

Golden State Realty **JASSI GILL**
Broker/Owner

Listing and Selling Homes
From San Jose to Sacramento
Ph:510-304-9292
Refinance Now
@ZERO COST
Call Sukhi Gill:510-207-9067
CA DRE Lic.#01180969

CA DRE#00966763

Harmit S Toor **BEB**
Bay East Brokers, Inc. **BAY EAST BROKERS**

Help you Buy, Sell & Loans:
◆ Residential & Commercial Property
◆ Business Opportunity
2021 Platinum Award in recognition of outstanding achievement in Residential and/or Commercial Sales/Listing

Ph: 925-202-7027
HDtoor@gmail.com, WWW.BayEastBrokers.Com

Broker - MLO
BRE Lic.# 01462579
NMLS ID 358820
Broker Corp Lic: 02007516

EQUAL HOUSING OPPORTUNITY

Certified Insurance Agent **Global Green**
INSURANCE AGENCY

ਰੈਲਬ ਇੰਸੂਰੈਂਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ
ਫੋਨ:510-487-1000
MANN@GGIABA.COM
Mann Insurance Brokers Inc.
4123 Dyer St., #230, Union City, CA 94587

Twenty-Fourth Year of Publication ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਐਡੀਸ਼ਨ Price 50¢
ਸ਼ਿਕਾਗੋ, ਸੈਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਅਤੇ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਤੋਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹਫਤਾਵਾਰ

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

Punjab Times, Vol 24, Issue 08; February 25, 2023 20451 N. Plum Grove Rd., Palatine, IL 60074 Ph:847-359-0746, Fax:847-705-9388

Email:punjabtimes1@gmail.com
www.punjabtimesusa.com

ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਕੌਮੀ ਇਨਸਾਫ ਮੋਰਚੇ 'ਤੇ ਵਿਚ ਟਕਰਾਅ ਵਧਿਆ ਉਠੇ ਸਵਾਲ

ਅੰਬਾਲਾ: ਹਰਿਆਣਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਕਮੇਟੀ (ਐਡਹਾਕ) ਵੱਲੋਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਪਿੱਛੋਂ ਟਕਰਾਅ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਜਿਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਟਿੱਲ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਹਰਿਆਣਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਆਗੂ ਵੀ ਕਾਹਲੇ ਜਾਪ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਮੌਕੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚ ਟਕਰਾਅ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਰਿਆਣਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕੀਰਤਨ ਦੌਰਾਨ ਕਟਰ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਗੋਲਕ ਦਾ ਤਾਲਾ ਕੱਟ ਕੇ ਆਪਣਾ ਤਾਲਾ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਦਫਤਰ ਦਾ ਤਾਲਾ ਕੱਟਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਵਾਦ ਭਖ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਟਕਰਾਅ ਵਾਲਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਧੱਕਾ-ਮੁੱਕੀ ਹੋਈ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹਰਿਆਣਾ ਨੇ ਭਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਹੇਠ ਪੰਚਕੂਲਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਢਾ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਨਵੀਂ ਹਰਿਆਣਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਗੋਲਕ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਦਗੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸਾਮ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਵੀਂ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਫਾਰਮ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ, ਉਹ ਫਾਰਮ ਭਰ ਦੇਣ। ਕਈ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ

ਫਾਰਮ ਭਰੇ ਅਤੇ ਕਈ ਚੁੱਪ ਵੱਟ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਕਬਜ਼ੇ ਦੌਰਾਨ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਫੋਰਸ ਸਿਵਲ ਵਰਦੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਮਾਹੌਲ ਤਣਾਅ ਭਰਿਆ ਰਿਹਾ।

ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਤੋਂ ਗੋਲਕ ਦੀਆਂ ਚਾਬੀਆਂ ਵੀ ਮੰਗੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਚਾਬੀਆਂ ਨਾ ਮਿਲਣ ਉਤੇ ਗੋਲਕ ਦੇ ਤਾਲੇ ਤੋੜ ਕੇ ਹਰਿਆਣਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਾਲੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਰਿਆਣਾ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਦਫਤਰ ਅਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਦਫਤਰਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਹਰਿਆਣਾ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਾਲੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ।

ਉਧਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਮਿਸ਼ਨ ਦਫਤਰ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਇਸ

ਝੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਹਰਿਆਣਾ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਝੰਡੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗੋਲਕ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੇ ਤੋੜੇ ਗਏ ਅਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬੇਅਦਬੀ ਬਾਰੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਮੇਟੀ ਉਤੇ ਪੰਥਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪੱਤਰ ਉਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਵੀ ਕਰਵਾਏ ਹਨ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਮੁਹਾਲੀ-ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੱਦ ਉਤੇ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਹਵਾਰਾ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਕਮੇਟੀ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਮੋਰਚੇ ਉਤੇ ਹੀ ਸਵਾਲ ਉਠ ਖਲੋਤੇ ਹਨ। ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਭਾਈ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰਾਜੋਆਣਾ ਨੇ ਸਾਫ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੌਮੀ ਇਨਸਾਫ ਮੋਰਚੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜੋਆਣਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਮੋਹਰੀ ਹੈ। ਰਾਜੋਆਣਾ ਮਰਹੂਮ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਹੱਤਿਆ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤਹਿਤ ਪਟਿਆਲਾ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਬੰਦ ਹੈ। ਰਾਜੋਆਣਾ ਨੇ ਸਾਫ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ

ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਬਲਵੰਤ ਰਾਜੋਆਣਾ ਨੂੰ ਦੰਦਾਂ 'ਚ ਦਰਦ ਕਾਰਨ ਜਾਂਚ ਲਈ ਪਟਿਆਲਾ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਹੇਠ ਡੈਂਟਲ ਕਾਲਜ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਕਾਲੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਨਸਾਫ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨੈਤਿਕਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨਸਾਫ ਮੋਰਚੇ ਵਾਲੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਰਾਜੋਆਣਾ ਦੇ ਇਸ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੋਰਚੇ ਉਤੇ ਸਵਾਲ ਖੜੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਇਕ ਵਾਰ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਮੁਹਾਲੀ-ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੱਦ ਉਤੇ ਲੱਗੇ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨੀ ਮੁੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਮੁਹਾਲੀ 'ਚ ਲੱਗੇ ਕੌਮੀ ਇਨਸਾਫ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਨਿੱਤਰ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਮੁਹਾਲੀ-ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਹੱਦ ਉਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੰਘੂ ਤੇ ਟਿੱਕਰੀ ਬਾਰਡਰ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਈ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਤੱਕ ਸੰਘਰਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਹੀ ਕਾਫਲੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਮਸਲਿਆਂ ਉਤੇ ਲੱਗੇ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਰਾਜੋਆਣਾ ਵੱਲੋਂ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨੇ ਵੱਡੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

Start your own Insurance

* Thinking of starting your own insurance business.

Ray Singh

* You can start part-time or full time and you can also work from home. We can help you get license and train you.

Call or text: Ray Singh
925-209-6747

Raja SWEETS & CATERING
AUTHORIZED CATERER FOR MAJOR 5-STAR HOTELS
ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਕੋਰਟੀਜ਼ ਦੇ ਚਾਕਾਓ

ਹਰ ਮੌਕੇ ਜਿਵੇਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਜਨਮ ਦਿਨ, ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਪਰਟੀ ਲਈ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਤੱਕ ਦੇ ਖਾਣੇ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

Fresh Sweets, Snacks & Food
Catering with Portable Tandoor for up to 10000 guests
Lunch - Dinner - Take Out - Banquets

Items Serving: All kinds of Sweets, Snacks & Food, Chaat & Tikki Stall, Pani Pooi / Pav Bhaji, Falooda Kullfi

Catering Services: Wedding Ceremonies, Receptions, Birthday Parties, Religious Gatherings, Corporate Events, Picnics / Bar-b-que

Additional Services: Warmers, Chaffing Dishes, China & Silverware, Linen Rental, Waiters & Bartenders

1-866-FOR-RAJA (367-7252)
www.RajaSweets.com

GLOBAL TRUCK PERMITS

17 years of experience

Services

- We do Same day IRP Plates
- Truck Permits
- New company
- Truck ELD
- Trucking compliance

Rajinder Singh

159 D'Arcy Pkwy, Lathrop, CA 95330
Phone: 209 636 0880

ਡਾਈ ਕੁਲਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਡਾਈ ਹਰਮਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ

ਬੀਬੀ ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਚੀਮਾ

ਡਾਈ ਗੁਰਦੇਵਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ

ਡਾਈ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਅਪੀਲ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਿਹ॥
ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀਓ॥

ਗੁਰੂਘਰ ਫਰੀਮਾਟ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੌਂਸਲ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ 12 ਮਾਰਚ 2023 ਨੂੰ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਬੇ ਏਰੀਆ ਵਲੋਂ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ, ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੁੰਜ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਖੇ ਹੋਏ ਉਮੀਦਵਾਰ ਚੋਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕਚਿਹਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰੂਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸੁਚਾਰੂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੁਨਿਹਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਬੇ ਏਰੀਆ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਕਮਾਯਾਬ ਕਰੋ ਜੀ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਬੇ ਏਰੀਆ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮੱਰਥਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖ ਪੰਚਾਇਤ ਦੁਆਰਾ ਪਿਛਲੀਆਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਥਿੱਤ ਧਾਂਦਲੀਆਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਬੜੀ ਖਰਚੀਲੀ ਲੜਾਈ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਲੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਵੋਟ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਗੁਰੂਘਰ ਉੱਪਰ ਮਸੰਦੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰੀ ਬੈਠੇ ਪੰਚਾਇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਗੁਰੂਘਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਅੰਦਰ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਲਿਆ ਕੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਸੰਗਤ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੀ। ਧੰਨਵਾਦ।

ਜਾਰੀ ਕਰਤਾ: ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਬੇ ਏਰੀਆ

Matrimonials

ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ

US settled, Jatt Sikh, well educated, landlord family seeks professionally qualified match for US Citizen, handsome, turbaned boy, 6", 26, B.E. Computer Science, excellent salary, teetotaler, well versed in both cultures. Please respond with recent photographs and detailed particulars at singhusa2022@gmail.com, or WhatsApp: +1-248-854-0003

5-8

Khatri Hindu family looking for a suitable match for their son US Citizen 38, 5'9" divorced with full custody of child, non-smoker/non-drinker. Caste and religion no bar. Well settled in California. Please contact Whatsapp/Phone: 909-286-5400"

3-6

An educated Jatt Sikh family looking for a suitable match for their 42, 5'10" son - US citizen, a lawyer working at a major US University. Doctorate degree from US. Divorced, shared custody of two kids. Please contact us at: dsr9822@gmail.com

2-5

Looking for a suitable match for our USA green card holder, 5'7" 1987 born Sikh Tonk Kshatriya son. All family members are settled in the USA. Educational level includes business management and currently works in transportation. Serious inquiries please contact @ 314-309-4408 or E-mail at: santokhkainth53@gmail.com.

1-4

Suitable Jatt Sikh match for US born Jatt Sikh Gill boy 30, 5'8.5" and is of healthier build. Only sibling belonging to a well to do family with land and property in India and US. Currently manages the family owned Gas station. Call 269-506-0599 and/or email gill9256@gmail.com

1-4

Sikh Arora family looking for a suitable match for their 5'-8" B.tech. PMIM son, living in Canada (getting P R soon). Father Associate Professor in a college having Urban Agriculture land also. Want sikh beautiful girl with professional qualifications. Please Contact us at: +9198963-19944 (India).

4-7

ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਰਾਮਗੜੀਆ ਸਿੱਖ, 36 ਸਾਲ, ਕੱਚ 5'11" ਡਿਗਰੀ ਹੋਲਡਰ, ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਲੜਕੇ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿੰਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ (ਤਲਾਕਸੂਦਾ ਜਾਂ ਬੱਚੇ ਵਾਲੀ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨਯੋਗ) ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ: 765-602-6904 (ਵਟਸਐਪ)।

2-5

Khatri Sikh family residing in USA looking for a compatible Sikh match from USA or Canada for their US citizen Turbaned son, 1984 born, 5'10", never married, BS & MS (USA), working as an Engineer with a pharmaceutical company in Pennsylvania. Caste no bar. Serious enquiries only. Please contact us with complete details and picture at WhatsApp +1-331-280-7906 or E-mail at sanjogmatri27@gmail.com

1-4

Looking for suitable, educated match for Jatt Sikh boy, born in 1995, 5'10, well settled in USA, own business, back home from moga, Punjab. Prefer girl in USA or canada. Please send biodata and most recent pictures to whats app 17345482767 or Email- satnambhullar1966@gmail.com

1-4

Jatt Sikh family looking for a suitable Jatt Sikh girl for their US born 27 years, 5'11", Mechanical Engineer son. Boy is well established and doing a federal job. Girl must be Engineer or Doctor. Serious enquiries only. Please contact us at 678-448-2202.

53-3

SUPER TRAVEL

847-676-9090, 773-465-5566

E-mail: supertravel2003@live.com

Lowest Fares With Excellent Service

United Airlines
British Airways

Etihad, Air India,
KLM, Lufthansa,
Delta, Qatar Airlines.

For Emergency
Call anytime at
847-673-3825

EARLY BIRD SALE!!!!

Domestic fares
available

ਪੁਸਤਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ 'ਅਦਬਨਾਮਾ: ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ' ਲੋਕ ਅਰਪਣ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਬਿਊਰੋ): ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਮਨਾਏ ਜਾ ਰਹੇ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਤ ਉਤਸਵ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਮੇਲਾ 2023' ਵਿਚ ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਰਨਾ ਤੇ ਡਾ. ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੁਮਟਾਲਾ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਬੁੱਕ ਡੀਪੂ, ਹਾਲ ਬਜ਼ਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟਵੈਲ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵੱਲੋਂ ਛਾਪੀ ਗਈ ਪੁਸਤਕ 'ਅਦਬਨਾਮਾ: ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ' ਲੋਕ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਰਸਮ ਬੀਤੇ ਦਿਨ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਆਤਮ ਰੰਧਾਵਾ, ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢੀਂਗਰਾ, ਆਰਟਿਸਟ ਸਿਧਾਰਥ, ਪ੍ਰਿੰ. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਣਖੀ, ਡਾ. ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੁਮਟਾਲਾ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਮਹਿਲ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ, ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੱਲੂ, ਡਾ. ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਅਦਾ ਕੀਤੀ।

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਮਾਸਟਰ ਸੁੰਦਰ

ਸਿੰਘ ਲਾਇਲਪੁਰੀ, ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੰਤ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ, ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼, ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਰੋਸ਼ਨ ਲਾਲ ਆਹੂਜਾ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸੰਧੂ, ਡਾ. ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਬਾਰਨ ਆਦਿ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ 208 ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਸੱਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ

ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ: ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਨੇ ਸੱਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। SGGOnline.com ਅਤੇ SikhBookClub.com 'ਤੇ ਫਰੈਂਚ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਅਰਬੀ, ਤੇਲਗੂ, ਉੜੀਆ, ਗੁਜਰਾਤੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਫਤ ਵਿਚ ਡਾਊਨਲੋਡ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। 21 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਸੰਸਥਾਪਕ ਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ ਅਨੁਸਾਰ 8 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ 50 ਅਨੁਵਾਦਕਾਂ ਦੀ ਸਮਰਪਿਤ ਟੀਮ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਾਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਇਲਾਹੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰ ਕੇ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਣਖੋਂ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਇਕ ਸਦੀਵੀ ਜੀਵਤ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ, ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਿੱਖ

ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇੱਕ ਗਲੋਬਲਾਈਜ਼ਡ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਵਧੇਰੇ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਪੱਖ ਵੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਮਾਨਤਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਲਈ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ 12 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਅਤੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

SGGOnline.com ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਸਧਾਰਨ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਬੁੱਕ ਕਲੱਬ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਇੱਕ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਸਿੱਖ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕੈਲਗਰੀ ਵਿਚ ਖੇਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੋਲੇ ਨਾਟਕ 'ਦਿੱਲੀ ਰੋਡ ਤੇ ਇੱਕ ਹਾਦਸਾ' ਦਾ ਪੋਸਟਰ ਜਾਰੀ

ਕੈਲਗਰੀ: 'ਪ੍ਰੋਗਰੈਸਿਵ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਕੈਲਗਰੀ' ਅਤੇ 'ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ' ਵਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ 8 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ 'ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਵਿਮੈਨ ਡੇਅ' ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਲ ਕੈਲਗਰੀ ਦੀ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਡਾਊਨਟਾਊਨ (ਸਿਟੀ ਹਾਲ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ) ਦੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਬੀਏਟਰ ਵਿਚ 12 ਮਾਰਚ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਉੱਘੀ ਬੀਏਟਰ ਕਲਾਕਾਰ ਅਤੇ ਫਿਲਮੀ ਐਕਟਰ ਅਨੀਤਾ ਸਬਦੀਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਸੋਲੇ ਨਾਟਕ 'ਦਿੱਲੀ ਰੋਡ ਤੇ ਇੱਕ ਹਾਦਸਾ' ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਬਲਾਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਇਹ ਭਾਵਪੂਰਤ ਨਾਟਕ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰੋਗਰੈਸਿਵ ਕਲਾ ਮੰਚ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ ਕੋਰੀਓਗਰਾਫੀ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਘੇ ਲੇਖਕ ਤੇ ਨਾਟਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਪੰਜਲ ਔਰਤ ਦਿਵਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣਗੇ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਇਸ ਨਾਟਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਪੋਸਟਰ

ਜੈਨੇਸਿਸ ਵਿਚ ਹੋਏ ਇੱਕ ਸਮਾਗਮ ਦੌਰਾਨ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਭਰਵੇਂ ਇਕੱਠ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰੋਗਰੈਸਿਵ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪੜਵੰਤੇ ਸੰਜਣਾਂ ਨੇ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਟਿਕਟ 10 ਡਾਲਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਾਸਟਰ ਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ 403-455-4220 ਅਤੇ ਹਰਚਰਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ 403-681-8689 ਨੰਬਰਾਂ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਕੇ ਟਿਕਟ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਗਰੈਸਿਵ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਸਿਕ ਮੀਟਿੰਗ 4 ਮਾਰਚ ਨੂੰ

ਕੈਲਗਰੀ: ਪ੍ਰੋਗਰੈਸਿਵ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਮਾਸਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ, ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ 4 ਮਾਰਚ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਵਜੇ ਕੋਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ।

ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਹਲਕਾ ਪੱਧਰੀ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਦਸਤਖਤੀ ਮੁਹਿੰਮ ਹੁਣ ਹਲਕਾ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਚਾਰਜਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਿੱਖ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਦਸਤਖਤੀ ਮੁਹਿੰਮ ਅਰੰਭੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਹੁਣ ਤੱਕ 16 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫਾਰਮ ਭਰੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਪਰਫਾਰਮੇ ਵੀ ਭਰੇ।

ਉਧਰ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਕੌਮੀ ਜੋਤ ਮੇਲਾ ਹੋਲਾ-ਮਹੱਲਾ ਇਸ ਵਾਰ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਹੋਲਾ-ਮਹੱਲਾ ਮੌਕੇ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਦਸਤਖਤੀ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚੱਡ ਕਰਦਿਆਂ 9 ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ 9 ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਸਤਖਤੀ ਸਟਾਲ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇਥੇ ਜਥੇਦਾਰ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਾਹਿਲਪੁਰੀ ਯਾਦਗਾਰੀ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਲਾ-ਮਹੱਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਕੀਤੀ ਬੈਠਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਭਾਈ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕੀਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਕਾਰਨ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਹਨ, ਜਦੋਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਮਰ ਕੈਦੀ ਨੂੰ 10-15 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ 9 ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ, ਸੰਘਰਸ਼ਮਈ ਜੀਵਨ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਕਿਤਾਬਚੇ ਛਪਵਾ ਕੇ ਵੰਡੇ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੋਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਵੱਡਾ-ਅਕਾਰੀ ਐੱਲ.ਸੀ.ਡੀ. ਸਕਰੀਨ ਲਗਾ ਕੇ ਵੀ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਭਾਈ ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਬੇਅਦਬੀ ਮਾਮਲਾ: ਵਿਧਾਇਕ ਕੁੰਵਰ ਵਿਜੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਸਰਗਰਮ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਬਰਗਾੜੀ ਤੇ ਬਹਿਬਲ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਰੇ ਬੇਅਦਬੀ ਤੇ ਗੋਲੀਕਾਂਡ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਆਪ' ਵਿਧਾਇਕ ਕੁੰਵਰ ਵਿਜੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੁਣ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲਣ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਦੇਰੀ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਬਹਿਬਲ ਕਲਾਂ ਇਨਸਾਫ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਸੰਬੋਧਨ ਦੇ ਕੁਝ ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਵੀਡੀਓ ਕਲਿੱਪ ਆਪਣੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਪੇਜ 'ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, "ਜੇ ਕੋਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਅਦਬੀ ਅਤੇ ਗੋਲੀਕਾਂਡ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਇਨਸਾਫ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕਹੇ ਤਾਂ ਉਸ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਬੁਨ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਧੋਖਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।"

ਬਾਦਲ ਪਿਉ-ਪੁੱਤ ਨੇ ਫਾਰਮ ਭਰੇ
ਲੰਬੀ: ਸਾਬਕਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਵਿੱਢੀ ਦਸਤਖਤੀ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ ਪਰਫਾਰਮੇ ਭਰੇ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਪਿੰਡ ਬਾਦਲ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਲਿਖਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਅ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਪਿੰਡ ਬਾਦਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਪਰਫਾਰਮਾ ਭਰਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਪੂਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਨਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ।

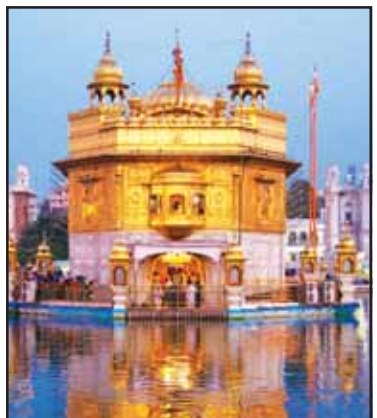
ਡੀ.ਸੀ. ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਬੋਲਣ ਸਬੰਧੀ ਕੇਸ 'ਚੋਂ ਵਿਰਸਾ ਸਿੰਘ ਵਲਟੋਹਾ ਬਰੀ

ਤਰਨ ਤਾਰਨ: ਵਧੀਕ ਚੀਫ ਜੁਡੀਸ਼ੀਅਲ ਮਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਰਾਜੇਸ਼ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਤੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕ ਵਿਰਸਾ ਸਿੰਘ ਵਲਟੋਹਾ ਨੂੰ ਕਰੀਬ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਤਕਾਲੀ ਡੀ.ਸੀ. ਡੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਖਰਬੰਦਾ ਖਿਲਾਫ ਅਪਸ਼ਬਦ ਬੋਲਣ ਸਬੰਧੀ ਦਰਜ ਕੇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਸ ਕਾਂਗਰਸ ਆਗੂ ਤੇਜਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਪੀਟਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ 'ਤੇ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਵਲਟੋਹਾ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਲੋਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿੱਤੇ ਧਰਨੇ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਖਰਬੰਦਾ ਨੂੰ ਅਪਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਸਨ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਰਸਾ ਸਿੰਘ ਵਲਟੋਹਾ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮੂਹ 'ਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸੰਗਤ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਲਈ ਪੁੱਜਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਇਥੇ ਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਹਾਇਤਾ ਕੇਂਦਰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘੰਟਾ ਘਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਖਾਲਸਾਈ ਰਵਾਇਤ ਮੁਤਾਬਕ ਅਰਦਾਸ ਮਗਰੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਧਾਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਸੰਗਤ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਣ ਲਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੂਚਨਾ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਪਤ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਵਡਮੁੱਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ

ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹਾਇਤਾ ਕੇਂਦਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਹਾਇਤਾ ਕੇਂਦਰ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਇਥੋਂ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਇਥੇ ਸਥਿਤ ਹੋਰਨਾਂ ਅਸਥਾਨਾਂ, ਲੰਗਰ, ਸਰਾਵਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ 'ਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੋਹਰੀ: ਮਾਨ

ਬਲਾਚੌਰ: ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਚਾਂਦਪੁਰੀ ਵੱਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਦਿਖਾਈ ਬਹਾਦਰੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਲਈ ਆਪਾ ਵਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਲਾਚੌਰ ਸਬ-ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਪਿੰਡ ਚਾਂਦਪੁਰ ਰੁੜਕੀ ਵਿਚ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਚਾਂਦਪੁਰੀ ਦੇ ਬੁੱਤ ਤੋਂ ਪਰਚਾ ਹਟਾਉਣ ਮੌਕੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਚਾਂਦਪੁਰੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਬਣੇ ਪਾਰਕ ਤੇ ਮਿਊਜ਼ੀਅਮ ਦਾ ਵੀ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 1971 ਦੀ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਜੰਗ ਦੇ ਨਾਇਕ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਿੱਤ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਲਿਦਾਨ ਨਾਲ ਕੌਮੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ

ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ 'ਚ ਵੀ ਮੋਹਰੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 1971 ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਲਈ ਲੋਗੋਵਾਲਾ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਤਾਇਨਾਤ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਚਾਂਦਪੁਰੀ ਕੋਲ ਸਿਰਫ 120 ਫੌਜੀ ਸਨ। ਹਾਲਾਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬ੍ਰਿਗੇਡੀਅਰ ਚਾਂਦਪੁਰੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿਖਾਈ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਜਿੱਤ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਪੈ ਸਕਿਆ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੇਖੇ ਸੁਫਨਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਕੰਢੀ ਨਹਿਰ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਡੱਲੋਵਾਲ ਤੋਂ ਚਾਂਦਪੁਰ ਰੁੜਕੀ ਸੜਕ ਨੂੰ 18 ਫੁੱਟ ਚੌੜੀ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਹਾਲ ਕਰਨੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗੀ।

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰਵਿੰਦਰ ਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਐਲਾਨਿਆ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਗਜ਼ਨਵੀ ਫੋਰਸ (ਜੇ.ਕੇ.ਜੀ.ਐਫ.) 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਾਬੰਦੀ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਸਖ਼ਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਲਸ਼ਕਰ-ਏ-ਤਇਬਾ ਤੇ ਜੈਸ਼-ਏ-ਮੁਹੰਮਦ ਜਿਹੀਆਂ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਜੇ.ਕੇ.ਜੀ.ਐਫ. ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਉਰਫ ਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੰਤਰਾਲੇ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਮੁਤਾਬਕ ਜੇ.ਕੇ.ਜੀ.ਐਫ. ਦੀ ਘੁਸਪੈਠ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ, ਕੇਂਦਰ ਸ਼ਾਂਤਿਤ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਹਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਸੀ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਵੰਗਾਰ ਸੀ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ.ਕੇ.ਜੀ.ਐਫ. ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਗਠਨ ਵਿਚ

ਲਸ਼ਕਰ-ਏ-ਤਇਬਾ, ਜੈਸ਼-ਏ-ਮੁਹੰਮਦ, ਤਹਿਰੀਕ-ਉਲ-ਮੁਜਾਹਿਦੀਨ, ਹਰਕਤ-ਉਲ-ਜੇਹਾਦ-ਏ-ਇਸਲਾਮੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਧਰ, ਸੰਧੂ ਉਰਫ ਰਿੰਦਾ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਬੱਬਰ ਖਾਲਸਾ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ (ਬੀ.ਕੇ.ਆਈ.) ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਰਿੰਦਾ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਐਲਾਨਿਆ ਹੈ। ਰਿੰਦਾ, ਸਾਲ 2021 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮੁਹਾਲੀ ਸਥਿਤ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ 'ਤੇ ਰਾਕੇਟ ਹਮਲੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਯਾਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਇੰਟਰਪੋਲ ਉਸ ਖਿਲਾਫ ਰੈੱਡ ਕਾਰਨਰ ਨੋਟਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ.ਕੇ.ਜੀ.ਐਫ. ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਖਿਲਾਫ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਸੰਗਠਨਾਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੰਤਰਾਲੇ

ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਤੇ ਕੌਮੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਘਾਤਕ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਮੁਤਾਬਕ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਰੋਕੂ ਐਕਟ ਤਹਿਤ ਮਿਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜੇ.ਕੇ.ਜੀ.ਐਫ. ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਸੰਗਠਨ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਜੇ.ਕੇ.ਜੀ.ਐਫ. ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ.ਕੇ.ਜੀ.ਐਫ. 43ਵਾਂ ਸਮੂਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਅਧਾਰਿਤ ਦਹਿਸ਼ਤੀ ਸਮੂਹਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੁੜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹਥਿਆਰਾਂ, ਗੋਲੀਸਿੱਕੇ ਤੇ ਫੌਜੀ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਸਿੰਘ 54ਵਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਮਨੋਨੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਲਸ਼ਕਰ-ਏ-ਤਇਬਾ ਤੇ ਜੈਸ਼-ਏ-ਮੁਹੰਮਦ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਚਾਰ ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਵਜੋਂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਕੋਲਾ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਕਰਦੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਦਾਬਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਝਾਰਖੰਡ ਦੀਆਂ ਖਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟਾਂ ਤੱਕ ਕੋਲਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋ ਟੱਕ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੋਲਾ ਚੁੱਕ ਲਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੂਤਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਂਦਰੀ ਉਰਜਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੋ ਟੱਕ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਹਾ-ਨਦੀ-ਕੋਲ-ਫੀਲਡਜ਼ ਲਿਮਿਟਿਡ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕੋਟੇ ਦਾ ਕੋਲਾ ਚੁੱਕ ਲਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਰੂਰਤਮੰਦ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਉਰਜਾ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਕੋਲੇ ਦੀ ਦੁਆਈ ਸਿੱਧੀ ਰੇਲ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰੇਲ-ਸ਼ਿਪ-ਰੇਲ ਮਾਰਗ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ

ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲੋਂ ਤਿੱਖਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਨਾਲ ਮੁੜ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੀ ਉਤਰ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ

ਕੋਲੇ ਦੀ ਦੁਆਈ-ਦੁਆਈ ਦਾ ਖਰਚਾ ਡੇਢ ਗੁਣਾ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਰੇਲ-ਸ਼ਿਪ-ਰੇਲ (ਆਰ.ਐਸ.ਆਰ) ਮਾਰਗ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਉਤੇ ਡਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਹ ਰਾਹਤ ਜਰੂਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਾਰਗ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦੀਦਾ ਬੰਦਰਗਾਹ ਚੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਰੂਟ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਸਿਰਫ ਮੁੰਦਰਾ ਬੰਦਰਗਾਹ ਹੀ ਆਖਰੀ ਰਸਤਾ ਹੈ ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪਰਾਦੀਪ ਬੰਦਰਗਾਹ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੁੰਬਈ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਠੁਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਲੇ ਦੀ ਦੁਆਈ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਤੋਂ

ਵਾਧੂ ਰੈਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਦਿੱਕਤ ਆਵੇਗੀ। ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਆਪਣੇ ਥਰਮਲ ਪਲਾਂਟਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਮਹਾ-ਨਦੀ-ਕੋਲ-ਫੀਲਡਜ਼ ਤੋਂ ਕੋਲਾ ਖਰੀਦਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੱਕ ਇਹ ਕੋਲਾ ਰੇਲ ਅਤੇ ਸੜਕ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਾਰਖੰਡ ਦੀਆਂ ਖਾਣਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਦੂਰੀ 1830 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਾਲ ਬਿਜਲੀ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ 30 ਨਵੰਬਰ 2022 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਕੋਲੇ ਦੀ ਦੁਆਈ ਸਿੱਧੇ ਰੇਲ ਮਾਰਗ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਆਰ.ਐਸ.ਆਰ ਜਰੀਏ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਲ-ਬਦਲੂਆਂ ਨੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਕੀਤੇ ਬੁਲੰਦ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਗਜੇਂਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਖਾਵਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਪਰਿਵਾਰ ਲਗਾਤਾਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸੋਚ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਜਪਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਕੇ ਉਭਰੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ 2027 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਭਾਜਪਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸਵਨੀ ਸਰਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨਾਲ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੋਣ ਸਮਝੌਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜਸੀ ਸਾਂਝ ਦੌਰਾਨ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੋਂ ਭਾਜਪਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਧੋਖੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਭਾਜਪਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ

ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਬੱਡੀ ਕੱਪ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਰੱਦ

ਗੁਰੂਸਰ ਸੁਧਾਰ: ਪਿੰਡ ਪੱਤੀ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਸੁਧਾਰ) ਵਿਚ 12 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਬੱਡੀ ਕੱਪ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਲਗੀਧਰ ਯੂਥ ਵੈਲਫੇਅਰ ਐਂਡ ਸਪੋਰਟਸ ਕਲੱਬ ਨੂੰ ਸਿੱਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ 13ਵਾਂ ਕਬੱਡੀ ਕੱਪ ਅਧਵਾਟੇ ਹੀ ਰੱਦ ਕਰਨਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਚਾਰ ਮੈਚ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਬੱਡੀ ਟੀਮਾਂ ਨੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉੱਤਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕਲੱਬ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਰਹੇ ਪਰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਸਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ 'ਚ ਚਰਚਾ ਹੈ ਇਹ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬੰਦ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਨੇ ਰੁਕਵਾਇਆ ਹੈ। ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਧਮਕੀਆਂ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਬੱਡੀ ਕੱਪ ਵਿਚ ਓਪਨ ਦੀਆਂ 12 ਮਸ਼ਹੂਰ ਟੀਮਾਂ ਆਈਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਮੈਚਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਨਾਨਕਸਰ ਕਲੋਰਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਕਬੱਡੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਹਕੀਕਤ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਰੂਰ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਯਾਦਗਾਰੀ ਕਬੱਡੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦਾ 13ਵਾਂ ਕਬੱਡੀ ਕੱਪ ਸ਼ੁਭਦੀਪ ਸਿੰਘ (ਸਿੱਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ) ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਇਨਾਮੀ ਰਕਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਯਾਦੀ ਅਤੇ ਜਾਫੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਪਸੰਦੀਦਾ 5911 ਟਰੈਕਟਰ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿਚ ਸਿੱਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਲਕੌਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕਬੱਡੀ ਟੀਮਾਂ ਨੇ ਬਲਕੌਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਖੇਡਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਲਕੌਰ ਸਿੰਘ ਸੰਖੇਪ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸੂਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਦੇ ਕਰੀਬੀ ਗੈਂਗਸਟਰ ਜੱਗੂ ਭਗਵਾਨਪੁਰੀਆ ਵੱਲੋਂ ਟੀਮਾਂ ਨੂੰ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਗੈਂਗ ਨੇ ਸਾਰੇ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਹੈ।

ਵਿਕਾਸ ਦਰ 7 ਫੀਸਦ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ

ਮੁੰਬਈ: ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਦੇ ਫਰਵਰੀ ਬੁਲੇਟਿਨ ਵਿਚ 'ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ' ਬਾਰੇ ਛਪੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਬਜਟ ਪੂੰਜੀਗਤ ਖਰਚਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੈ। ਮਜ਼ਮੂਨ ਮੁਤਾਬਕ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਧਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਤੇ ਅਪਰੈਲ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਰਹੇ ਅਗਲੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਵਿਚ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਅਧਾਰਿਤ ਵਿਕਾਸ ਦਰ ਦੇ 7 ਫੀਸਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਆਰ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਫਰਵਰੀ 2023 ਬੁਲੇਟਿਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਜ਼ਮੂਨ ਮੁਤਾਬਕ ਅਗਾਮੀ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ 2023-24 ਵਿਚ ਪੂੰਜੀਗਤ ਖਰਚੇ ਲਈ ਬਜਟ ਵਿਚ 10 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਦਾ 3.3 ਫੀਸਦ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧਾਈ ਚੌਕਸੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚੱਲ ਰਹੀ ਮੁਹਿੰਮ ਤਹਿਤ 'ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਸੀਲ' ਚਲਾਇਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਚੈਕਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਗੌਰਵ ਯਾਦਵ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 'ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਸੀਲ' ਦੌਰਾਨ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 10 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ 131 ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹਾਂ (ਐਂਟਰੀ ਤੇ ਐਗਜ਼ਿਟ ਪੁਆਇੰਟ) 'ਤੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰਾਂ ਤੇ ਉਪ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ 1600 ਪੁਲਿਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ

ਵੱਲੋਂ ਨਾਕੇ ਲਗਾਏ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਠਾਨਕੋਟ, ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ,

ਪੂਰੇ ਤਾਲਮੇਲ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਏ.ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਅਰਪਿਤ ਸੁਕਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ 6378 ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਚੈਕਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 366 ਦੇ ਚਲਾਨ ਅਤੇ 32 ਵਾਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 33 ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਤਿੰਨ ਭਗੌੜੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਟੀਮਾਂ ਨੇ 70 ਕਿਲੋ ਭੁੱਕੀ, 1 ਕਿਲੋ ਚਰਸ, 110 ਗ੍ਰਾਮ ਹੈਰੋਇਨ ਅਤੇ 1 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਡਰੱਗ ਮਨੀ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਏ.ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ੱਕੀ ਵਾਹਨਾਂ/ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਅਸੁਵਿਧਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਉਮੀਦ ਟੁੱਟੀ

ਮਾਨਸਾ: ਮਰਹੂਮ ਗਾਇਕ ਸਿੱਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਲਕੌਰ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੁੱਤ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਇਨਸਾਫ ਲੈ ਕੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਮੂਸਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਮਰਹੂਮ ਗਾਇਕ ਦੇ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ, ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਸਣੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਉਮੀਦ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਮੂਸੇਵਾਲਾ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਫਤਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਬਰਸੀ ਮਨਾਉਣਗੇ, ਜਿਸ ਮੌਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦੀ ਬਾਰ ਗੱਡੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿਚ ਲਿਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨਸਾਫ ਲਈ ਹੋਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਧੂ

ਫਰੀਦਕੋਟ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਬਾਗ ਲਾਵੇਗੀ ਫੌਜ

ਫਰੀਦਕੋਟ: ਫਰੀਦਕੋਟ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਬੀਤ ਘੁਗਿਆਣਾ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜ ਹੁਣ ਬਾਗ ਲਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਜੰਗਲ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਹੀ ਟਰੱਸਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮਹਾਰਾਵਲ ਖੇਵਾ ਜੀ ਟਰੱਸਟ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੰਗਲ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਫੌਜ ਪਿਛਲੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਟਰੱਸਟ ਭੰਗ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਫੌਜ ਨੇ ਪੂਰੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਹੇਠ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਹਿੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੌਜ ਦੇ ਜੇ.ਸੀ.ਓ. ਗੁਰਭੋਜ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਵਿਪਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੰਗਲ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਬਾਗ ਲੱਗਣ

ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਫੌਜ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦੁਰਲੱਭ ਪੰਛੀ ਤੇ ਜਾਨਵਰ ਛੱਡੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ 'ਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਵੀ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸ਼ਾਹੀ ਟਰੱਸਟ ਨੇ ਇਸ ਜੰਗਲ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਰਾਲੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਜੰਗਲ ਵਿਚ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਰਾਸਤੀ ਬੂਟੇ ਲਾਏ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਇਸੇ ਦਰਮਿਆਨ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ

ਨਾਲ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੇ ਰੌਣਕ ਆਵੇਗੀ। ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 1951 ਵਿਚ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਰਾਜਾ ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੰਗਲ

ਦਰਮਿਆਨ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਵਾਦ ਵੱਧ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫੌਜ ਨੇ ਇਸ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹੀ ਟਰੱਸਟ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇਕਦਮ ਵਧੇ ਤਾਪਮਾਨ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਵਧੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗਰਮੀ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਫਿਕਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਵਾਧਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ 'ਚ ਵਧੇ ਤਾਪਮਾਨ ਨੇ ਕਣਕ ਦੇ ਝਾੜ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਸੀ। ਐਤਕੀਂ ਵੀ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਡਿਗਰੀ ਪਾਰਾ ਵਧਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਝਾੜ ਮੁੜ ਘਟੇਗਾ। ਕਣਕ ਦੇ ਝਾੜ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਵਰ੍ਹੇ 15 ਤੋਂ 20 ਫ਼ੀਸਦੀ ਤੱਕ ਕਮੀ ਆਈ ਸੀ।

ਕਰਕੇ ਕਣਕ ਦਾ ਝਾੜ ਘਟਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਲ ਕਣਕ ਹੇਠ ਰਕਬਾ 34.90 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਹੈ। ਮੁਢਲੇ ਰੁਝਾਨ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਣਕ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਐਤਕੀਂ 167-170 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ

ਟਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ 120-130 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇਗੀ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮਾਰਚ

ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਤਾਪਮਾਨ ਆਮ ਨਾਲੋਂ ਪੰਜ ਡਿਗਰੀ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘੱਟ ਕੇ 148 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ।

ਲੰਬੇ ਵਰ੍ਹੇ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 95 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਖਰੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਕਣਕ ਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਾਅ ਰਿਹਾ। ਕਣਕ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਗਰੀਬ ਕਲਿਆਣ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਮੁਢਲੇ ਅਨਾਜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਫਸਲ ਦੀ ਕਦਰ ਪਵੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਦੀ ਮੁਵਮੈਂਟ ਵੀ ਇਸ ਵਾਰ ਤੇਜ਼ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨਾਜ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਖਾਲੀ ਹੋਣ ਵਰਗੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ 2018-19 ਦੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 35.19 ਲੱਖ ਹੈਕਟੇਅਰ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਕਣਕ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 182.57 ਲੱਖ ਮੀਟਰਿਕ ਟਨ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੋਈ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਰਿਕਾਰਡ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਰ ਝਾੜ ਘਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਟ ਵੱਜੇਗੀ, ਉਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਪੂਲ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਅਨਾਜ ਵੀ ਕਮੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਸਬਿਤੀ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ।

ਖੇਤੀ ਮੰਤਰੀ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਰਹੀ ਗਰਮੀ ਕਣਕ ਦੀ ਫਸਲ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਸਥਾਈ ਪੜਾਅ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਪਮਾਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਦੀ ਘੱਟ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤਾਂ ਠੰਢੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਣਕ ਦੇ ਝਾੜ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ।

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਖਹਿਰਾ ਖਿਲਾਫ ਜਾਰੀ ਸੰਮਨ ਰੱਦ

ਜਲੰਧਰ: ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸੀਨੀਅਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਤੇ ਭੁਲੱਥ ਤੋਂ ਵਿਧਾਇਕ ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਰਾਹਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਐਨ.ਡੀ.ਪੀ.ਐਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਪਾਰਾ 319 ਤਹਿਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸੰਮਨ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਜਸਟਿਸ ਬੀ.ਆਰ ਗਵਈ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਵਿਕਰਮ ਨਾਥ ਦੀ ਬੈਂਚ ਨੇ 2015 ਦੇ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੀ ਇਕ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਸੁਖਪਾਲ ਖਹਿਰਾ ਖਿਲਾਫ ਜਾਰੀ ਸੰਮਨ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਖਹਿਰਾ ਨੇ ਸੰਮਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਮਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ ਮਾਰਚ 2015 ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਕ ਐਸ.ਆਈ.ਟੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਖਹਿਰਾ ਦਾ ਨਾਂ ਕਬਿਤ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ 9 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ 31 ਅਕਤੂਬਰ 2017 ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਖਹਿਰਾ

ਨੂੰ 30 ਨਵੰਬਰ, 2017 ਲਈ ਵਾਧੂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਵਜੋਂ ਸੰਮਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਖਰ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਖਿਲਾਫ ਐਨ.ਡੀ.ਪੀ.ਐਸ. ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਬਾਉਣ, ਮੈਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਧਮਕਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਸਾਜਿਸ਼ ਸੀ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਫਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਪੈਪਸੂ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ.) ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਦਾ ਧੁੰਧਾਂ ਨਿਕਲਣ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਇਸ ਆਰਥਿਕ ਕੰਗਾਲੀ ਕਾਰਨ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਜਦੋਂਕਿ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਕਾਰਨ ਬੱਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਬਰੇਕਾਂ ਲੱਗਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਮੁਫਤ ਸਫਰ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਲਈ ਡੀਜ਼ਲ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕੱਢਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੇਰਵਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ, ਸੁਬਾਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਪਿਛਲੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਬੱਸ ਸਫਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਭੁਗਤਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੀ ਗੱਡੀ ਖੁਦ ਲੀਹ ਤੋਂ ਲਹਿੰਦੀ ਜਾਪ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਫਰ ਦੇ ਬਿੱਲ ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ., ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਅਤੇ ਪਨਬੱਸ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਦਾ ਬਣਦਾ

ਭੁਗਤਾਨ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਿੱਲ ਤਾਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ।

ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲ 350 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਬਕਾਇਆ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਰੋਡਵੇਜ਼ ਦੇ ਵੀ ਮਹਿਲਾ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਸਫਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲ 177 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਬਕਾਇਆ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੁਕੇ ਹੋਏ ਬਕਾਏ ਕਾਰਨ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ

ਆਪਣੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਸਮੇਤ ਡੀਜ਼ਲ, ਸਪੋਅਰ-ਪਾਰਟਸ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਖਰਚੇ ਕੱਢਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੀ.ਆਰ.ਟੀ.ਸੀ. ਦੇ ਮੈਨੇਜਿੰਗ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਿਪੁਲ ਉੱਜਵਲ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬੱਸਾਂ ਵਿਚ ਮੁਫਤ ਸਫਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਬਕਾਏ ਬਾਰੇ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅੱਗੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚਾਲੇ ਧੱਕਾਮੁੱਕੀ

ਸੰਗਰੂਰ: ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅੱਗੇ 4161 ਮਾਸਟਰ ਕਾਡਰ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦਰਮਿਆਨ ਧੱਕਾਮੁੱਕੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਲੱਥ ਗਈਆਂ। ਭਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ 4161 ਅਧਿਆਪਕ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੁੱਖ

ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਦਾ ਘਿਰਾਓ ਕਰਨ ਪੁੱਜੇ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਰੋਕੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗੇਟ ਅੱਗੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਠੱਪ ਕਰਕੇ ਰੋਸ ਧਰਨਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਤੋਂ ਚੁਣੇ

ਗਏ 4161 ਮਾਸਟਰ ਕਾਡਰ ਅਧਿਆਪਕ ਸਥਾਨਕ ਮਿਲਕ ਪਲਾਂਟ ਨੇੜੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਜਿੱਥੋਂ ਰੋਸ ਮਾਰਚ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗੇਟ ਅੱਗੇ ਪੁੱਜੇ। ਨਾਕਾਬੰਦੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਿਉਂ ਹੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੈਰੀਕੇਡ ਧੂਹ ਕੇ ਜਬਰੀ

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਵੱਲ ਵਧਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਧੱਕਾਮੁੱਕੀ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਲੱਥ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸੂਬਾ ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਸੰਦੀਪ ਗਿੱਲ ਨੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਉਪਰ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰਮੁੱਖ ਸਿੰਘ ਕੋਟਭਾਈ ਤੇ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਲੱਥ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਸੱਟਾਂ ਵੀ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਵੱਲੋਂ ਬੀਤੀ 5

ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ 4161 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪੱਤਰ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਲਾਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੁੱਜੇ ਡਿਊਟੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰਚ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਪੋਰਟਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਧਰਨਾ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰਜ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਉਸਾਰਨ ਖਿਲਾਫ ਮਰਨ ਵਰਤ

ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ: ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਮਸਤੂਆਣਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਰਜ ਉੱਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਪੰਥਕ ਵਿਚਾਰ ਮੰਚ ਦੇ ਆਗੂ ਜਥੇਦਾਰ ਪਰਸੋਤਮ ਸਿੰਘ ਫੱਗੂਵਾਲਾ ਵੱਲੋਂ ਬੀਤੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਫੱਗੂਵਾਲਾ ਵਿਚਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਫੱਗੂਵਾਲਾ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।

ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਸਾਜਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਖਰੀ ਦਮ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੁਰਤ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਦਖਲ ਦੇਵੇ।

ਕੈਨੇਡਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀਜ਼ਾ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਚ ਰਾਹਤ ਦਿੱਤੀ: ਹਰਦੀਪ ਗਰੇਵਾਲ

ਮਾਛੀਵਾੜਾ: ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਬਰੈਂਪਟਨ ਉੱਤਾਰੀਓ (ਈਸਟ) ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਡਿਪਟੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਮੰਤਰੀ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਮਾਛੀਵਾੜਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਸਾਹਿਬ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਏ ਜਿੱਥੇ ਇਲਾਕਾ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਡਿਪਟੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਮੰਤਰੀ ਹਰਦੀਪ ਗਰੇਵਾਲ ਮਾਛੀਵਾੜਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਾਮਾ ਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਕਿਸਾਨ ਆਗੂ ਮਨਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਖੇੜਾ ਤੇ ਨਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਪੁੱਜੇ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਹਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਨਵੇਂ

ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਭਵਿੱਖ ਸੁਨਹਿਰੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਵੀਜ਼ਾ ਸ਼ਰਤਾਂ 'ਚ ਰਾਹਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੰਗਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਚੈੱਕ ਵੀ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਸਿੱਖ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਦਾ ਵੀ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ।

ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰਨ ਲੱਗੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੰਬੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ 138 ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲੇ ਵੱਜ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਲਜ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 55 ਫੀਸਦੀ ਸੀਟਾਂ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕੌਂਸਲ ਫਾਰ ਟੈਕਨੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਉਭਾਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਟੈਕਨੀਕਲ ਕੌਂਸਲ ਤੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 255 ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ 2018-19 ਵਿਚ ਇਹ ਅੰਕੜਾ 393 ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਤਕਨੀਕੀ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ 2014-15 ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ 1.44 ਲੱਖ ਸੀਟਾਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 2022-23 ਵਿਚ ਘੱਟ ਕੇ 71,762 ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕਨੀਕੀ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਚ ਆਰਕੀਟੈਕਚਰ, ਪਲੈਨਿੰਗ, ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਐਂਡ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ, ਟਾਊਨ ਪਲੈਨਿੰਗ, ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ, ਐਮ.ਸੀ.ਏ, ਹੋਟਲ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਅਤੇ ਫਾਰਮੇਸੀ ਵਿਚ ਡਿਪਲੋਮਾ, ਗਰੈਜੂਏਟ ਅਤੇ ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਕੋਰਸ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਵੱਡੇ-

ਵੱਡੇ ਗਰੁੱਪ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜਿੰਦਗੇ ਵੱਜ ਗਏ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਹੁਨਰ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਮੌਕੇ ਘੱਟ ਗਏ ਅਤੇ 2016-17 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲਏ। ਤੱਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 2014-15 ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ

70,830 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਰਫ 48 ਫੀਸਦੀ ਸੀਟਾਂ ਹੀ ਭਰੀਆਂ ਸਨ। ਉਦੋਂ 58,743 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਾਸ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ 20,039 ਦੀ ਪਲੇਸਮੈਂਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਲਜਾਂ 'ਚੋਂ 2.79 ਲੱਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਾਸ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ 1.42 ਲੱਖ ਦੀ ਪਲੇਸਮੈਂਟ

ਡਾ. ਸਤਬੀਰ ਬੇਦੀ ਸਕੂਲ ਬੋਰਡ ਦੀ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨਿਯੁਕਤ

ਮੁਹਾਲੀ: ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਡਾ. ਸਤਬੀਰ ਬੇਦੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦਾ ਨਵਾਂ ਚੇਅਰਮੈਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ 1986 ਬੈਚ ਦੀ ਆਈ.ਏ.ਐਸ. ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਹੁਣ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਵੱਲੋਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਤਲਵਾੜ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਬੇਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾਅ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਪ੍ਰੋ. ਯੋਗਰਾਜ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਤਕਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮੇਂ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨੇਤਰਿਨੀ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 2019-20 ਵਿਚ ਫਾਰਮੇਸੀ ਦੇ 125 ਕਾਲਜ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੁਣ ਸਿਰਫ 43 ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 82 ਫਾਰਮੇਸੀ ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸੀਟਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ 10,127 ਸੀਟਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ 4223 ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਆਰਟਸ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦਾਖਲੇ ਧੜਮ ਠੱਕੇ ਡਿੱਗੇ ਹਨ।

ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕੀ

'ਵਰਸਿਟੀਆਂ' ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵੀ ਸੁਖਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਐਂਡ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਲਹਿਰਾਗਾਗਾ ਦੇ ਹਾਲ ਬੁਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਫੈਕਲਟੀ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ਹੈ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ 'ਵਰਸਿਟੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੀ ਹੈ।

ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਸ਼ੁਰੂ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਹਾਇਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਿਟੀ' ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਈ ਜਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ 12 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਕਦੇ ਤਣ-ਪੱਤਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕੀ। 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਦਮ ਵਧਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਢਲੇ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਹਰਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਨੇ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਉਪ ਕੁਲਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਰੀਬ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਚੱਲੀ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਦੀਆਂ 'ਵਰਸਿਟੀਆਂ' ਨੂੰ ਲੀਹ 'ਤੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮੰਬਣ ਹੋਇਆ। ਹਰ 'ਵਰਸਿਟੀ' ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਖਾਕਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਕਿ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਅੰਕੜਾ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਡੇਟਾ ਬੇਸ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਕਾਮਨ ਪੋਰਟਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ

ਜਾਣਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ 'ਵਰਸਿਟੀ' ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਡੇਟਾ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ 'ਹਾਇਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਿਟੀ' ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਹਰਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ 'ਚ ਇਹ ਗੱਲ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ 'ਵਰਸਿਟੀਆਂ' ਨੂੰ ਜਾਬਤਾ 'ਚ

ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਹਾਇਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਿਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਅਥਾਰਿਟੀ ਸਮੇਤ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਦਾ ਰੋਡ ਮੈਪ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸੇ 'ਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੁੱਲ 33 ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਕੇਂਦਰੀ

'ਵਰਸਿਟੀ', 14 ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ 18 ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਹਨ। ਕਰੀਬ ਡੇਢ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਤਕਾਲੀ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ 28 ਅਕਤੂਬਰ 2021 ਨੂੰ 'ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਿਟੀ' ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਰਵਰੀ 2018 ਵਿਚ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਿਟੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬਕਾਇਦਾ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ-ਭਾਜਪਾ ਗੱਠਜੋੜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਵੀ ਦਸੰਬਰ 2014 ਵਿਚ ਤਤਕਾਲੀ ਭਾਜਪਾ ਵਿਧਾਇਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਾਲੀਆ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ 'ਵਰਸਿਟੀਆਂ' ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਟਰੋਲ ਹੇਠ ਰੱਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਉਠਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਤਤਕਾਲੀ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੱਖੜਾ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਰੈਗੂਲੇਟਰੀ ਅਥਾਰਿਟੀ' ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਵੀ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਲ 2010 ਵਿਚ 'ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਾਲਿਸੀ' ਦਾ ਬਕਾਇਦਾ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਪੋਸਟ ਮੈਟਰਿਕ ਵਜ਼ੀਫਾ ਘੁਟਾਲੇ 'ਚ ਛੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤੇ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਲਈ 39 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਪੋਸਟ ਮੈਟਰਿਕ ਵਜ਼ੀਫਾ ਘੁਟਾਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਏ ਛੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ, ਸਸ਼ਕਤੀਕਰਨ ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਦੋ ਜਣੇ ਵਿੱਤ ਵਿਭਾਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਡਿਪਟੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ,

ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਡਿਪਟੀ ਕੰਟਰੋਲਰ, ਮੁਕੇਸ਼ ਭਾਟੀਆ ਸੈਕਸ਼ਨ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਰਜਿੰਦਰ ਚੌਪੜਾ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਅਤੇ ਰਾਕੇਸ਼ ਅਰੋੜਾ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਦੋਵੇਂ ਸੀਨੀਅਰ ਸਹਾਇਕ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚਰਨਜੀਤ ਤੇ ਰਾਕੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਸਬੰਧੀ ਹੁਕਮ ਸਬੰਧਤ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਮੰਤਰੀ ਡਾ.ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ,

ਸਕਤੀਕਰਨ ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਚਾਰਜ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਧਰਮਸੇਤ ਕੋਲ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਵਜ਼ੀਫਾ ਘੁਟਾਲਾ ਬੇਪਰਦ ਹੋਇਆ ਸੀ। 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਈ ਵਿਭਾਗੀ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਐਸ.ਸੀ. ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਮੌਕੇ ਤਤਕਾਲੀਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲੋੜਾ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ

ਦੀ ਥਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਲਾਹਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ 14 ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਆਡਿਟ ਲਈ ਵਿੱਤ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਲੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੋਲੋੜਾ ਲਾਹਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕੁਝ ਹੋਰਨਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ। ਵਿੱਤ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਨੌਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ 16.91 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਵਧੀਕ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਕਿਰਪਾ ਸੰਕਰ ਸਰੋਜ ਨੇ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿਚ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ

ਸਬੰਧੀ ਤਤਕਾਲੀਨ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਸੌਂਪੀ ਸੀ। ਸਾਬਕਾ ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਤੇ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਬੀ.ਆਰ. ਬਾਂਸਲ ਨੇ ਇਸ ਪੂਰੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਤਕਾਲੀਨ ਵਧੀਕ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਫੇ ਰਿਕਾਰਡ 'ਚੋਂ ਗਾਇਬ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਜੁਲਾਈ 2022 ਵਿਚ ਪੋਸਟ ਮੈਟਰਿਕ ਵਜ਼ੀਫਾ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਪਕ ਜਾਂਚ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤਿਲੰਗਾਨਾ ਮਾਡਲ ਲਾਗੂ ਕਰੇਗੀ ਸਰਕਾਰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨਵੀਂ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਭਾਲ 'ਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਤਿਲੰਗਾਨਾ ਪਹੁੰਚੇ ਕੇ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪਾਣੀ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਾਡਲ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਕੀਮਤੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸੋਮੇ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਰਫਤਾਰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਮਾਡਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਿਲੰਗਾਨਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬੇ ਭਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਡੈਮ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਮੀਟਰ ਤੱਕ ਉੱਪਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ

ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਤਿਲੰਗਾਨਾ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੂੰ ਡੈਮਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਮੌਕੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ

ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਤਨਾਂ 'ਚ ਮਾਈਨਰ ਸਿੰਜਾਈ ਟੈਂਕਾਂ (ਐਮ.ਆਈ.ਟੀ.) ਦੀ ਬਹਾਲੀ, ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਦਰਮਿਆਨੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਐਮ.ਆਈ. ਟੈਂਕਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਤੇ ਮਸਨੂਈ ਰਿਚਾਰਜ ਵਾਂਗ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੈੱਕ ਡੈਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਗੌਰਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਹੋ ਰਹੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਸੂਬੇ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਡਿੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 150 ਬਲਾਕਾਂ ਵਿਚੋਂ 78 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਜਾਣ ਕਾਰਨ 'ਡਾਰਕ ਜੋਨ' 'ਚ ਹਨ। ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਉਮੀਦ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਕਿ ਇਸ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਜਲਦੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰਿਚਾਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੰਤਰੀ ਹੋਅਰ ਵੱਲੋਂ ਅਥਲੀਟ ਅਕਸ਼ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਲੀ ਮਦਦ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਡ ਮੰਤਰੀ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਮੀਤ ਹੋਅਰ ਨੇ ਰਾਂਚੀ ਵਿਚ 20 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪੈਦਲ ਚਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਨੈਸ਼ਨਲ ਰਿਕਾਰਡ ਨਾਲ ਓਲੰਪਿਕ ਤੇ ਏਸ਼ਿਆਈ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਚੈਂਪੀਅਨਸ਼ਿਪ ਲਈ ਕੁਆਲੀਫਾਈ ਹੋਏ ਅਥਲੀਟ ਅਕਸ਼ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਓਲੰਪਿਕ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਪੰਜ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਚੈੱਕ ਸੌਂਪਿਆ। ਖੇਡ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇੱਥੇ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ 'ਤੇ ਅਕਸ਼ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਚੈੱਕ ਸੌਂਪਿਆ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਵੀਂ ਖੇਡ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖੇਡਾਂ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਕਸ਼ਦੀਪ ਪੈਰਿਸ ਓਲੰਪਿਕ ਲਈ ਕੁਆਲੀਫਾਈ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਥਲੀਟ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

ਸਨਿਚਰਵਾਰ, 25 ਫਰਵਰੀ 2023

ਗੁਰਮਤਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ

ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਏਜੰਡੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਭਾਵੇਂ ਖੇਤੀ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਦਾ ਦਖਲ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ। 2020 ਵਿਚ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰੋਨਾ ਵਾਲੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਖੇਤੀ ਅੰਦਰ ਕਾਰਪੋਰੇਟਾਂ ਦਾ ਦਖਲ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਣਾ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਪਸ ਲੈਣੇ ਪਏ। ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨੋਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਿਹਾਤੀ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਲਈ ਆਪਣਾ ਬਜਟ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਿਹਾਤੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਜਾਣਬੂਝ ਕੇ ਵਿਸਾਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਗਲਾ ਹਮਲਾ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਝੋਨੇ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਫ਼ੀਸਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮੀਆ ਖ਼ਰਚਾ ਘਟਾ ਕੇ ਇਕ ਫ਼ੀਸਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ ਫੰਡ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਫੀਸ ਵਜੋਂ ਮਿਲਦੀ 6 ਫ਼ੀਸਦੀ ਕਰਮ ਘਟਾ ਕੇ 2 ਫ਼ੀਸਦੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਟੌਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 30 ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਘੱਟ ਮਿਲਣਗੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਲਾਨਾ 660 ਅਰਬ ਦਾ ਅਨਾਜ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ ਫੰਡ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਫੀਸ ਵਜੋਂ 40 ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਟੌਤੀ ਕਾਰਨ ਇਹ ਫੰਡ ਲਗਭਗ 13.20 ਅਰਬ ਸਾਲਾਨਾ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ, ਭਾਵ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸਾਲਾਨਾ 26-27 ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਘੱਟ ਮਿਲਣਗੇ। ਇੰਤਜ਼ਾਮੀਆ ਖ਼ਰਚੇ ਵਿਚ ਕਟੌਤੀ ਕਾਰਨ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਲਗਭਗ 5.77 ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਘੱਟ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਦਖਲ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ ਫੰਡ ਰਿਲੀਜ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅੜਿੱਕੇ ਡਾਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। 2021 ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ ਫੰਡ ਦਾ ਇਕ ਫ਼ੀਸਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਇਹ ਫੰਡ ਤੈਅ ਨੀਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਖ਼ਰਚਦਾ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ ਫੰਡ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੋਧ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਵੱਈਏ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਿਹਾਤੀ ਵਿਕਾਸ ਫੰਡ ਕਾਨੂੰਨ-1987 ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਫੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਡੀਆਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਖ਼ਰੀਦ 'ਤੇ 2 ਫ਼ੀਸਦੀ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋ 2017 ਵਿਚ ਵਧਾ ਕੇ 3 ਫ਼ੀਸਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ। 2022 ਵਾਲੀ ਸੋਧ ਅਨੁਸਾਰ 10 ਵਿਸ਼ੇ ਤੈਅ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਫੰਡ ਖ਼ਰਚਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਤੇ ਮੁਰੰਮਤ, ਨਵੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ, ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ, ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਕਰਜ਼ੇ ਹੇਠ ਆਏ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ, ਕੰਪਿਊਟਰੀਕਰਨ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਖੇਤੀ ਮਾਹਿਰਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਊਧਰ, ਯੂਕਰੇਨ-ਰੂਸ ਜੰਗ ਦਾ ਅਸਰ ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ ਭਰ 'ਤੇ ਪੈਣਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। 24 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਜੰਗਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਮਰੀਕਾ ਅਜੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਜੰਗ ਬੰਦ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜੋਆ ਬਾਇਡਨ ਅਚਾਨਕ ਯੂਕਰੇਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕੀਵ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਸ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਗੋਡਣੀਆਂ ਲੁਆਉਣ ਲਈ ਇਕ ਹੱਲਾ ਹੋਰ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਯੂਕਰੇਨ ਵਾਸਤੇ 46 ਕਰੋੜ ਡਾਲਰ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਐਲਾਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ 45 ਕਰੋੜ ਡਾਲਰ ਦਾ ਜੰਗੀ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਖਬਰਾਂ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਅਗਲੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਯੂਕਰੇਨ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਰੂਸ ਉਤੇ ਜਵਾਬੀ ਕਰ ਸਕੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰੂਸ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਵਲਾਦੀਮੀਰ ਪੁਤਿਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੱਛਮੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੇ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕ ਰੂਸ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਜੰਗ ਬੋਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਹੁਣ ਚੀਨ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੂਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਹਾਲਾਤ ਬਦ ਤੋਂ ਬਦਤਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਦੀ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਲਗਾਤਾਰ ਭਾਰੂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਛੱਡੋ ਮਾਰ ਕੇ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਜੰਗ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਹੋਰ ਵਿਗੜਨਗੇ। ਜਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਸਫ਼ਬੰਦੀ ਉਭਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਦੇ ਖਦਸ਼ੇ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਹਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਉਲਝਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਆਪੋ-ਆਪਣਿਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਲਾਮਬੰਦੀ ਵਿੱਢਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦਫਤਰਾਂ 'ਤੇ ਛਾਪੇ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ

ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਫਤਰਾਂ ਉਤੇ ਛਾਪਿਆਂ ਨੇ ਦਰਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਹਰ ਜ਼ਬਾਨ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਨੇ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ 'ਭਾਰਤ: ਦਿ ਮੋਦੀ ਕੁਐਸਚਨ' ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ 2002 ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲਿਆਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਉਦੋਂ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੌਜਵਾਨ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨਵਕਿਰਨ ਸਿੰਘ ਪੱਤੀ ਨੇ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਸਮਝੇ ਜਾ ਰਹੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਆਮਦਨ ਕਰ (ਇਨਕਮ ਟੈਕਸ) ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦੇ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਲਈ ਮਾਰੇ ਛਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਮੁੜ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਛਾਪਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਭਾਵੇਂ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਟੈਕਸ ਨਾ ਭਰਨ ਸਮੇਤ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਇਹ ਛਾਪੇ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦੁਆਰਾ 2002 ਦੇ ਗੁਜਰਾਤ ਕਤਲਿਆਮ ਬਾਰੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ 'ਭਾਰਤ: ਦਿ ਮੋਦੀ ਕੁਐਸਚਨ' ਤੋਂ ਕੁਝ ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬਦਲਾ-ਲਊ ਕਾਰਵਾਈ ਸਾਫ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਕੋਈ ਪਹਿਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਜੇਕਰ ਪਿਛਲੇ 9

ਨਵਕਿਰਨ ਸਿੰਘ ਪੱਤੀ
ਈਮੇਲ: n4navkiran@gmail.com

ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਹ ਤੱਥ ਸਭ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤਿਲਮਿਲਾ ਉੱਠੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਇਸ ਫਿਲਮ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਮੜ੍ਹਦਿਆਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਕੌਮੀ ਬੁਲਾਰੇ ਗੌਰਵ ਭਾਟੀਆ ਨੇ ਤਾਂ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਨੂੰ 'ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬਕਵਾਸ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ' ਤੱਕ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਲਾ ਝਾਤਿਆ ਸੀ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਸਮੇਂ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਤੋਤਾ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤਮਾਮ ਕੇਂਦਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤਹਿਤ ਏਜੰਸੀਆਂ ਤਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸੁੱਟਣ/ਬਣਾਉਣ ਤੱਕ ਸਰਗਰਮ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖੱਟ ਨਜ਼ਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਛਾਪੇਮਾਰੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਸੱਤਾ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਕਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦੇਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਉੱਘੇ ਲੇਖਕ/ਫਰੀਲਾਂਸ ਪੱਤਰਕਾਰ ਗੌਤਮ ਨਵਲੱਖਾ ਸਮੇਤ ਦਰਜਨਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਹਜ਼ਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। 2011 ਵਿਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਮਾਰਕੰਡਾ ਕਾਟਜੂ ਆਧਾਰਿਤ ਬੈਂਚ ਨੇ ਇੱਕ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੈਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੀਡੀਆ ਸਮੇਤ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ,

ਧਮਕਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦਾ ਬਾਖੂਬੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਿੰਦੀਕ ਕੱਪਨ ਨੂੰ ਢਾਈ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਮਗਰੋਂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਜਮਾਨਤ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਾਥਰਸ ਵਿਚ ਬਲਾਤਕਾਰ ਬਾਅਦ ਕਤਲ ਕੀਤੀ ਔਰਤ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮੀਡੀਆ ਅਦਾਰਿਆਂ

ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਚੀਨ, ਰੂਸ ਵਰਗੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਤਮਾਮ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਥੇ ਵੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਮੀਡੀਆ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਾਹੀ ਲਾਈਨ ਘੱਟ ਹੀ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸੱਤਾ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਬੇਹੱਦ ਕੁੱਢਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੀਡੀਆ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਡਰਾਉਣ, ਧਮਕਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਧਾਰੀ ਤਲਵਾਰ ਹੈ ਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਾਕਮ ਪਾਰਟੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੀਡੀਆ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਰੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਵੀ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮੀਡੀਆ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿਰਦਾਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਆਪ' ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਦੇ ਕੇ ਮੀਡੀਆ ਖਾਸਕਰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਚੈਨਲ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਭੁਗਤਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਅਖਬਾਰ/ਅਦਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਰੋਲ 'ਤੇ 'ਗੋਦੀ ਮੀਡੀਆ' ਦਾ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਯੂਨੈਸਕੋ ਵੱਲੋਂ 1997 ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤੇ ਅਨੁਸਾਰ 'ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਸਮਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧ ਹਨ'; ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਰਤਨਾਗਿਰੀ ਜਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਸੀਕਾਂਤ ਵਾਰਿਸੇ ਦੀ ਕਥਿਤ ਸਤਕ

ਹਾਦਸੇ ਮੌਤ ਹੋਣਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਮਰਾਠੀ ਪੱਤਰਕਾਰ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਤੱਥਾਂ ਸਹਿਤ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵਾਰਿਸੇ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੌਰੀ ਲੰਕੇਸ਼ ਦਾ ਕਤਲ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕਾਰਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੀ ਜਨਵਰੀ 2023 ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ 2022 ਵਿਚ 86 ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਰਵੇਖਣਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰ ਸਾਲ 250 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਪੱਤਰਕਾਰ' ਅਨੁਸਾਰ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ 1668 ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਿਪੋਰਟ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੀਡੀਆ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਖੋਰਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 'ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ ਪੱਤਰਕਾਰ' ਵੱਲੋਂ 180 ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਰਵੇਖਣ ਅਨੁਸਾਰ 2016 ਵਿਚ ਭਾਰਤ 133ਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸੀ ਜੋ 2021 ਵਿਚ 142ਵੇਂ ਅਤੇ 2022 ਵਿਚ 150ਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗਿਆ। ਆਰ.ਐਸ.ਐਫ. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗਿਣਮਿੱਥ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਵੇਂ ਸਖਤ ਧਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਤੂਠੇ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੀਡੀਆ ਹਾਊਸਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਛਾਪਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਸੂਸੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਜ਼ਰਾਈਲੀ ਸਾਫਟਵੇਅਰ 'ਪੈਗਸਸ' ਦੀ ਕਥਿਤ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। 2019 ਵਿਚ ਧਾਰਾ 370 ਨੂੰ ਮਨਸੂਖ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀ ਬੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਦੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ, ਅਮਰੀਕਾ ਆਧਾਰਿਤ ਸੰਸਥਾ ਹਿੰਡਨਬਰਗ ਵੱਲੋਂ ਅਡਾਨੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਖਰਬਪਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਜਾਰਜ ਸੋਰੋਸ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਖਿਲਾਫ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਬਿਆਨ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮਾਮਲੇ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਤੁਰਨਗੇ, ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੱਤਾ ਸਮੇਂ ਜਦ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 1975 ਵਿਚ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲਗਾਈ ਸੀ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਜ ਅਣਐਲਾਨੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਟੇਢੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਟਰੋਲ ਹੇਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਮੀਡੀਆ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਚਰਚਿਤ ਭਾਰਤੀ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਗੌਤਮ ਅਡਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਮੀਡੀਆ ਅਦਾਰੇ ਐਨ.ਡੀ.ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਉਸ 'ਤੇ ਇਜ਼ਾਰੇਦਾਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜੋਟੀਦਾਰ ਹੁਣ ਸਿੱਧੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਮੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਟੇਢਾ ਢੰਗ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਠਾਹ-ਸੋਟਾ - ਚਾਚਾ ਬੋਲਿਆ

ਪੰਜਾਲੀ ਬਨਾਮ ਪੰਜੌਲੀਏ

ਬੋਲੀ ਬੋਲਦੇ ਰਹਿਣ ਕਈ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ, ਨਿੱਜੀ ਗਰਜਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਪਿਆਰਦੇ ਨੇ। ਅੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਟਿਕਟਾਂ ਜਾਂ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ, ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਉਹ 'ਝੱਲ' ਖਿਲਾਰਦੇ ਨੇ। ਅੱਗਾ ਵੱਕਣ ਲਈ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਜੋ, ਲੋਕੀਂ ਅਣਖੀਆਂ ਤਾਈਂ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਨੇ। ਵਿਰਲੇ ਸੱਚ ਦੇ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ, ਬਹੁਤੇ 'ਭੇਡਾਂ' ਬਣ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਨੇ। ਕੋਈ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦੱਬ ਕੇ ਰੱਖ ਲਏਗਾ, ਲਗਰਾਂ ਸੱਚ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਮੌਲੀਆਂ ਨੂੰ। ਫਸਿਆ ਕੱਢਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੀ, ਸਿਰ 'ਪੰਜਾਲੀ' 'ਚੋਂ ਅੱਕੇ ਪੰਜੌਲੀਆਂ ਨੂੰ।

ਦਿੱਲੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹੇ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸੜ ਰਹੇ ਮਜ਼ਲੂਮ

23 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਸੀ.ਏ.ਏ. (ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸੋਧ ਕਾਨੂੰਨ-2019) ਖਿਲਾਫ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪੁਰਬ-ਉਤਰੀ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਹੋਈ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। 23 ਤੋਂ 27 ਫਰਵਰੀ 2020 ਦੀਆਂ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਚ 53 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, 700 ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਫੱਟਣ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਭੰਨਤੋੜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਹਿੰਸਾ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਤੱਤਕਾਲੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਡੋਨਲਡ ਟਰੰਪ ਦੀ ਭਾਰਤ ਫੇਰੀ ਮੌਕੇ ਹੋਈ ਸੀ।

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਮਹਿਮੂਦਪੁਰ
ਫੋਨ: +91-94634-74342

ਆਰ.ਐੱਸ.ਐੱਸ.-ਭਾਜਪਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਭਗਵੇਂ ਹਜ਼ੂਮ ਨੇ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਬੇਖੋਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਜਾਨੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮਜ਼ਲੂਮ ਖਿਰ ਅੱਜ ਵੀ ਨਿਆਂ ਦੀ ਉਡੀਕ 'ਚ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਹਿੰਸਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੋਧਤ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇਸ ਪਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਡੱਕਿਆ ਗਿਆ। ਦੋਸ਼ ਇਹ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟਰੰਪ ਦੀ ਫੇਰੀ ਸਮੇਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਕਸ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਲਈ 'ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਰਚੀ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਕਾਨੂੰਨ, ਯੂ.ਏ.ਪੀ.ਏ., ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਤਿ ਸੰਗੀਨ ਧਾਰਾਵਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰ ਲਏ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਪਿਲ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਰਾਗਿਨੀ ਤਿਵਾਰੀ ਆਦਿ ਇਕ ਵੀ ਭਗਵੇਂ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦੀ ਆਗੂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ, ਭੀੜਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਹਮਲਿਆਂ ਤੇ ਸਾੜ-ਫੂਕ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਇਕ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਜਾਮੀਆ ਮਿਲੀਆ ਇਸਮਾਲੀਆ ਹਿੰਸਾ ਕੇਸ (13 ਦਸੰਬਰ 2019) ਵਿਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਸਰਜੀਲ ਇਮਾਮ ਸਮੇਤ 11 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਝੂਠੇ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇਕ ਮਨੋਰਥ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਜਮਹੂਰੀ ਹੱਕ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਦੀ ਹੱਕ-ਜਤਾਈ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣਾ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਫਰਵਰੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਕੇਸ ਵੀ ਆਖਿਰਕਾਰ ਝੂਠੇ ਸਾਬਤ ਹੋਣਗੇ, ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੇਕਸੂਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਬਿਨਾ ਜ਼ਮਾਨਤ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸੜਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਇਸ ਹਿੰਸਾ ਸਬੰਧੀ ਐੱਫ.ਆਈ.ਆਰ. 59/

2020 'ਚ ਯੂ.ਏ.ਪੀ.ਏ. ਅਤੇ ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀਆਂ ਸਖ਼ਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਉਮਰ ਖ਼ਾਲਿਦ, ਸ਼ਰਜੀਲ ਇਮਾਮ, ਮੀਰਾਨ ਹੈਦਰ, ਆਸਿਫ਼ ਇਕਬਾਲ, ਸਫ਼ੁਰਾ ਜ਼ਰਗਰ, ਗੁਲਫਿਸ਼ਾ ਫ਼ਾਤਿਮਾ, ਨਤਾਸ਼ਾ ਨਰਵਾਲ, ਦੇਵਾਂਗਨਾ ਕਲੀਤਾ ਸਮੇਤ 18 ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਜ਼ਮਾਨਤ ਮਿਲੀ ਜਦਕਿ 9 ਵਿਅਕਤੀ ਅਜੇ ਵੀ ਯੂ.ਏ.ਪੀ.ਏ. ਤਹਿਤ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬੰਦ ਹਨ। ਸਵਰਾਜ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਆਗੂ ਯੋਗੇਂਦਰ ਯਾਦਵ, ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ.(ਐੱਮ.) ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸੀਤਾਰਾਮ ਯੈਚੂਰੀ, ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਜੈਅੰਤੀ ਘੋਸ਼, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਪੂਰਵਾਨੰਦ ਅਤੇ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਰਾਹੁਲ ਰਾਏ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਨਿਊਜ਼ਕਲਿਕ ਵੱਲੋਂ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਤੀਜੀ ਬਰਸੀ ਮੌਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਕੇਦੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜੋ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਉਹ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਕੁਝ ਜੇਲ੍ਹਬੰਦ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦੇ ਐਸੇ ਵੇਰਵੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀ ਭਗਵੇਂ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣ 'ਚ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚਾਈ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬੰਦ ਚਾਂਦ ਬਾਗ਼ ਦਾ 27 ਸਾਲਾ ਅਤਹਰ ਖ਼ਾਨ ਬਵਾਸੀਰ ਦਾ ਮਰੀਜ਼ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਨਵੰਬਰ 2022 'ਚ ਟਰਾਇਲ ਕੋਰਟ 'ਚ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬਵਾਸੀਰ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਅਰਜ਼ੀ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਅੱਥਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬੰਦ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀ ਦਾ ਜੋੜਾ ਭੇਜਣ ਲਈ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗ ਗਏ। 'ਸਾਡਾ ਕਸੂਰ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਉੱਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਿੰਸਕ ਹਜ਼ੂਮ ਦਾ ਸਵੇ-ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਲੋਕ ਇਸੇ ਹੱਕ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ।'
ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਚਾਰਜਸ਼ੀਟ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਮਾਸਟਰ-ਮਾਈਂਡ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ

ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਘਾਤਿਆਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਦੱਸਿਆ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦੇਣ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਰਾਹੁਲ ਰਾਏ ਦੇ ਸੰਪਰਕ 'ਚ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਯਮੁਨਾ ਪਾਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ

ਅਤਹਰ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵੀਡੀਓ ਕਲਿੱਪ ਜਾਂ ਸੀ.ਸੀ.ਟੀ.ਵੀ. ਫੁਟੇਜ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਹਮਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਹਥਿਆਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕੀ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦੀ ਹਰਕਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਜਾਫ਼ਰਾਬਾਦ ਦੀ ਕਿਰਤੀ ਬਸਤੀ ਦੀ ਵਸਨੀਕ ਗੁਲਫਿਸ਼ਾ ਫ਼ਾਤਿਮਾ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਗਲਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾ' 'ਚ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਾਮਲ' ਸਾਜ਼ਿਸ਼ੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਕਸੂਰ ਵੀ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸੋਧ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ 'ਚ ਹਿੰਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਦਰਅਸਲ, ਸੀ.ਏ.ਏ. ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਕਾਰਨ ਭਾਰਤ ਬੰਦ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸੱਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਫ਼ਰਾਬਾਦ 'ਚ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਕ 22 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਸੜਕ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧਰਨਾ ਜਾਫ਼ਰਾਬਾਦ ਮੈਟਰੋ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉੱਪਰ ਲੈ ਗਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਭਾਜਪਾ ਆਗੂ ਕਪਿਲ ਮਿਸ਼ਰਾ ਇਸ ਧਰਨੇ ਨੂੰ ਖਦੇੜਨ ਲਈ ਭਗਵਾਂ ਲਜ਼ਕਰ ਲੈ ਕੇ ਉੱਥੇ ਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ ਮੌਜੂਦਾ ਚੋਰਾਹੇ ਉੱਪਰ ਕਪਿਲ ਮਿਸ਼ਰੇ ਨੇ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕੇ ਗੁੰਡਾ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਉੱਥੋਂ ਧਰਨਾ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੇ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਗਵੇਂ ਹਜ਼ੂਮ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਪਰ ਪਥਰਾਓ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਕਥਿਤ ਹਿੰਸਾ ਦੇ

ਬਹਾਨੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗਿਣੀ-ਮਿੱਥੀ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਦਰਅਸਲ, ਜਾਫ਼ਰਾਬਾਦ ਦੇ ਧਰਨੇ 'ਚ ਸਰਗਰਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਕੁਨ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਅੱਖ 'ਚ ਰੋੜ ਵਾਂਗ ਰੜਕਦੇ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸੈੱਲ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਘੜੀ ਕਿ ਫ਼ਾਤਿਮਾ ਜੇ.ਐੱਨ.ਯੂ.

ਦੀਆਂ 'ਪੰਜਰਾ ਤੋੜ' ਗਰੁੱਪ ਦੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸੜਕ ਜਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ 'ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ' ਵੱਟਸਐਪ ਚੈਟ ਦਾ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸੈੱਲ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ 16 ਫਰਵਰੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਾਂਦ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ 'ਗੁਪਤ' ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੁਣਵੇਂ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਐਂਦੋਲਨ

ਨੂੰ ਸਥਿਰ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਫ਼ਾਤਿਮਾ ਹਰ ਮਾਧਿਅਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਐਂਦੋਲਨ 'ਚ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਟਸਐਪ ਗਰੁੱਪ 'ਚ ਕੋਡ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜਦੀ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਮੁਆਫ਼ ਗਵਾਹ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਇਹ ਬਿਆਨ ਵੀ ਵਿਦਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ੀ ਤਾਹਿਰ ਹੁਸੈਨ ਵੱਲੋਂ ਫ਼ਾਤਿਮਾ ਨੂੰ ਕੈਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਇਸ ਪੈਸੇ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦੰਗਿਆਂ ਲਈ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।' ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮਾਹਰ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸੈੱਲ ਨੇ ਇਕ ਜਾਗਰੂਕ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਦੋਸ਼ਯੁੱਰੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ।

ਸ਼ਾਦਾਬ ਅਹਿਮਦ ਦਾ ਕੇਸ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਬੀ.ਸੀ.ਏ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਜਗਤਪੁਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਆਈ.ਟੀ. ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਘਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਾਉਣ 'ਚ ਆਪਣੇ ਅੱਥਾ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਅੱਥਾ ਬਸਟਾ, ਬਿਜਨੈਰ ਵਿਚ ਬਿਸਕੁਟ ਅਤੇ ਬ੍ਰੈਡ ਫੇਰੀ ਲਾ ਕੇ ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਯੂ.ਏ.ਪੀ.ਏ. ਤਹਿਤ ਬਿਨਾ ਜ਼ਮਾਨਤ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਯੂ.ਏ.ਪੀ.ਏ. ਤਹਿਤ 6 ਅਪਰੈਲ 2020 ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਦੰਗਿਆਂ' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਸੱਦਿਆ। ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰ

ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਾਰ ਸੱਦ ਕੇ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਪਰ 'ਦੰਗਿਆਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੇਸ ਪਾ ਕੇ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਅਣਮਿਥੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸਾੜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਦਰਬਾਰੀ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਵਿਚਾਰ-ਅਧੀਨ ਬੰਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਮਾਸਟਰ-ਮਾਈਂਡ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਲਾਈ ਨਫ਼ਰਤ ਕਾਰਨ ਦੂਜੇ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲਚਾਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਉੱਪਰ ਪਿਆ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਰਥਿਕ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ 'ਚ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਡੱਕ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਦਿੱਲੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਕੇਸ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਘੱਟਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕੇ ਹਿੰਸਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਜਕੀ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦੀ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਕੇਸ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਹਕੂਮਰਾਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ, ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀਆਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਸੌਖ ਨਾਲ ਮੋਮ ਦੀ ਨੱਕ ਵਾਂਗ ਮਰੋੜ ਕੇ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਦਬਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਵਸੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਕੁਹਾਤਾ ਬੇਖੋਫ਼ ਹੋ ਕੇ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਾਬਰ ਹਕੂਮਰਾਨਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਰਦੀਧਾਰੀ ਜਲਾਦ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ/ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਢਾਂਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਕਿਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਮਹਿਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀਆਂ/ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਰਹਿਮ ਦੇ ਮੁਬਾਜ਼ ਹਨ। ਨਿਸ਼ਚੇ-ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਕੁਨ ਆਰ.ਐੱਸ.ਐੱਸ.-ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਫ਼ਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਲਿਆਏ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਸੋਧ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਕੌਮੀ ਨਾਗਰਿਕ ਰਜਿਸਟਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਰੋਧ ਦਰਜ ਕਰਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੱਕ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਅਨਿਆਂਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਲੋਕ ਰਾਇ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਦਾਇਰੇ 'ਚ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਹੱਕ ਸੱਤਾ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਜਰਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੜਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਕੂਮਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ।

ਚੀਨੀ ਗੁਬਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ

9 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸਦਨ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਹਵਾਈ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚੀਨ ਦਾ ਜਾਸੂਸੀ ਗੁਬਾਰਾ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਸਬੰਧੀ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਨਿੰਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਘੋਰ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਤੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ 419 ਵੋਟਾਂ ਪਈਆਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਵੋਟ ਨਾ ਭੁਗਤੀ। ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ

ਸੀ. ਉਦੈ ਭਾਸਕਰ

ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸਫ਼ਬੰਦੀ ਚਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਹ ਇਕਜੁੱਟਤਾ ਬਹੁਤ ਮਾਇਨਾਖੇਜ਼ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਨ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕਮੱਤ ਦਾ ਵੀ ਸੂਚਕ ਹੈ ਜੋ ਟਰੰਪ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਸ਼ਕਲ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਉਚ ਪਧਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਚੀਨ ਦੇ ਗਤਬਤ ਵਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਆਸਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਜਾਸੂਸੀ ਗੁਬਾਰੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਤਣਾਉਣੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਹਾਲਾਤ ਮੁੜ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਮਰੀਕੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਐਂਟਨੀ ਬਲਿੰਕਨ ਨੇ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਚੀਨ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਰੋੜਕੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਰੱਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਧ੍ਰ, ਚੀਨ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੌਸਮ

ਦੀ ਟੋਹ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਗੁਬਾਰਾ ਸੀ ਜੋ ਭਟਕ ਕੇ ਦੂਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚਕਾਰ ਤਲਖਕਲਾਮੀ ਉਦੋਂ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਗਈ ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜੋਆ ਬਾਇਡਨ ਨੇ ਮਿਜ਼ਾਈਲ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ ਗੁਬਾਰੇ ਨੂੰ ਡੇਗਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੈਂਟਾਗਨ ਨੇ 4 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗੁਬਾਰੇ 'ਤੇ ਮਿਜ਼ਾਈਲ ਦਾਗ ਕੇ ਇਹ ਕੰਮ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੁਬਾਰੇ ਸਾਊਥ ਕੈਰੋਲੀਨਾ ਨੇੜਲੇ ਕੰਢੇ 'ਤੇ ਆਣ ਡਿੱਗਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲੋਂ ਫੌਜੀ ਅਸਲੂ ਦੀ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਦੁਵੱਲੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਅਤਿੱਕਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਚੀਨੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸੀ ਜਿਨਪਿੰਗ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇਗੀ।
ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਦੋ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਮੁਢਲੀ ਨਿਰਖ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਲੋਂ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਕਿ ਇਹ ਗੁਬਾਰਾ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੂਰੀਆ ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਦੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਬੋਝੇ ਦੀ ਲੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਚੀਨੀ ਫੌਜ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜ ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਅੰਦਰ 40 ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੋਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਜਪਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਕਸਿਤ ਸਮੱਰਥਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੂਰੀਆ ਅਤੇ ਜਾਸੂਸੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਚਲਾਉਣੀਆਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਚੀਨੀ ਗੁਬਾਰੇ ਨੇ ਕਈ ਹਰੱਸਮਈ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਬਾਰੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਲਗਾਮ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਬੋਲਗਾਮ, ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ਤੋਂ 20 ਤੋਂ 200 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਉਡਣ ਵਾਲੀਆਂ 'ਨੇੜਲੀਆਂ ਪੁਲਾਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ' ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਜਿਵੇਂ ਪੇਈਚਿੰਗ ਵੱਲੋਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜੇ ਇਹ ਵਾਕਈ ਗੈਰ ਫੌਜੀ ਮੌਸਮ ਪਲੈਟਫਾਰਮ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਚੀਨ ਤੋਂ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਤਾਇਨਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਤੇ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਇਨਾਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਜਿਬ ਮੌਸਮੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਵੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪੇਈਚਿੰਗ ਵੱਲੋਂ ਹਵਾ ਦੇ ਰੁਖ ਅਤੇ ਪੁਲਾਤੀ ਗਤਬਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਗੁਬਾਰੇ ਦੀ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਦਮ ਨਾਲ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸੂਰੀਆ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ) ਬਾਬਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ

ਤੌਖਲੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੀਨ ਮੁਤੱਲਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਰੋਕਾਰ ਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।
ਪੇਈਚਿੰਗ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਵਾਲਾ ਰੁਖ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਚੀਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਇਸ ਦੇ ਯੂ2 ਜਾਸੂਸੀ ਜਹਾਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਲਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਬਾਰੇ 'ਤੇ ਫਿੱਟ ਕੀਤਾ ਯੰਤਰ ਜਾਸੂਸੀ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮੌਸਮੀ ਗੁਬਾਰਿਆਂ ਦੇ ਉਪਕਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਚੀਨ ਪ੍ਰਤੀ ਬਣੀ ਧਾਰਨਾ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਈ।
ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਉਸ ਤਰੀਕਾਕਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵੱਲੋਂ ਹਵਾਈ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉਲੰਘਣ ਦੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਮਾਹੌਲ ਭਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਮਿਜ਼ਾਈਲ ਦਾਗਣੀ ਪਈ। ਇਹ ਗੱਲ ਹੁਣ ਤੈਅ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਚੀਨ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਕੁਤੱਤ ਵਧ ਰਹੀ

ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਕ ਵੀ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ।
ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕੇ ਦਾ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਬੱਜਰ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਚੀਨ ਉਪਰ ਇਕਤਰਫ਼ਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਨਾਜ਼ੋਰੀ ਅਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ (ਦੱਖਣੀ ਚੀਨੀ ਸਾਗਰ ਅਤੇ ਲੱਦਾਖ ਗਲਵਾਨ) ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਦਕਿ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੁਵੱਲੇ ਵਪਾਰਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਬੰਧ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ।
ਇਸ ਗੁਬਾਰਾ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚੀਨ ਵੱਲੋਂ ਦੁਵੱਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਆਲਮੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਕਿੰਝ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅਸਲ ਕੰਟਰੋਲ ਰੇਖਾ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਰਿਸਦੇ ਆ ਰਹੇ ਇਲਾਕਾਈ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਸਥਕ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਦਾਅਪੇਚ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਦੀ ਫੌਜ ਕੋਲ ਨੇੜਲੇ ਪੁਲਾਤ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੇ ਸੂਰੀਆ ਗੁਬਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਬੋਝ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਲ ਕੰਟਰੋਲ ਰੇਖਾ ਅਤੇ ਵਿਵਾਦ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬਣੀ ਫੌਜੀ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ? ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ, ਸੰਤੁਲਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਬਾਰਾ ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਗਰਮ ਹਵਾ ਭਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਫਿਲਹਾਲ ਇਸ ਨੇ ਅੰਤਰ ਮਹਾਦੀਪੀ ਚੁਲ੍ਹਾ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਤਾਲਿਬਾਨ ਦਾ ਕਾਬੁਲ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ

ਫੋਨ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਤਾਲਿਬਾਨ ਦੇ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲਗਾਤਾਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਖ਼ਦਸ਼ੇ ਦੀ ਆਮਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੰਕੇਤ ਲਗਾਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ।

ਤਾਲਿਬਾਨ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਚਾਂਸਲਰ ਮੁਹੰਮਦ ਉਸਮਾਨ ਬਾਬਰ ਦੀ ਥਾਂ ਤਾਲਿਬਾਨ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਮੁਹੰਮਦ ਅਸ਼ਰਫ਼ ਗੈਰਤ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਕਿ 'ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ਰ ਸੋਚ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ'। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਮਾਰੋਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।' ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸਮਾ ਅਜ਼ੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੁਹੰਮਦ ਅਸ਼ਰਫ਼ ਗੈਰਤ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਬੁਲ

ਉਬੈਦ-ਉੱਲਾ ਵਾਰਦਕ ਪੇਸ਼ਕਸ਼: ਦਲਜੀਤ ਅਮੀ

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਚਾਂਸਲਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਗਸਤ ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਲਿਬਾਨ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਦਾਖ਼ਲੇ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਲੜੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ, ਵੈਟਰਨਰੀ ਸਾਇੰਸ, ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਮੇਤ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਇਸਲਾਮਿਕ ਦੱਸ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਤਰੀ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਖ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਫਿਰ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਵੇਰੇ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਫਿਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਿਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਸੁਨੇਹਾ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਿਉਟੀ ਸੈਲੂਨ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਜਨਤਕ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਾਰਕਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਦੀਆਂ, ਨਾਨੀਆਂ, ਮਾਵਾਂ, ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਮੈਂ ਤਾਲਿਬਾਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਉੱਤੇ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਦੀ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੜੀ ਤੌਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਤੈਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਵਾਰਦਕ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਜੀਅ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਰਗਰਮ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇ ਉੱਤੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਤਾਲਿਬਾਨ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਤਾਲਿਬਾਨ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਇਸਲਾਮੀ

ਤਾਲਿਬਾਨ ਨੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਕਈ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਗਣਿਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਉਬੈਦ-ਉੱਲਾ ਵਾਰਦਕ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਖਿਲਾਫ ਆਪਣਾ ਵਿਰੋਧ ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਲੇਖ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਮਲਟੀਮੀਡੀਆ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਲਜੀਤ ਅਮੀ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਬੈਦ-ਉੱਲਾ ਵਾਰਦਕ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਉਬੈਦ-ਉੱਲਾ ਵਾਰਦਕ

ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ।

ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ 'ਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਆਪੋ-ਆਪਣਾ ਇਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੋ ਕਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਕਦੇ ਮਸਜਿਦ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿੱਤੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ (ਸਿਰਫ ਲੜਕਿਆਂ) ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਕਾਪੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਨ-ਪੈਨਸਿਲਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਾਲਾਤ ਤਾਲਿਬਾਨ ਹਕੂਮਤ ਵਾਂਗ ਮਾੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਇਆ (ਇਮਦਾਦ) ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਰੇ ਅੰਕੜੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਗ਼ਰੀਬੀ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਸੀ ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਸਾਉਦੀ ਅਰਬ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਲਈ ਪੈਸੇ ਭੇਜਦੇ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਕਈ ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਆਮਦਨ ਉੱਤੇ ਗੁਜ਼ਰ-ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਿਹਤਰ ਆਰਥਿਕ ਸਥਿਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਾਉਦੀ ਅਰਬ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼ ਇਰਾਨ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤਨਖ਼ਾਹ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉੱਥੇ ਦੇ ਕਾਇਦੇ-ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਰਾਨ ਤੋਂ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨ ਮੂਲ ਦੇ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲ-ਕੰਬਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਾਡੀ

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਾਡੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸਾਂ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਂ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਾਡੀ ਇਕੱਲੇਤੀ ਭੈਣ ਕਦੇ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਤੀਜੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਜੱਦੀ ਸੂਬਾ ਛੱਡ ਕੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕਾਬੁਲ ਜਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਸਾਉਦੀ ਅਰਬ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਡਾਲਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿਖਲਾਈ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਟਿਊਸ਼ਨ ਸੈਂਟਰ ਵੀ ਹਨ।

ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਲਿੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਹਿ-ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਹਿ-ਵਿਦਿਅਕ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੇ ਸਾਂਝੇ ਸਕੂਲ ਹਨ ਤਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਕਾਬੁਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰਾਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿਖਲਾਈ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਟਿਊਸ਼ਨ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉੱਥੇ ਲੜਕੇ-ਲੜਕੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਾਮਾਤਰ ਗੱਲਬਾਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਅਤੇ ਨੋਟਸ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ।

ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲਾ ਲੈਣ ਲਈ 'ਕਨਕੋਰ' ਨਾਮ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ 'ਕਨਕੋਰ' ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਕੀਤੀ। ਸਾਰਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਸਾਉਥ ਏਸ਼ੀਅਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ) ਦਾ ਦਾਖ਼ਲਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੱਧੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਅੱਧੇ ਸਾਰਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਸਾਉਥ ਏਸ਼ੀਅਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਗਣਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

'ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਦਾਖ਼ਲੇ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਆਇਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਨੇ ਸਲੀਕੇਵਾਰ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਸਨ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਆਹ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ।' ਮੇਰੇ ਮੋਬਾਈਲ ਉੱਤੇ ਆਏ ਇਸ ਸੁਨੇਹੇ ਨੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਮੋੜ ਲਿਆਂਦਾ। ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਮ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਵੀ ਤਾਲਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਸਨ।

ਤਕਰੀਬਨ ਦਸ ਸਾਲ ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਸਤੀਫਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਆਖਰੀ ਰਾਹ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਨੱਕਰੀਆਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਕਾਬੁਲ ਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਨੂੰ ਅਜੇ ਨਵੇਂ

ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਅਪਡੇਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਉੱਤੇ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1932 ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ 22 ਫੈਕਲਟੀ ਅਤੇ 101 ਵਿਭਾਗ, ਤਕਰੀਬਨ 900 ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ 25,000 ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਨ। ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 41% ਹੈ; ਮਤਲਬ, ਹਾਲੀਆ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੇ ਇਕੱਲੀ ਕਾਬੁਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਤਕਰੀਬਨ 10,000 ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਸਮੇਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਤਾਲਿਬਾਨ ਦੀਆਂ ਆਗੂ ਸਫ਼ਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਤਾਲਿਬਾਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਕ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਸ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮਹਿਲਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਲਏ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹਨ।

ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਸਤੀਫਿਆਂ ਦੇ ਦਬਾਓ ਕਾਰਨ ਤਾਲਿਬਾਨ ਆਪਣਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾ ਤਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦਾ ਭਵਿੱਖ। ਮੇਰੇ ਅਸਤੀਫੇ ਨਾਲ ਹਾਲਾਤ ਨਹੀਂ ਬਦਲਣਗੇ ਪਰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਮੈਂ ਪੁਰ-ਸਕੂਨ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਮੰਨ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਾਰਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਹੈ ਪਰ ਘਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੁਬਿਆ ਵਿਚ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਹ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਡਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਅਹਿਮ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਬਾਨਬੰਦੀ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਝਾਉਣੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮਨੁੱਖੀ ਹਕੂਕ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤਹਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ-ਰਸੂਖ ਵਰਤਣ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰੇ। ਪਿਛਲੇ 16 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਨੇ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਬਿਆਨ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹਨ। ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਦੋਹਾ ਸਮਝੌਤੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੁਮਕਿਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਕਸੂਰਵਾਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਤਾਲਿਬਾਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਛੱਡ ਗਿਆ। ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇਗਾ। ਸਾਡੇ ਹਾਲਾਤ ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਦਖ਼ਲ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਪਰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਇੱਥੇ ਜਾਨ, ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆਰਥਣਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਔਰਤਾਂ।

ਬੋਲੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ। ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦੀ ਤਰਕੀਬ।

ਬੋਲੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਣਨ ਦਾ ਵਲ, ਪਰਾਂ 'ਤੇ ਅੰਬਰ ਦੇ ਸਿਰਨਾਵਿਆਂ ਦੀ ਰੂਹ ਅਤੇ ਕੀਰਤੀਮਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰਤ ਰੂਪ।

ਬੋਲੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਅਹਿਮ ਕੜੀ, ਆਪੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ, ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਭਾਵ-ਭਿੰਨੀ ਖੁਸ਼ਬੂ, ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦਾ ਸੁੱਚਾ ਨਗ, ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੀ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਦਾਤ ਅਤੇ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਵਡਮੁੱਲਾ ਸਬੋਬ।

ਬੋਲੀ, ਮਾਂ-

ਡਾ. ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਭੰਡਾਲ
ਫੋਨ: 216-556-2080

ਬੋਲੀ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦੀ ਜਦ ਇਹ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ 'ਚੋਂ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ। ਬੋਲੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਰੀਆਂ ਅਤੇ ਝਿੜਕਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜਿਉਣ ਦਾ ਅਦਬ ਅਤੇ ਵਿਚਰਨ ਦਾ ਵਲ ਆਉਂਦਾ। ਸਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਦਮ ਧਰਨ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਮਿਲਦੀ, ਆਪਣੀ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਨਾਵੇਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰਦਾਨ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੋਚ-ਸਰਵਰ 'ਤੇ ਠੱਲ੍ਹਣ ਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਮਿਲਦੀ।

ਮਾਂ ਬੋਲੀ, ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਅਤੇ ਬਾਪ ਦੇ ਪ੍ਰਫਾਵੇ 'ਚ ਤੁਰਦਿਆਂ, ਉਸ ਵਲੋਂ ਜੀਵਨ 'ਚ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਦੇ ਮੁੜ੍ਹਕੇ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਦਾ ਹੁਨਰ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ, ਵਾਗੀਆਂ ਦੇ ਹੋਕਰੇ, ਹਾਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੋਕਾਂ ਅਤੇ ਵਗਦੇ ਖੂਹ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਮਿਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਸੱਦਾਂ ਦਾ ਮਿਠਤਾ ਰਾਗ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ, ਫਿਰਨੀ 'ਚ ਪੈਂਦੇ ਲਲਕਾਰੇ, ਚੌਰਾਹੇ 'ਚ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗਾਲਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਵੱਜਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਸੰਗੀਤਕ ਬੋਲ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਮਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਲਾਡਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ 'ਚ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਗੀਤ, ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਸੁਹਾਗ, ਵੀਰੇ ਦੀਆਂ ਘੋੜੀਆਂ, ਜੀਜੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ, ਨਾਨਕੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਚੋਹਲ-ਮੋਹਲ, ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਭਰਜਾਈਆਂ ਦੇ ਨਖਰੀਲੇ ਬੋਲ, ਮਰਾਸੀਆਂ ਦੇ ਟੋਟਕੇ ਅਤੇ ਖੱਸਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਿਲਲਗੀਆਂ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਖੂਹਾਂ, ਭੱਠੀਆਂ, ਸੱਥਾਂ, ਬੰਬੀਆਂ, ਪੱਤਣਾਂ ਅਤੇ ਡੌਰਿਆਂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਹਿਕ ਬਿਖੇਰਨ ਦਾ ਕਰਮ। ਪਰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ ਕਦੋਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਇਹ ਪਸੰਦੀਦਾ ਥਾਂ ਵਿਰਾਨ ਹੋ ਗਏ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ, ਇਤਿਹਾਸ-ਮਿਥਿਹਾਸ ਦਾ ਸੱਚਾ ਰੈਣ-ਬਸੇਰਾ, ਸੰਭਾਲੇ ਹੋਏ ਨਕਸ਼। ਇਸ 'ਚ ਰਚੀ ਹੋਈ ਗੁਰੂਆਂ, ਭਗਤਾਂ, ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਸਮਾਦੀ ਸਰੂਰ ਦਾ ਇਲਾਹੀ ਸਰੂਪ, ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਦਾ ਮੁਜੱਸਮਾ, ਸਮਕਾਲ ਦੀ ਸੱਚੀ ਤਸਬੀਹ ਅਤੇ ਤਾਸੀਰ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਸਿਰਫ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਾਂ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲ ਦੀ ਸੱਚੀ ਤਸਵੀਰ। ਪਿੰਡਾਂ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਗਰਾਂ ਅਤੇ ਖੂਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਬੜਾ ਕੁਝ ਬਿਆਨਦੇ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ, ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਸਥਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਵਿਸਥਾਰਨ ਦਾ ਸੁਭ ਕਰਮਨ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨਾ ਭੁੱਲੀਂ ਵੇ ਬੀਬਾ

ਇਹ ਬੋਲੀ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ, ਕੱਦ-ਕਾਠ, ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਸੁਹਜ ਅਤੇ ਸਹਿਜ ਦੀ ਸੱਚੀ

ਅਧਾਰਜ਼ਿਲਾ ਅਤੇ ਪੈਮਾਨਾ ਏ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ, ਸਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤਾਂ ਮੂੰਹ ਜੁਬਾਨੀ ਹੀ ਆਪਣੀ ਤਵਾਰੀਖ਼, ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰਦੇ, ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਤੋਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਲਿਪੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਦਾ ਲਿਪਾਂਤਰ ਹੋਣ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਹ ਹਰਫਾਂ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਏ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਮੁਹਾਵਰੇ, ਵਾਕ-ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸਾਡੀ ਲਿਖਤੀ ਬੋਲੀ 'ਚੋਂ ਅਲੋਪ ਰਹੇ ਨੇ ਅਤੇ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁੱਚੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਮੋਹ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ! ਆਪਣੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਮਹਿਕ ਨੂੰ ਵਿਗਸਣ ਦਿਓ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਦੁਆਵਾਂ ਮੰਗੋ। ਇਸਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਦੀਵਤਾ ਲਈ ਸੁਯੋਗ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਕਰਮਯੋਗਤਾ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿਓ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ, ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਏ ਜਿਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਲੋਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਸ਼ਹਿਦ ਵਰਗੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦਿੱਤੀ, ਫਿਜ਼ਾ ਦੇ ਸਭ ਰੰਗ ਸਾਡੀ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਵਿਚ ਭਰੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸਦਕੇ ਹੀ ਅਸਾਂ ਕਈ ਖਾਰੇ ਤੇ ਕਾਲੇ ਸਾਗਰ ਤਰੇ।

ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਆਪਣੇ ਮਨ-ਮਸਤਕ, ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਗਰਾਂ 'ਤੇ ਮਿੱਠਤੇ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਚਿਰਾਗ ਧਰੋ, ਸ਼ਗਨ ਉਤਾਰੋ ਅਤੇ ਮੰਨਤਾਂ ਦਾ ਅਰਘ ਚੜ੍ਹਾਓ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਡੀਆਂ ਦੁਆਵਾਂ ਤੇ ਨੇਕ-ਨੀਤੀ, ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਚੌਵਰਗੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਬੁਲੰਦੀ ਬਖਸ਼ੇ।

ਅਜੇਹੀ ਆਸ ਪੰਜਾਬੀ ਪਿਆਰਿਆਂ ਅਤੇ ਹਿਤੈਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ।

ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ !

CALIFORNIA

IMMIGRATION SERVICES INC.

Registered & Bonded

- * FAMILY IMMIGRATION
- * ਫੈਮਿਲੀ ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ
- * GREEN CARD PETITION
- * ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਪਟੀਸ਼ਨ
- * CITIZENSHIP
- * ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ
- * BUSINESS/VISITOR VISA
- * ਬਿਜ਼ਨਸ ਵੀਜ਼ਾ/ ਵਿਜ਼ਿਟਰ ਵੀਜ਼ਾ
- * RELIGIOUS VISA
- * ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਵੀਜ਼ਾ
- * VARIOUS IMMIGRATION SERVICES
- * ਕਈ ਹੋਰ ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਸੇਵਾਵਾਂ

Address:

Fremont Office:
4127 Bay Street, Unit 5, Fremont CA, 94538

Tracy Office:
1660 W Linne Rd. Unit J24, Tracy CA, 95377

Website: www.caials.com   **e-mail: rosy@caials.com**

ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

To Advertise with Punjab Times Call: 847-359-0746

Moving to Indiana?

Contact Ray Dhaliwal @ 317-993-4987

Listing and Selling Homes in Indianapolis Area.

Good relations with all the well reputed leading Builders in the Area.

Specialized in Pre-Sale homes for Investment and Residential purposes.

Helpful in Easy and Accessible Home Loans at best Interest Rates.

CENTURY 21 SCHEETZ

RAYD@C21Scheetz.com

ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਵਿਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਗੰਭੀਰ

ਮਿਸ਼ੀਗਨ: ਪਿਛਲੇ ਹਫਤੇ ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਇਕ 43 ਸਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਵਿਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ 3 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਗੰਭੀਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਵਿਚ 3 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਦਕਿ 5 ਹੋਰ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਹਾਲਾਤ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਆਮ ਵਾਂਗ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਡਰ ਤੇ ਤਨਾਅ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਜੇ ਵੀ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਮੁਖੀ ਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਕੈਡਮਿਕ ਥਾਮਸ ਜੀਟਸਕੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ

ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਇਕ ਹਫਤੇ ਬਾਅਦ ਕਲਾਸਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕਲਾਸਾਂ ਨਹੀਂ ਲਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਮਲਾਵਰ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਾਂ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਜੀਟਸਕੋ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੱਲ ਤੋਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੇ ਰੈਗੂਲਰ ਕਲਾਸਾਂ ਲਾਉਣ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਥਿਤੀ ਅਸਥਾਈ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮੇਸਟਰ ਸਥਾਈਰਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। 300 ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਕਲਾਸਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

Manpreet S. Bains

Personal Injury and Wrongful Death Attorneys

Case Results*

\$10 MILLION

Motorcycle vs. Truck Collision

\$8 MILLION

Wrongful Death

\$5.25 MILLION

Traumatic Brain Injury

\$1.1 MILLION

Burn Injury

\$1.1 MILLION

Pedestrian vs. Motor Vehicle Collision

*Past Performance Not a Guarantee of Future Results

Offices in San Francisco and Union City

WILLIAM E. WEISS
Of Counsel

No Fees Unless Recovery for Your Injuries is Made

CONTACT US AT:

Phone: (510) 474-0028 • E-mail: info@thebainsfirm.com

www.thebainsfirm.com

ਕਸ਼-ਮ-ਕਸ਼

ਕੁੱਝ ਦਰਦ ਅਵੱਲਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਤੇਰੀ ਤਨਹਾਈ।
ਕੁੱਝ ਖੁਦ ਹੀ ਝੱਲਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਤੇਰੀ ਬੇਵਫ਼ਾਈ।
ਕੁੱਝ ਜ਼ਖਮ ਹੀ ਔਲਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਤੇਰੀ ਰੁਸਵਾਈ।
ਕੁੱਝ ਇਸ਼ਕ ਸੁਵੱਲਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਤੇਰੀ ਬੇਪ੍ਰਵਾਈ।

ਕੁੱਝ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਮਦਹੋਸ਼ ਰੁਲਾਈ।
ਕੁੱਝ ਗਮਾਂ ਦਾ ਜਲਵਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਖਾਮੋਸ਼ ਕਰਾਈ।
ਕੁੱਝ ਸੋਚ ਦਾ ਗਲਬਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਹੋਸ਼ ਭੁਲਾਈ।
ਕੁੱਝ ਹਉਮੈ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਸ਼ੋਭ ਰੰਘੜਾਈ।

ਕੁੱਝ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਤੇਰੀ ਚਤੁਰਾਈ,
ਕੁੱਝ ਬੇਵਜ੍ਹਾ ਗੁੱਸਾ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਤੂੰ ਵੀ ਗਰਮਾਈ।
ਕੁੱਝ ਮਿਜ਼ਾਜ ਨਾਖੁਸ਼ ਸੀ, ਕੁੱਝ ਅੜੀ ਰੰਗ ਲਾਈ।
ਇਹ ਹੋਣਾ ਇੰਝ ਸੀ, ਐਵੇਂ ਦੋਹਾਂ ਟੰਗ ਅੜਾਈ।
-ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ 'ਠੂਰਪੁਰੀ'

ਕੰਠ ਕਰ ਲੈ

ਕੰਠ ਕਰ ਲੈ ਜਪ ਜੀ ਸਾਹਿਬ,
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਕੰਠ ਕਰ ਲੈ ਸਲੋਕ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ,
ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਕੰਠ ਕਰ ਲੈ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ,
ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਕੰਠ ਕਰ ਲੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਰਾਂ,
ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਕੰਠ ਕਰ ਲੈ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ,
ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਬਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ,

ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਧਾਰਣ ਕਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਗੁਣ,
ਗੁਰੂ ਹਰਿਰਾਇ ਜੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਇੱਕ ਮਨ ਇੱਕ ਚਿੱਤ ਧਿਆ,
ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਕੰਠ ਕਰ ਲੈ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਲੋਕ,
ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਕੰਠ ਕਰ ਲੈ ਜਾਪ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਕੰਠ ਕਰ ਲੈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ,
ਸਾਰੇ ਭਗਤ ਸਹਿਬਾਨ ਜੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਆਣ ਵੱਸਣ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੁੰਨ ਜਪ ਬੋਦਲਾਂ ਦੇ ਸੁੱਖਵਿੰਦਰਾ,
ਦੁੱਖ ਨੱਸਣ ਤੇ ਸੁੱਖ ਵਿਹੜੇ ਆਣ ਵੱਸਣ।
-ਸੁੱਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੋਦਲਾਂਵਾਲਾ

ਜਾਂਗਲੀ

ਮੈਂ ਮਾਡਲ ਹਾਂ
ਆਧੁਨਿਕ ਮਾਡਰਨ ਨਮੂਨਾ।

ਚੀਜ਼ ਵਹੁਟੀ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ,
ਇੰਦਰਜਾਲ ਜੰਗਲ ਲੰਘਦਿਆਂ,
ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਫੜਦਿਆਂ,
ਕੱਖ ਚਿੱਬੜ ਗਏ ਮੇਰੇ ਸਿਰ।

ਸਿੰਗ ਨਿਕਲ ਆਏ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ,
ਤਿਣਕੇ ਅਟਕ ਗਏ ਮੇਰੇ ਵਾਲੀਂ,
ਜੰਗਲ ਉੱਗ ਆਏ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ,
ਮੈਂ ਜਾਂਗਲੀ ਨਹੀਂ।

-ਚਰਨਜੀਤ ਪੰਨੂ

Homeopathicvibes

Harminder Singh Gill

Homeopathic Consultant and Practitioner

D.H.M.S; B.C.I.H

(Ex Homeopathic Medical officer Punjab Govt.)

Now we have two locations:

940 E. El Camino Real, Sunnyvale, CA 94087

39039 Paseo Padre Pkwy, Suite# 209 (upstairs), Fremont, CA 94538

We also do Virtual appointments for long distance patients.

Ph: (408) 737-7100

www.homeopathicvibes.com

We sell and ship homeopathic remedies through out North America.

ਗਲੋਬਲ ਮਲਟੀ ਸਰਵਿਸਿਜ਼, ਲੈਬਰੋਪ

ਪਿਛਲੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ

ਟਰੱਕਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਇੱਕੋ ਛੱਤ ਥੱਲੇ

SAME DAY

ਲਾਇਸੈਂਸ ਪਲੇਟ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ
ਸਾਨੂੰ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ

DPF Cleaning ਅਤੇ Baking
ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

STOCKTON ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਰਾਵਾਂ

ਦੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ **ALIGNMENT SHOP**
• 3 Axle Alignment \$199
• Trailer Alignment \$150

Grand Opening

Special Price for Truck Wash

ਗਲੋਬਲ ਮਲਟੀ ਸਰਵਿਸਿਜ਼ ਦੀ
ਨਵੀਂ ਲੋਕੇਸ਼ਨ **STOCKTON** ਵਿਚ
HIGHWAY 4 ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਦੀਕ
1950 E Miner Ave.
Stockton, CA 95205

Ph: 209.982.9996

FAX: 209.982.9997

www.globalmultiservices.com info@globalmultiservices.com

REPAIR SHOP

ਟਰੱਕ ਤੇ ਟਰੇਲਰ ਦੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟਾਇਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ Oil Change, Brakes, Engine Work, Tune Up, Transmission & Clutch ਆਦਿ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਅਤੇ Truck Alignment ਦਾ ਕੰਮ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 500+ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ-ਭੁੱਲ੍ਹੀ ਪਾਰਕਿੰਗ ਦੇ ਨਾਲ, ਟਰੱਕ-ਟਰੇਲਰ Wash ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ।

TEL: 209.547.9210

FAX: 209.547.9211

REGISTRATION SERVICES

ਟਰੱਕਿੰਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਮਿਟ ਜਿਵੇਂ IFTA, CA#, MCP, 2290, ICC, BOC III, NM & Kentucky Permit, DOT Fuel Tax, Corporation Filling ਅਤੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਪਲੇਟਾਂ Same Day Service ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਪਲੇਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਤੁਰੰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਅਸੀਂ DOT Compliance, DOT Audit ਵਿਚ ਵੀ ਟਰੱਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

TEL: 209.982.9996

FAX: 209.982.9997

Golden State Realty

Real Estate and Loans Under One Roof

ਘਰਾਂ ਦੀ ਵਧੀਆ ਡੀਲ ਤੇ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਵਿਆਜ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਲੋਨ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ

Selling Homes from Gilroy to Sacramento, CA

Call us before visiting new model homes to save big time.

Time to buy new home in Tracy, Manteca, Lothrop and Stockton

Pinnacle Award Winner 2014, 2015, 2016 & 2017
Grand Master Award Winner: 2018-2021

Call for Listing Special 2023

Ph: 510-304-9292 or 408-666-8279

Anmol Singh Gill
REALTOR
Bre. # 02062952

Armaan Singh Gill
REALTOR
Bre. # 02161166
Ph: 510-709-7987

Jaswinder (Jassi) Gill
M.Sc (PAU)
CA BRE# 00966763
Broker/Owner/Notary

Harjot Singh Gill
REALTOR
Bre. # 02036421
Ph: 408.413.8350

Rakesh Pabla
REALTOR
Lic no: 01507068
Ph: 408.531.5464

Fremont Office: 86 Pilgrim Loop, Fremont CA 94539
Tel: 510-440-9292

Visit us @ www.jassigill.com
for hot listings

1. 225 Lock Court
Stockto, CA, 95210

2. 5079 Brett Court
CA, 94538

3. 1379 Michael Dr
Tracy, CA, 95337

4. 3055 Bernard Ave
San Ramon, CA, 94583

5. 380 cardona Cir
Pleasanton CA 94583

Recent Sales

6. 5788 Arlene way
Livermore CA 94550

7. 2569 Bennett ct
Tracy CA 95377

8. 3055 Bernard Ave
San Ramon, CA, 94583

9. 1693 Corpsman St
Manteca, CA, 95337

10. 5177 Roycroft Way
Fremont, CA, 94538

11. 2925 Mabury Rd
San Jose, CA, 95133

12. 105 Machado Ct
Tracy, CA, 95376

13. 3315 Mount Everest dr
San Jose ca 95127

14. 16765 oak view Cir
Morgan hill ca 95037

15. 1663 Dedini Ln
Ripon, CA, 95366

16. 2447 Remy Cantos Dr
Tracy, CA, 95376

Purchase Loan and Refinance

Call Sukhveer (Sukhi) Gill Ph: 510-207-9067
DHMS, Loan Broker

CA BRE Lic.#01180969
NMLS# 352095

ਅਦਬੀ ਮਹਿਕਾਂ ਦੀ ਚੰਗੇਰ: ਮੋੜਵਾਂ ਤੋਹਫਾ

ਅਖਬਾਰਾਂ ਲਈ ਮਿਡਲ ਲਿਖਣਾ ਨਿਵੇਕਲੀ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਮਿਡਲ, ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਮੁਤਾਬਕ ਸੰਪਾਦਕੀ ਪੰਨੇ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੈ: ਪੰਨੇ ਦੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਜੋ ਬਾਕੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾ-ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ, ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਹਲਕੀ-ਫੁਲਕੀ ਪਰ ਲੁਕਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਹੋਵੇ। ਮਿਡਲ ਦੀ ਇਕ ਖੂਬੀ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਰ ਪਾਠਕ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੁਹਜ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਵੀ ਲੱਭ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਖਬਾਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿਚ ਮਿਡਲ ਛਾਪਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਕਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਇਲਮ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਕਈ ਭਾਰਤੀ ਅਖਬਾਰੀ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਸਟੇਟਸਮੈਨ' ਦੇ ਇਕ ਸਦੀ ਪੁਰਾਣੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਮਿਡਲ ਛਪੇ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਅਖਬਾਰ ਹੁਣ ਮਿਡਲ ਛਾਪਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇਜ

ਫੋਨ: +91-98555-01488

ਤਿਆਗ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਕਲਾ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਨੇ ਇਸ ਜੁਗਤ ਦੀ ਵੱਕਤ ਤੇ ਵਕਾਰ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਪਿਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਬਰਕਰਾਰੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਮਿਡਲ ਲੇਖਣ ਦਰਅਸਲ, ਸੰਜੀਦਾ ਲੇਖਣ ਪ੍ਰਤੀ ਝਾਕਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਵਸੀਲਾ ਹੈ। ਮਿਡਲ ਮਨਘੜਤ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਅਮੁਮਨ ਸੱਚਾਈ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਨਿੱਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੌਰਾਨ ਸਾਧਾਰਨ ਜਾਪਣ ਵਾਲੇ ਅਨੁਭਵ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਨੂੰ ਅਸਾਧਾਰਨ ਜਾਪਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਸੱਲੀ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤਸਕੀਨ ਵੀ। ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਯਾਦ, ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ, ਕਿਸੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰ ਦੇਣਾ 'ਮਿਡਲ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਣਗੌਲੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਾਅਦ ਸਾਨੂੰ ਨਿਵੇਕਲੇ ਅਤੇ ਗੌਲਣਯੋਗ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਸਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਅਚਨਚੇਤੀ ਇਹ ਧਿਆਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸੁਹਜ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ ਗਈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਾਂ ਗਿਆਨ ਵੀ ਮਿਡਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਿਡਲ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਈ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾਵਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਨਾ ਹੀ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀਆਂ ਬੰਦਸਾਂ ਵਾਲਾ ਬੰਧੇਸ ਇਸ ਉੱਪਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਸਾਂ

ਸੀਨੀਅਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭਲਿਆਣ ਅਤੇ (ਉਪਰ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਮੋੜਵਾਂ ਤੋਹਫਾ' ਦਾ ਮੁਖੜਾ।

ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੀ ਮਿਡਲ ਵਿਚ ਸੁਭਾਵਿਕਤਾ ਦੀ ਰੂਹ ਫੁਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਮ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇੰਦਰਜੀਤ ਭਲਿਆਣ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਵਿਚ ਸੁਚੱਜੇ ਮਿਡਲ ਲੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਹਮੇਸ਼ਾ

ਮੌਜੂਦ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹੁਨਰ ਦਾ ਸੁਚੱਜੇ ਵੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਪਣੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਖੂਬ ਵਾਹਵਾਹੀ ਖੱਟੀ। ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹੋ ਹੁਨਰ ਸਰਗਰਮ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਹਬਲੀ ਪੁਸਤਕ ਇਸ ਹੁਨਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀਨ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਸਹਿਕਰਮੀ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਹੁਨਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਮੈਂ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਤਸੱਲੀ ਵੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੁਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਡੈਸਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਵੀ ਸੀਮਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿਣ ਦੀ ਵਿਧਾ ਸਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਧਾ 'ਤੇ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭਲਿਆਣ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅੰਦਰਲੇ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਦੀ ਘਾਤ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਟੀਕ ਚੋਣ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਨਿੱਤ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੰਗ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਥਮ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਰਹਿਤਲ ਦੀ ਅਲਮਸਤੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਵੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮੱਧਵਰਗੀ ਵਜੂਦ ਦੀਆਂ ਤੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਆਭਾਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਆਲਮੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਢੇਰ ਸਾਰੇ ਰੂਪ ਦੇਖੇ ਵੀ ਤੇ ਭੋਗੇ ਵੀ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਲਈ ਰਬੜ ਦੀਆਂ ਚੱਪਲਾਂ ਤੋਂ ਆਰਾਮਦੇਹ ਸਨੀਕਰਾਂ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਦਹਾਕੇ ਲੰਮੀ ਰਹੀ। ਜੋ ਵਸਤਾਂ ਅੱਜ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਹਨ, ਚਾਰ-ਪੰਜ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਹ ਵਿਲਾਸਮਈ ਵਸਤਾਂ ਸਨ। ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਤਨ ਵੀ ਬੜਾ ਤੋੜਨਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਮਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਰੜਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਿਰਦਾਰ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਭਲਿਆਣ ਦੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ 'ਮੋੜਵਾਂ ਤੋਹਫਾ' ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਜਲਵੇ-ਜਲੌਅ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ 'ਜਨਮ ਦਿਨ ਦਾ ਮੋੜਵਾਂ ਤੋਹਫਾ' ਹੋਵੇ ਜਾਂ 'ਨਹੀਂ ਲਉਗਾ ਫਾਗ', 'ਵਿਆਹ ਦੀ ਕਾਵਾਂਰੋਲੀ' ਹੋਵੇ ਜਾਂ 'ਬੀਕਾਨੇਰੀਆ ਬਾਬਾ ਬੋਹੜ'।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭਲਿਆਣ ਜਿਸ ਦਿਨ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਤੋਂ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਲਮ ਦੀ ਸਿਆਹੀ ਸੁੱਕਣ ਨਾ ਦੇਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅਨੁਮਾ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਨਾਤਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ। ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੋੜਵਾਂ ਤੋਹਫਾ' ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਦੇਣ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਆਮੀਨ!

'ਮੋੜਵਾਂ ਤੋਹਫਾ' ਦਾ ਰਿਲੀਜ਼ ਸਮਾਗਮ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸੀਨੀਅਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਇੰਦਰਜੀਤ ਭਲਿਆਣ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਮੋੜਵਾਂ ਤੋਹਫਾ' ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਲੱਬ ਵਿਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਸੰਪਾਦਕ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇਜ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਤੇ ਜਨ ਸੰਚਾਰ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਨਵਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਮੋੜਵਾਂ ਤੋਹਫਾ' ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇਜ ਨੇ 'ਮੋੜਵਾਂ ਤੋਹਫਾ' ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਮਿਡਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਕੀ ਪੰਨੇ ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਮਿਡਲ ਹਕੀਕਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਜੋ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਰਗਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ. ਨਵਜੀਤ ਜੌਹਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਮਿਡਲ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਜਾਂ ਹਕੀਕਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਇੰਦਰਜੀਤ ਭਲਿਆਣ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਨਿਊਜ਼ ਐਡੀਟਰ ਜਸਵੀਰ ਸਮਰ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ। ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ ਬਲਬੀਰ ਜੰਡੂ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ

ਕਾਲਮ 'ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ' ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਖੂਬ ਹਲੂਣਿਆ ਹੈ। ਤਸਵੀਰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਵਲਵਲੇ ਉੱਠਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੋਂ ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭੇਜੋ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਕਾਵਿ ਟੋਟਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਕੈਪਸ਼ਨ ਭੇਜਣ ਲਈ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ 4 ਮਾਰਚ 2023 ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-575

ਰੂਹ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਤੱਕ ਕੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਜਾਪੇ ਕਾਹਲਾ ਗਾਉਣ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਨਕਲ ਅਖੀਰ। ਮਾਈਕ ਬਣਾਇਆ ਛਿੱਟੇ ਦਾ ਲੜਾਈ ਹੈ ਤਦਬੀਰ, ਨਿਰਾ 'ਮਾਣਕ' ਭਾਸਦਾ ਕਲੀ ਗਾਉ ਮਿਰਜ਼ਾ-ਹੀਰ।

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-573

ਵਿਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਗਿਆਨ ਪਿਆ ਹੈ ਵਿਚ ਪੇਟ ਦੇ ਭੁੱਖ। ਅੱਧੇ-ਰਾਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਭਚਪਨ ਭੋਗੇ ਦੁੱਖ। -ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਧਰ ਕਲਾਹੜ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਫੋਨ: 98783-37222

ਬਚਪਨ ਅਜੇ ਟੱਪਿਆ ਨਹੀਂ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਖਾਣਾ ਬਣਾਉਣਾ। ਸਕੂਲ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ,

ਹੋਮ ਵਰਕ ਵੀ ਹੈ ਨਿਪਟਾਉਣਾ। ਜਿਸ ਤਨ ਲਾਗੇ ਉਹੀ ਜਾਣੇ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਡੰਗ ਟਪਾਉਣਾ। -ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੂਰ ਕੁਲਬੁਰਫ਼ਾਂ (ਪਟਿਆਲਾ) ਫੋਨ: 98784-69639 ਅਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹੀ ਗੈਸ ਦੀ ਕੀਮਤ, ਗਰੀਬ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਦੂਰ ਡੱਕੇ ਬਾਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਖਾਣਾ, ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰ। ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬੈਠ ਝੂਰੀਏ? ਚੁੱਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ ਟੌਪ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਅਇਲੈਟਸ ਕਰ ਕੇ, ਵਿਚ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਚੜ੍ਹਾਂਗੇ। -ਮਾਸਟਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਲੰਮੇ ਫੋਨ: 1-925-325-2486

ਸੁੱਤੇ ਸਿੱਧ ਪਰੋਸਿਆ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਜੇ ਅਭਿਆਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਆਫ਼ਤ ਦਾ ਕਰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜੋ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਹਾਰਦੇ ਮੁਕਾਮ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾਦਿਲੀ ਕਰ ਕੇ। ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚਾਰੀ ਤਾਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਖਦੇ ਤੀਸਰਾ ਨੇਤਰ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸਿੱਖ ਅਮਲ ਕਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਤਾਕਤ ਹਰਾ ਸਕਦੀ। -ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਲ ਦੋਸਾਂਝ

To Advertise with Punjab Times Call: 847-359-0746

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਪੀੜ ਦੀ ਚੀਖ ਹੈ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸੇਖੋਂ

(ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਰੀ ਆਕਰੋਸ਼ ਦਾ ਆਖ਼ਰ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ?)

ਖ਼ਬਰ ਹੈ ਕਿ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸੇਖੋਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਹੱਤਕ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਹੇਠ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਅਦਾਲਤੀ ਹੱਤਕ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਾ ਨਿਭਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵੀ ਹੈ? ਪੰਜਾਬ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਡਰੋਗ ਦੀ ਮਾਰ ਕਾਰਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤ੍ਰਾਹ-ਤ੍ਰਾਹ ਹੋਈ ਪਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਕਈ ਲੋਕ ਧਨਵਾਨ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚਰਚੇ ਹਨ ਕਿ ਡਰੋਗ ਦੇ ਧੰਦੇ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤਦਾਨ, ਪੁਲੀਸ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਰਲ ਕੇ ਮੋਟੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਬਕਾ ਡੀਜੀਪੀ ਸ਼ਸੀਕਾਂਤ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ

ਮੁੱਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਮੁੱਦਾ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਬੇਲੋੜੀ ਦੇਰੀ ਕਾਰਨ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੱਤਕ ਹੈ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਜਾਨਣਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ? ਜੇ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ

ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ? ਕੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ? ਕੀ ਜੱਜ ਨਿਰਭਉ ਅਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹਨ? ਕੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਵੀ ਹਨ? ਕੀ ਅਦਾਲਤ ਤੇ ਉੱਠੇ ਕਿਸੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਹੱਤਕ ਕਹਿ ਕੇ ਦਬਾਅ ਦੇਣਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਲਈ

ਅਣਜਾਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦੂਸਰਾ ਮਹਾਭਾਰਤ ਰਚਣ ਦਾ ਕੰਟਰੈਕਟ ਦੇ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਕੱਲੇ ਭਾਰਤ ਆਸੂ ਨੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਸਣਾ ਬਲਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ 'ਦੁਰਯੋਜਨ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਕੁੱਲ ਜਰਨੈਲਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮੋਹਰੀ ਅਫ਼ਸਰਸ਼ਾਹੀ, ਪੁਲਿਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ, ਪੂਰੇ ਅਕਾਲੀ ਕੋਤਮੇ

ਸੁਹਾਦਤ, ਦਮਸ਼ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਨੂੰ ਲਿਖੇ ਜ਼ਫਰਨਾਮੇ ਦੀ ਸਲੀਕੇ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਸੱਤਿਆਗ੍ਰਹਿ, ਪੰਜਾਬ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਕੇ ਅਤੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤਕ ਪੂਰੀ ਸਿੱਖ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਕਮਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਨੈਲਸਨ ਮੰਡੇਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਵੇਖੋ ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 4-5 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜੋ ਮਸਲੇ ਉਠਾਏ ਹਨ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੋਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੈਰ ਸੰਜੀਦਾ ਚੁੱਝ ਚਰਚਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

16 ਤਰੀਕ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਤ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਿੰਤਰ ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਮਾਠ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਆਇਆ, ਉਹ ਸੇਖੋਂ-ਪ੍ਰਦੀਪ ਵਾਲੀ ਵੀਡੀਓ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹਟੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਭਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਵਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਠ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ 32 ਕੁ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਅਜਿਹੀ ਲਾਉਡ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਖਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੌਤਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੱਜਣ ਸੋਚਣਗੇ ਕਿ ਮਾਠ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੇਖੋਂ ਦੀਆਂ ਕੁਕਾਂ ਤੇ ਚੀਕਾਂ ਵਿਚ; ਉਸ ਦੇ ਅੱਖੜ ਬੋਲਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਨਜ਼ਾਰ ਨਾ ਆਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁੱਤਾ ਉਸ ਨੇ ਰੰਪਾਵੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੁਫਤਗੂ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਸੇਖੋਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਮੈਂ ਯੂਟਿਊਬ ਦੇ ਜੱਗਬਾਣੀ ਚੈਨਲ ਉਪਰ ਸਾਲ 2019 ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਸੁਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੈਨਕੂਵਰ, ਸਰੀ ਤੋਂ 'ਸਾਂਝਾ ਟੀਵੀ' ਉਪਰ ਐਂਕਰ ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਆਡੀਐਂਡ ਵੇਕਟ ਦਿਨੇਸ਼ ਰਾਏ ਢਾਂਡਾ ਨਾਲ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ ਸੁਣੀ ਹੈ। ਸੇਖੋਂ ਦੀ ਪੀੜਤ ਕਥਾ ਸੁਣਦਿਆਂ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਆਦਮੀ ਵੀ ਪਿਘਲ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਅੱਜ ਦੀ ਅੱਖੀ ਘੜੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਸੇਖੋਂ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬਣ ਕੇ ਬਹੁਤਨਗੇ!

ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮਿਸੀਸਾਗਾ
(647)685-5997

ਕਰੋੜ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਧੰਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲ ਪਾਹਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਡਰੋਗ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਨਸ਼ੇ ਖਤਮ ਨਾ ਹੋਏ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾ ਕੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਮੰਗਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਕਦੋਂ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਪੰਜ ਸਾਲ ਦਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਮਨਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਪਜਾਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਹਨ ਕਿ ਆਖਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਨਿਆਂ ਮੁਰਤੀਆਂ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ? ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਡਰ ਹੈ ਜਾਂ ਲਾਲਚ ਹੈ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਭਿਆਲੀ? ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਿਰ ਵੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਡਰੋਗ ਵਪਾਰ ਦੀ ਲਾਅਨਤ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਆਸ ਸੀ, ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਆਸ ਨੂੰ ਖਰਾ ਲੱਗਾ ਹੈ।

ਇਹੋ ਹਸਰ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਆਸ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਭਰੋਸਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ? ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਤਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਆਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜਦ ਅਨਿਆਂ ਹੋਏਗਾ ਤਾਂ ਇਹ ਧਰਤੀ ਡੋਲ ਜਾਵੇਗੀ, ਰੱਬ ਤੱਕ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਨ ਹਿੱਲ ਜਾਏਗਾ। 'ਵਾਰਿਸ ਹੱਕ ਦੇ ਬੌਂ ਜਦੋਂ ਹੱਕ ਖੁੱਥਾ, ਅਰਸ਼ ਰੱਬ ਦਾ ਤਦੋਂ ਤਰਬੱਲਿਆ ਈ।'

ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੈ? ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਬੰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਤੰਗ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਤ, 'ਅੰਧ ਰਾਜਾ ਬੇਦਾਦ ਨਗਰੀ, ਬੂਠਾ ਦੇ ਦਿਲਾਸਤਾ ਮਾਰਿਆ ਈ', ਵਾਲੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਐਸੇ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾ ਕੇ ਅਦਾਲਤੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਖੁਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹੰਭਲਾ ਮਾਰਨਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਸੇਖੋਂ, ਪ੍ਰਦੀਪ ਸ਼ਰਮਾ, ਬਲਜੀਤ ਪਰਮਾਰ, ਡਾ. ਦਲੇਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਜੋ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਪੀੜਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅੰਤਰੀਵ ਪੀੜ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤੀ ਹੱਤਕ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਵੱਡੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵੇਖਣ, ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਤੇ ਭਗਵੰਤ ਮਾਠ ਦੀਆਂ ਲਾਡਲੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਸਮੇਤ ਖੁਦ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਪੇਟਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਨੋਖੇ ਹੀ 'ਧਰਮ ਯੁੱਧ' ਦਾ ਟਰੇਲਰ ਵਿਖਾਉਣ ਦਾ ਪੰਗਾ ਸਹੇੜ ਬੈਠਾ ਹੈ!

ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਨਸ਼ੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਨਾ ਨਿਭਾਏ ਜਾਣ 'ਤੇ ਲੋਕ ਗੁੱਸੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਵੀ ਲੋਕ ਨਾਰਾਜ਼ ਹਨ, ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਬੱਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਤਲੇਦਾਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੋਣ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਕੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਕੁਮਲਾ ਰਹੇ ਬੂਟੇ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤੀ ਹੱਤਕ ਨਾਲੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੱਤਕ ਵੱਡਾ ਮੁੱਦਾ ਹੈ। ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਗੰਭੀਰ ਸਵਾਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਭਖਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜ

ਅੱਜ ਤੋਂ ਪੰਜ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਨਵਜੋਤ ਸਿੰਘੂ ਨੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਈਸ਼ਰ ਨਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗਰੈਂਡ ਮੇਨਰ ਹੋਮਜ਼, ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸ਼ੀਅਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਵਿਚ ਸਕੈਂਡਲ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਦੋਂ ਸੌਂਪੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਖਬਰੇ ਸੇਖੋਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚਿੱਤ ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਕਿ ਸੇਖੋਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਮ ਸੌਂਪ ਕੇ ਉਹ

ਸੇਖੋਂ ਵਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਰਜੇ ਜਾ ਰਹੇ 'ਮਹਾਕਾਵਿ' ਦੀਆਂ ਮਹਾਭਾਰਤ ਵਾਂਗ ਹੀ ਇਕਹਿਰੀਆਂ, ਦੂਹਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅਨੇਕ ਪਰਤਾਂ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੀ ਅਜਿਹੇ ਨਾਜ਼ਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੌਕੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਉਬਾਰੇ ਬਹੁਪਰਤੀ ਮੁਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਉਸ ਦੀ ਆਕਰੋਸ਼ ਭਰੀ ਅੱਖੜ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਲਗਾ ਕੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਘੱਟਿਓਂ ਕੋਡੀ ਰਲਾਉਣ ਦੀ ਬੇਇਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਕਈ ਦਾਨੇ ਅਤੇ ਸੁਘੜ-ਸਿਆਣੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭੱਦਰ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਮੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਟੀ ਵੀ ਉਪਰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਅੰਦਰ ਸੇਖੋਂ-ਪ੍ਰਦੀਪ ਸ਼ਰਮਾ ਜੋੜੀ ਵਲੋਂ ਖੇਡੇ ਗਏ 'ਤਾਂਡਵ ਨਿ੍ਤ' 'ਤੇ ਲੰਮਾ ਚੌਤਾ ਤਬਸਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸੇਖੋਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਮੁਹਿੰਮ ਨੂੰ ਛੂਟਿਆਉਣ ਲਈ ਹਲੀਮੀ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਗਿਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬਰਕਤਾਂ ਗਿਣਾਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ

ਕਿਤਾਬ 'ਖੰਡ ਸਨੇਹ' ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਸੂਫੀ ਦੀ ਸ਼ਇਰੀ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਸਾਦੀ ਤੇ ਗਹਿਰੀ ਹੈ। ਸਾਦੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗਹਿਰੀ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਦੀ ਸ਼ਇਰੀ ਹੈ; ਉਹ ਹਾਲ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਬੋਝੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਇਰੀ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਾਫੀ ਵਿਚ ਹਨ; ਹਾਲ ਵਿਚ ਉਹ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸਤਕਿਬਲ ਵੱਲ ਫੈਲ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਸੱਚੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਭਾਲ 'ਚ ਨਿਕਲਿਆ ਈ ਮਾ ਨ ਦਾ ਰ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ ਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਧਰਾਤਲ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਹੀ

ਆਤਮਜੀਤ

ਵੇਖਦਾ, ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਕਲਾਮ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੋਂਦ ਤੇ ਅਣਹੋਂਦ ਦੇ ਤਣਾਉ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੋ ਹੈ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਤੇ ਓਹੋ ਹੀ ਸ਼ਾਇਰ ਏਥੇ ਕਿਤੇ ਪਿਆ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਆਸ-ਉਮੀਦ ਦਾ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਬਹੁਤੀ ਟੈਨਸ਼ਨ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੁਕਾਮ ਕਟਾਸ ਰਾਜ ਸ਼ਿਵ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਬਹਿ ਕੇ ਲਿਖੀ ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਕਲ੍ਹ ਦੀ ਭਲਕ' ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਬਿਹਤਰੀਨ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੱਚੇ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਭਾਲਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ

ਉਹ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਸੱਚੇ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੜਾਅ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰ ਲਾਗ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਅਸੀਂ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਚੁਕਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਅਣਖਿੱਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਗਲ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਓਥੇ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਉੱਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ; ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦਰਅਸਲ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਹ-ਮਖਾਹ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਸੁਨਾਖਤ ਜਾਂ ਪਛਾਣ ਦਾ ਰੋਗ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਸੂਫੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁਨਾਖਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਉਜੜੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਧੜਕਦਾ ਸੁਣੀਦਾ ਹੈ।

ਗਵਾ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ'। ਹੋਣ ਤੇ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਪੂਰੀ ਕਮਾਲ ਨਾਲ ਚਿਤਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ

ਚਿੜੀਆਂ ਉਡ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬੂਹੇ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਵਾਬ ਦਸਤਕ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। 'ਕਪੜੇ ਲੱਭਣ' 'ਤੇ ਵੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਵਜੂਦ ਤਾਂ ਬਣਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਯੁੱਗ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਦਰਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਕਤ ਦਾ ਚੈਨ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸੁਰਖਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਦ ਤਕ ਇਸ ਵਿਚ ਤਰਕ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਹੁੱਧ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰਾਂ ਨੂੰ, ਗਲੀਆਂ ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਵਿਗੜੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਲਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਤਾਂਬੇ ਵੰਨੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਕਾਫ਼ਤ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ਸਿਆਸਤ ਨੇ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕੀਤਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਕਰਨਾ ਸੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੋ ਕੀਤਾ ਉਹ ਨਾਨਕ, ਵਾਰਸ, ਦੁੱਲੇ ਤੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਮੰਨ ਲਈਏ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਮੰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਬੇਘਰ ਹੋਏ ਪੱਥਰ ਸੇਖੋਂ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਸਰਾਪੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਸੰਦ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਠੌਰ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੁਨਾਖਤ ਨੂੰ ਚਮਕਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਹਬੀ ਅਤੇ ਮੁਲਕੀ ਵਖਰੇਵੇਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਜ਼ੀਆਂ ਨਾ ਲਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸਕਾਫ਼ਤ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਆਵੇਗੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਗਲੇਫੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਫਿਰ ਮੁਸ਼ਤਾਕ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਸੁਪਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ:

ਕੋਈ ਖਾਬ ਪੁਰਾਣੇ ਆਵਣ ਸਾਡੀ ਨਗਰੀ ਨੂੰ
ਗਾ ਸੱਜਰੇ ਬੋਲ ਸੁਣਾਵਣ ਸਾਡੀ ਨਗਰੀ ਨੂੰ।

ਸਾਮਰਾਜੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ

ਸ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਪਰਹਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, '1984 ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਕਾਮਰੋਡ ਪਿਰਾਂ ਦੀ ਲੋਕ-ਹਿੰਤਾਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਸੀ, ਸਮਝ ਸੀ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਜਮਾਤੀ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ 'ਤਬਕਾਤੀ ਮੰਗਾਂ' ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਕਿੱਥ ਆ ਜਾਂਦੇ? ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਸਵਾਲ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸਿੱਖ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ? ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋਣਾ ਹਰ ਉਸ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨੈਤਿਕ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੈ; ਖਾਸਕਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ '84 ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਇਆ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ, ਜਾਤ, ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਵੇ? ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸੀ ਪਰ ਕੀ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਲੜਾਈਆਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ?'

ਸ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਪਰਹਾਰ ਦਾ ਇਹ ਸੁਆਲ ਅਹਿਮ ਤੇ ਵਾਜਿਬ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸੁਆਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਪੰਜਾਬ (ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ), ਬਰਤਾਨਵੀ

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਫੋਨ: +91-98156-98451

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +91-98156-98451

ਸਾਮਰਾਜ ਅਤੇ ਆਲਮੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਅਮਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁਣ ਤਕ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਤਰਕ-ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਗਹਿਰਾਈ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧੂਰੇ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਕੇ ਬੜੇ ਖਤਰਨਾਕ ਉਲਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸਿੱਟਿਆਂ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵੱਲ ਉਲਰ ਗਏ। ਇਸੇ ਉਲਾਰਪੁਣੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਰੂਸ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਯੁੱਕਾਰੇ ਅੰਦਰ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜੰਗ ਹੈ।

ਮਾਰਕਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ, "ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਾਇਮ ਹਾਂ ਕਿ (ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਨੂੰ) ਅਸਲੀ ਖਤਰਾ ਅਮਲੀ ਯਤਨਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਲੀ ਯਤਨ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਵਸੀਰ ਲੋਕ ਯਤਨ ਵੀ ਜਦੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਤੌਪਾਂ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਸੰਕਲਪ ਸਾਡੀ ਬੌਧਿਕਤਾ ਨੂੰ ਜਿਤ ਲੈਣ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹੀਕੋਣ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਸਾਡੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ (ਚੇਤਨ ਸੋਚ) ਨੂੰ ਜਕਤ ਲਵੇ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੇਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਦਿਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਖਹਿਤਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੀਆਂ। ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦੌੜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਿਰਫ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਖਹਿਤਾ ਛੁਡਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।" (ਮਾਰਕਸ, ਸਮੂਹਿਕ ਲਿਖਤਾਂ, ਜਿਲਦ 1, ਸਫਾ 220-21)

ਪਹਿਲੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਭਗੋੜੇ ਹੋਏ ਕੋਟਸਕੀ ਦੇ ਚਲੇ ਬਾਲਕਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਵਸਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਚਤਮ ਪੜਾਅ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਹਾਲਤਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੱਛਮੀ ਵਿਚ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਸ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਤੇ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰਾਟ ਰੂਪ ਸਾਮਰਾਜੀ ਮਾਲੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕ ਤੋਂ ਭੁੱਖੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸਾਮਰਾਜੀ ਰਾਜਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਤਰਜ਼ੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਬਣ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਵਸੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪਦਾਰਥਕ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ਏਸੇ ਹੀ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਨੇਪਾਲ ਦੀ ਮਾਓਵਾਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੁਣ ਦੀ ਤਰਜ਼ੇਗ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੁਚਾਇਆ ਹੈ।

ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਾਰਕਸ ਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਬਾਰਹਮੁਖੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਰੂਸੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹਕੂਮਤ ਆਈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਵਿਸਰ ਗਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਆਪ-ਮੁਹਾਰਿਤਾ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਪਾਤ ਪੈ ਗਿਆ। ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਆਤਮਿਕ ਪੱਖੋਂ ਕੰਗਾਲ

ਅਤੇ ਉਜੜ ਪਦਾਰਥਵਾਦ ਤਕ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਚੇਤਨਾ ਤਕ ਨਹੀਂ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਦੋਂ, ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਦਾ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਲਪਿਤ ਰੱਬ ਦੀ ਥਾਂ ਜੀਵੰਤ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਬਗੈਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਹੀ ਘਾਟ ਚੀਨੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਰਹੀ। ਮਾਓ-ਜੋ-ਤੁੰਗ ਨੇ 'ਮਹਾਨ ਕਿਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਇਨਕਲਾਬ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਘਾਟ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਉਦੋਂ ਤਕ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੁਦ ਹੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਖਪਤਕਾਰੀ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ। ਸਾਮਰਾਜੀ ਰੂਸ, ਚੀਨ ਅਤੇ ਇਹ ਤੀਜੀ ਸੰਸਾਰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਇਸੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ।

ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁਝ ਇਵੇਂ ਹੀ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਧਾਰਮਿਕ-ਸਮਾਜੀ-ਰਾਜਸੀ ਮੰਦਹਾਲੀ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ 'ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ', ਦਾ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਨਕਾਰੀ ਬਿਰਤਾਂਤ (ਨੈਰੇਟਿਵ) ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੋਚ ਦੀ ਨੀਂਹ ਗਲਤ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਠੀਕ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਇਸ ਨਕਾਰੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦਾ ਕਬਾੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਜੋਕੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਛੁਟਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੋ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਹੌਂਦ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੂਨ 1984 ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਨੇ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੋਰ ਵੀ ਪੀੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਨਕਾਰੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੈ।

ਸਿੱਖੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਜਾਂ ਨਿਖੇਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡੀ ਹੈ। ਜੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਸੋਈ ਪਿੰਡੇ ਜੋ ਖੋਜੇ ਸੋ ਪਾਵੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਰਬੱਤ ਦੇ ਭਲੇ ਤੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਛਾਣ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਖਿੱਤੇ ਨਾਲ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਤਮਿਕ ਮੁਕਤੀ ਵਾਸਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ।

'ਆਪ ਮੁਕਤੁ ਮੁਕਤੁ ਕਰੈ ਸੰਸਾਰ' ਦੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸਿਰਜਿਆ ਪੰਥ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਨਿਰਣਾ 'ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਹੈ' ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਰਲਗੱਡ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪੱਸਰੀ ਮੌਜੂਦਾ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੇ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਆਪਣਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਿਮ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਕੁੱਝੀ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਤਾਕਤ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਦਰਜ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਾਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮਾਤੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਚੜਦੀਕਲ੍ਹਾ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਭਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਿਰਤਾਂਤ ਬਦਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਨੇ ਵਿਗਾੜਿਆ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾਈਆਂ ਦੀ ਇਕ ਪਿਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਇਹ ਗਿਆਨ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਆਣਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਆਤਮਸਾਤ ਕਰ ਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਕੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਛੁਟਾਉਣ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਬਲਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਜੋ ਨਵਾਂ ਆਤਮਿਕ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਣਗੋਲਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਰਚਿਤ 'ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ' ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਇਕ ਸਿੱਖ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ 'ਰਿਸਾਲਾ ਸਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ ਛਪੀ ਇਕ ਲਿਖਤ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਰੂਪ ਹੈ। ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਬਾਵਾ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਲਾ ਠਾਕਰ ਦਾਸ ਨੇ - 'ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂ ਹੈ' ਲਿਖ ਕੇ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਦੇ ਜੁਆਬ ਵਿਚ ਭਾਈ

ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ 'ਹਮ ਹਿੰਦੂ ਨਹੀਂ ਹੈ' ਲਿਖੀ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਉਸ ਖਾਸ ਮੌਕੇ ਦੀ ਦੇਣ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਹੋੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਪੱਛਮੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲੋਕ-ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਜਮਾਉਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਬਹੁਗਿਣਤੀ-ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਦੀ 'ਸੋਚ' ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਹੋੜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ, ਆਧੁਨਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਸਿਰਜਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਨਾਤਨੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰਲੇ ਬਾਕੀ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ - ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ - ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਹਿੰਦੂ ਵਰਗ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ। ਇਹ ਵਰਗ ਸਨਾਤਨੀ ਹਿੰਦੂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਾਜ਼ੀਏ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਰਗ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨਵਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੋਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਿਰਜਿਆ। ਜਿਸਦਾ ਮੰਤਵ ਬੀਤੇ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਨਵਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹੀਕੋਣ ਸਿਰਜਣਾ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਵਿਆਖਿਆ, ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਸਮੂਹਿਕ ਚੇਤਨਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਉਥੇ ਇਸ ਵਰਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਿਵੇਕਲੇਪਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੇ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਦੂਰੀ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ।

ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਮੁੜ-ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਅੰਦਰ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਐਸੀ ਹਲਚਲ ਮਚਾਈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਵਧੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਤਣਾਅ ਨੇ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹਿਸਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਭਖਾ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਨੇ ਦੂਜੇ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅੰਦਰਲੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਸਥਾਈ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਇਹ ਵਾਪਰੀ ਕਿ ਇਸਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮੂਹਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਆਰਥਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਅਮੀਰ ਬਣੇ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਹਿੰਦੂ ਵਰਗ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਹਮੋ ਸਮਾਜ ਤੇ ਫਿਰ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਮਦ ਹੋਈ। ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਆਮਦ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਤੁਫਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਤਣਾਅ ਦਾ ਆਰੰਭ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। 'ਪੰਜਾਬ ਬੀਤਿਆ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ' ਦੇ ਅਕਤੂਬਰ 1977 ਦੇ ਅੰਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, 'ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿਛਲੀ

(19ਵੀਂ) ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਤਣਾਅ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ... ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ਉਤੇ ਵੇਖਿਆਂ ਇਸ ਤਣਾਅ ਦਾ ਮੁੱਢ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸੁਆਮੀ ਦਇਆ ਨੰਦ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਤਿਆਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਵਿਚ (ਜਿਹੜੀ 1875 ਵਿਚ ਛਪੀ, ਜਿਸ ਸਾਲ 10 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਬੰਬੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਣ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ।'

ਜੂਨ 1984 ਵਿਚ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਉਤੇ ਹੋਏ ਫੌਜੀ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪਿਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਇਸੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਹੇਠ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਨ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਿਰ ਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬਣੇ ਇਸ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ - ਹਮਰਾ ਝਗਰਾ ਰਹਾ ਨ ਕੋਊ॥ ਪੰਡਿਤ ਮੁਲਾ ਛਾਡੋ ਦੇਊ॥

ਪੰਡਿਤ ਮੁਲਾਂ ਜੋ ਲਿਖ ਦੀਆ॥ ਛਾਡਿ ਚਲੇ ਹਮ ਕਛੂ ਨ ਲੀਆ॥ (ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਗਾਜੀਆਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, 'ਹੋ ਫਕੀਰ! ਤੂੰ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ?' ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੋਲਿਆ, 'ਮੈਂ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੁਹਾਂ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹਾਂ।' (ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਯਯਾਨ ਰਤਨਾਵਲੀ)

ਖਾਲਸਾ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੀ ਕਾਣ ਕੇ ਮੇਟੇ। (ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦਯਾ ਸਿੰਘ)

ਏਨੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 120 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸਿੱਖ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਦਰਾਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸਾਰੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਰਾਰ ਰਾਜਸੀ ਤੌਰ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਰਾਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਹ ਰਾਜਸੀ ਬਲਕਿ ਸਿਧਾਂਤਕ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤੇ ਮੌਲਿਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਰਾਜਸੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਬਦਲਣ ਦੀ ਹੁਣ ਹੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਆਣ ਪਈ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ 'ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ' ਦੇ ਜਾਅਲੀ ਨਾਹਰੇ ਹੇਠ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਮਰਾਹ ਕਰ ਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਆਧਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਦਾ ਅੰਤ ਯਕੀਨੀ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਦਾ ਅਖੌਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਦਹਾਕੇ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਮਹਿਜ਼ 6-7 ਸੌ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਂ ਵੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ 18-19 ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਪੱਛਮ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਕੌਮਵਾਦ ਤੇ 20ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਸੰਸਾਰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਿਟਲਰਵਾਦ ਦਾ ਰਲੇਵਾਂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਹਿਟਲਰ ਨੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਏ ਜਰਮਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਦੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਹੂਦੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ, ਐਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਵੱਡੇ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸੰਕਟ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲ ਰਹੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੋਧਤ ਸੀ ਤਾਂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਧਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੋਧਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਿਧਾਂਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਵੈਦਿਕ ਫਿਲਾਸਫੀ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚਕਾਰ ਪੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਿਅਾਰਾ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚਲੀ ਕਾਣ ਮੇਟਣ ਵਾਲੇ ਧਰਮ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਿਲੀਜਨ ਤੇ ਪੂਰਬ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦ ਧਰਮ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਤੇ ਵੈਦਿਕ ਫਿਲਾਸਫੀ ਤੇ ਬੁੱਧ ਮਤਿ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਧਰਮ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਆਖਿਆ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਧਰਮ ਦਾ ਇਹੀ ਸੰਕਲਪ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿਚ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਲਾਹੌਰ: ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਪੈਰਿਸ-2

ਲਾਹੌਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਉਥੇ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਸਜੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਦਾਤਣਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਲਾਹੌਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸਨ। ਇਕ ਸੀ ਲਾਜਪਤ ਰਾਇ ਐਂਡ ਸੰਨਜ਼ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਨਰਾਇਣ ਦੱਤ ਸਹਿਗਲ। ਅਸਲ 'ਚ ਲਾਹੌਰ ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ 'ਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ। ਇਥੇ ਉਰਦੂ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਇਥੇ ਲੱਭੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਚੌਕ ਮੱਤੀ ਦੇ ਕੋਲ ਜੇ.ਐਸ. ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ

ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਮਲਹੋਤਰਾ
ਅਨੁਵਾਦ: ਐਸ. ਬਲਵੰਤ

ਖਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਸਟਾਕਿਸਟ ਸਨ ਤੇ ਪੂਰੇ ਸੰਸਾਰ 'ਚ ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਐਕਸਪੋਰਟ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਤੋਰਾਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਖਾਸ ਲਾਹੌਰੀ, ਸਾਹ ਆਲਮੀ, ਮੋਰੀ, ਮੋਚੀ, ਭਾਟੀ, ਟਕਸਾਲੀ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਆਦਿ ਸਨ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਵਪਾਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮਸਜਿਦ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਮਸਜਿਦ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸ਼ਹੀਦ ਗੰਜ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੁਝ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸ਼ਾਲੀਮਾਰ ਬਾਗ ਸੀ ਜੋ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੁਝ ਦੂਰ ਹੀ ਰਾਵੀ ਦਰਿਆ ਸੀ ਜੋ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਖਾਸ ਪਛਾਣ ਸੀ। ਰਾਹ 'ਚ ਕਈ ਅਖੌਤੀ ਵਰਜਿਸ਼ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਟਾਂ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਅੰਦਰ ਕਈ ਸਾਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਸਨ ਜਿਥੇ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਪਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਗਲੀਆਂ ਤੇ ਕੂਚੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਜਿਵੇਂ ਡੱਬੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬੋਕ ਸੌਦੇ ਲਈ, ਕਮੇਰਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬਰਤਨਾਂ ਲਈ, ਪਾਪਤ ਮੰਡੀ 'ਚ ਕਦੇ ਪਾਪਤ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਨਿਸਬਤ ਰੋਡ 'ਤੇ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਂ, ਕਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕਈ ਨਾਂ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਭੁਲਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਮਸਲਨ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨੇਤਾ ਡਾ. ਸਤਿਆਪਾਲ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਹਰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅੰਦੋਲਨ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ ਬਾਗ 'ਚ ਹੋਏ ਹੱਤਿਆ ਕਾਂਡ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਲਿਖੀ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਦਿਲ ਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ 'ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਹੱਤਿਆਕਾਂਡ ਬੀਤੇ'। ਮਗਰੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜ਼ਬਤ ਵੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਘਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਅਖਬਾਰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਵੀਰ ਭਾਰਤ' ਦਾ ਦਫਤਰ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਉਰਦੂ ਅਖਬਾਰ 'ਪ੍ਰਤਾਪ' ਦੇ ਮਾਲਕ ਮਹਾਸ਼ੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਕੋਠੀ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਐਕਸਰੋ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਡਾਕਟਰ ਦੀਵਾਨ ਚੰਦ ਅਗਰਵਾਲ ਦੀ ਕੋਠੀ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਵੀ ਦਿੱਲੀ ਆ ਕੇ ਟਿਕ ਗਏ ਸਨ।

ਉਥੋਂ ਦੇ ਰਈਸ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮਸਤ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਸੈਰ ਲਈ ਨਿਕਲਦੇ ਸਨ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਚੰਗੇ ਹਿੰਦੂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕਿਉਂਕੇ ਨਾਲ ਸੁਗੰਧਤ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੱਥ-ਠੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਧੋ ਕੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਗਲਾਸਾਂ 'ਚ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਨੰਦਦਾਈ ਸੀ ਪਰ ਉਥੇ ਇਕ ਦੁਖਦਾਈ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਥੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਥਾਂ ਅਲਮੂਨੀਅਮ ਦੇ ਗਲਾਸ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਪਾਣੀ ਵੀ

ਦੀਨਾ ਨਾਥ ਮਲਹੋਤਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਿਲੱਖਣ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੇਪਰਬੈਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲੰਮੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਹਿਰ ਲਾਹੌਰ ਬਾਰੇ ਕਿੱਸਾ ਛੇੜਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਿਸ਼ਤ ਪੇਸ਼ ਹੈ।

ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸਗੋਂ ਬਾਸ ਦੀ ਨਾਲੀ 'ਚੋਂ ਪਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਝ ਐਸਾ ਅਹਿਸਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੱਲੋਂ ਗਲਾਸ ਫੂਟਣ 'ਤੇ ਪਾਣੀ ਗੰਦਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਜਾਂ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਵੇਂ ਸੂਟ ਕੋਟ ਪਹਿਨਿਆ ਉੱਤਮ ਸ਼ੈਲੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਤਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਹਿੰਦੂ ਭਾਵੇਂ ਗਰੀਬ ਜਾਂ ਗੰਦਾ ਜਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ ਲਿਬੜਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਗਲਾਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਹਉਕੇ ਭਰਿਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਕੀ ਬੀਤਦੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ 'ਚ ਆਪਸੀ ਦੂਰੀ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਹੋਰ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ 'ਤੇ ਸੱਤ ਸੌ ਸਾਲ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹਿੰਦੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੁਕ-ਝੁਕ ਕੇ ਸਲਾਮਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਝ ਉਦੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਸੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਲਈ ਅਲੱਗ ਰੱਖੇ ਬਰਤਨਾਂ 'ਚ ਖਾਣਾ ਪਰੋਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਬਰਤਨ ਮਾਂਝ ਕੇ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਵੱਖਰੇ ਹੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਚਾਹ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਦੋ ਸਟਾਲ ਹੁੰਦੇ। ਇਕ ਹੋਕਾ ਲਾਉਂਦਾ- 'ਹਿੰਦੂ ਚਾਹ' ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ- 'ਮੁਸਲਿਮ ਚਾਹ'; ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੀ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅਲੱਗ ਕੌਮਾਂ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਫੂਟਣ ਲਈ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਜੋ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ 'ਚ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਮੁਹੰਮਦ ਅਲੀ ਜਿਨਾਹ ਦੀ ਦੋ ਕੌਮਾਂ ਅਤੇ ਦੋ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਿਉਰੀ ਕਮਯਾਬ ਹੋਈ; ਲੱਗਦਾ, ਇਸ ਦੇ ਬੀਅ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਬੀਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਕਿ ਫੋਟੀਆਂ-ਫੋਟੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਨਿਸਬਤ ਰੋਡ 'ਤੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰਤ ਸੀ ਜਿਥੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਸੀ ਜੋ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਇਥੇ ਹੀ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਸੀ ਜੋ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਮਗਰੋਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਲੋਧੀ ਰੋਡ 'ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਤੇ ਕਾਲਜ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੱਡੀ ਸੋਧ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਿਸਾਲ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਜ ਵੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਮੰਦਰ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਬਰਾਤ ਘਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤਮੰਦ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ? ਇਹ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਮੰਨੀ ਜਾਏਗੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ 'ਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਾਖਰਤਾ ਤਾਂ ਪੈਂਟ ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਚੋਵੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਚ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਹਜ਼ਾਰ ਨਵੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਵੇਂ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਉਪਲਬਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ

ਨਾਲੇ ਕਾਗਜ਼, ਛਪਾਈ, ਡਾਕ ਖਰਚ ਤੇ ਹੋਰ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਧੇ ਛਪੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਕਿਤਾਬਾਂ ਖਰੀਦਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਰੋਕੇ ਹੀ ਹਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਧਨਾਢ ਲੋਕ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਤਾਂ ਕਰ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ

ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪਣਾ ਸਿੱਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਜਮਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜਮਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਤਾਕਤਵਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਮਾਨਵ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸਸਤਾ ਤੇ ਕਾਰਗਰ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਕਿਤਾਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਰੂਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਅਗਲੀ ਸੂਝ ਤੱਕ ਉਹਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹਿੱਲੇ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਲਾਹੌਰ 'ਚ ਕੁਝ ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਤਿਉਹਾਰ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੇਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ 'ਚ ਹੀ ਇਕ ਤਾਂ ਲੋਹੜੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੀ ਜੋ ਹਰ ਸਾਲ ਤੋਰਾਂ ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਲੱਕੜੀਆਂ ਨਾਲ ਅੱਗ ਬਾਲੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸੇਕ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਤੇ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕਹਾਵਤਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ। ਇਹ ਤੇਜ਼ ਸਰਦੀ ਦਾ ਮੌਸਮ ਹੁੰਦਾ। ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਸਰਦੀ ਦਿੱਲੀ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਰਮ ਕੱਪੜਿਆਂ 'ਚ ਲਪੇਟੀ ਅੱਗ ਸੇਕਦੇ ਤੇ ਚਿੜਬੇ ਤੇ ਰਿਉੜੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਵੱਡਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਫਰਵਰੀ 'ਚ ਬਸੰਤ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਸਰਦੀ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੰਦਾ। ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ 'ਬੱਸ ਅੰਤ', 'ਭਾਵ ਸਰਦੀ ਦਾ ਅੰਤ ਮੰਨਦੇ। ਲੋਕ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਪੱਗਾਂ ਪਹਿਨਦੇ ਤੇ ਅੰਤਰੀ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਦੁਪੱਟਾ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਪੀਲਾ ਤੇ ਰੰਗ ਬਰੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਪਰ ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਉਦੋਂ ਖਿੜਦਾ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਆਸਮਾਨ ਵੱਲ ਛੱਡਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਡੋਰਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਬੋ-ਕਾਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਪਤੰਗਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਇਹ ਖਾਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਲੋਕ ਢਾਣੀਆਂ ਬਣਾ ਪਤੰਗਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ। ਨੌਜੁਆਨ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹ ਪਤੰਗ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਪੇਚ ਲੜਾਉਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਪਤੰਗਾਂ ਦੀ ਡੋਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖਰਿ ਕੇ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਜਿੱਤ ਵਾਲੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਬਿਗੁਲ ਵਜਾ ਕੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਕਹਿੰਦੇ, 'ਬੋ-ਕਾਟਾ ਬਈ ਬੋ-ਕਾਟਾ'।

ਕਈ ਵਾਰ ਸਵੇਰ ਦੇ ਛੁਟਪੁਟੇ ਹਨੇਰੇ 'ਚ ਵੀ ਕੋਈ ਐਸੀ ਪਤੰਗ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਜਿਸ 'ਚ

ਰੋਸ਼ਨੀ ਲਈ ਬਲਦੀ ਹੋਈ ਮੋਮਬੱਤੀ ਦੀ ਥਾਂ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ। ਜਦ ਇਹ ਪਤੰਗ ਉੱਪਰ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹਦੀ ਚਮਕ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੁੰਦਾ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਨਮੋਹਕ ਤੇ ਦਿਲਕਸ਼ ਨਜ਼ਾਰਾ। ਇਸ 'ਚ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਸਭ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਤੰਗਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਇਹ ਲੋਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਡੋਰ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪੇਸਟ (ਲੁਗਦੀ) ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਮਾਂਝਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹਦੇ 'ਚ ਬਹੁਤ ਬਾਰੀਕ ਪੀਸਿਆ ਹੋਇਆ ਕੱਚ ਦਾ ਬੂਰਾ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਦੀ ਤੇਜ਼ ਧਾਰ ਬਣ ਸਕੇ ਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਉੱਡ ਰਹੇ ਪਤੰਗ ਦੀ ਡੋਰ

ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘਸਾ ਕੇ ਕੱਟ ਸਕੇ। ਕਈ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਲੰਮੀਆਂ-ਲੰਮੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ 'ਚ ਡੋਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਮਾਂਝਾ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸ ਡੋਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੱਚ ਦੇ ਬੂਰ ਨਾਲ ਰਗੜਦੇ। ਬਸੰਤ ਦੇ ਇਸ ਨਜ਼ਾਰੇ ਸਮੇਂ ਪਤੰਗਾਂ ਦਾ ਆਸਮਾਨ 'ਚ ਉੱਡਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਨਮੋਹਕ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਇਸ ਨਜ਼ਾਰੇ ਜਾਂ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ 'ਚ ਮਸਤ ਕਈ ਵਾਰ ਕਈ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸੁੱਧ-ਬੁੱਧ ਹੀ ਖੋਹ ਬੈਠਦੇ ਤੇ ਛੱਤ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕਈ ਤਾਂ ਅੰਤ ਮਰ ਵੀ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਹੋਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਆਉਂਦਾ। ਜਦ ਪਿੱਛਕਾਰੀਆਂ 'ਚ ਰੰਗ ਭਰ ਕੇ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਉਲੱਦਦੇ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਠਿਆਈ ਵੀ ਖਵਾਉਂਦੇ ਤੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਆਪਸੀ ਮਿਠਾਸ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ। ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਰੰਗ ਹੀ ਰੰਗ, ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਮਿਠਾਸ। ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਰੰਗਤ 'ਚ ਗੂੜ੍ਹਪਣ। ਕਿਆ ਬਾਤ ਸੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ। ਮੁਹੱਬਤ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਲਿਆਉਂਦਾ ਸੀ ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ। ਇਕ ਮੁਹੱਲੇ ਦੀ ਟੋਲੀ ਦੂਜੇ ਮੁਹੱਲੇ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਜੱਫੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਸੀ ਮਿਲਣ ਹੁੰਦਾ। ਜੱਫੀ ਪਾ-ਪਾ ਦਿਲ ਨਾਲ ਦਿਲ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਰੂਹ ਨਾਲ ਰੂਹ। ਅਪਣੱਤ ਤੇ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਇਹ ਅਨੋਖਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਦ ਕੋਈ ਇਕ ਮਜ਼ਹਬ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਜੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਰੰਗ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਕੁਝ ਨਾਜ਼ੁਕ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਪੁਲਿਸ ਵੀ ਗਸ਼ਤ ਲਗਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਧਾਰਮਿਕ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬੁਜ਼ ਦੀ ਹੋਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਦੇਖਣ ਮਜ਼ਹੂਰ ਤੇ ਬ੍ਰਿਦਾਬਨ ਵੀ ਜਾਂਦੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਅਖ਼ਰਲੀ ਦੀ ਤੋਰਾਂ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਵਿਸਾਖੀ ਦੀ ਰੌਣਕ ਰਾਵੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਮੇਲੇ 'ਚ ਲੱਗਦੀ। ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਰਾਵੀ 'ਚ ਨਹਾਉਂਦੇ ਤੇ ਰਾਹ 'ਚ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ। ਮੇਲੇ ਦੀ ਰੌਣਕ 'ਚ ਪਿੱਡਾਂ 'ਚ ਆਏ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਜੰਬੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਨੱਚਦੇ ਹੋਏ ਤੁਰਦੇ। ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਟੋਪ ਉਹ ਆਈ ਵਸਾਖੀ, ਆਈ ਵਿਸਾਖੀ ਗਾਉਂਦੇ। ਰਾਵੀ ਕੰਢੇ ਇੰਨੀ ਭੀੜ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੱਜ ਰਹੇ ਧੱਕਿਆਂ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਗੁਆਚ ਵੀ ਜਾਂਦੇ। ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ, ਖਾਸਕਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਦੀ ਕਟਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਣ ਲਈ ਭਾਗਾਂ

ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਅੰਬਰੀ ਨਜ਼ਾਰਾ।

ਭਰਿਆ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ। ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕ ਨਵੇਂ ਸਾਲ, ਭਾਵ ਵਿਕ੍ਰਮੀ ਸੰਮਤ ਦੇ ਸਾਲ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਨਵੇਂ ਵਹੀ ਖਾਤੇ ਤੇ ਰਜਿਸਟਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਈਸਟਰ ਵੀ ਆਉਂਦਾ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਲ 'ਚ ਦੋ ਵਾਰ ਈਦ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਮਨਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਮੁਹੱਰਰਮ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਹੁੰਦਾ। ਮਾਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਨਾਲ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਅਖੀਰ ਬੇਹੋਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਈਦ ਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਦੋਂ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾ ਮਿਲਦੇ ਤੇ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਂਦੇ। ਬੱਚੇ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਜੀਅ ਵੀ ਉਸ ਦਿਨ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਹੀ ਪਹਿਨਦੇ। ਕਈ ਲੋਕ ਸਿਰ 'ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ ਵੀ ਪਹਿਨਦੇ। ਈਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਲੋਕ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂਆਂ 'ਚ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਵੇਰੇ ਕੁਝ ਖਾ ਕੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਰਤ 'ਚ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਨਮਾਜ਼ ਅਤਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਖਾਂਦੇ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਤ ਅਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਮਿਲਾਪ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਸਨ। ਅਕਤੂਬਰ-ਨਵੰਬਰ 'ਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਦੋ ਵੱਡੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦਸਹਿਰਾ ਤੇ ਦੀਵਾਲੀ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ। ਦਸਹਿਰੇ ਦਾ ਦਿਨ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੇ ਰਾਵਣ ਦੀ ਲੱਕ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਰਾਵਣ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪੁਤਲੇ ਸਾੜੇ ਜਾਂਦੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁਤਲਾ ਰਾਵੀ ਰੋਡ ਦੇ ਪਰੇਡ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਸਾੜਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਕਾਰੀਗਰ ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਤਲਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਉਸ ਅੰਦਰ ਕਾਫ਼ੀ ਪਟਾਕੇ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਕਿ ਜਿਉਂ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦਾ ਤੀਰ ਰਾਵਣ ਦੀ ਧੁੰਨੀ 'ਚ ਲੱਗੇ, ਸਾਰੇ ਪਟਾਕੇ ਠਾਹ-ਠਾਹ ਵੱਜਣ ਤੇ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰਾਵਣ ਸੜ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਬਾਰੇ ਸੱਯਦ ਮੀਰ ਅਲੀ 'ਮੀਰ ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖੀ: ਆ ਗਿਆ ਪਿਆਰਾ ਦਸਹਿਰਾ, ਛਾਅ ਗਿਆ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਲ ਮਾਤ ਪੂਜਾ, ਸ਼ਕਤੀ ਪੂਜਾ, ਬੀਰ ਪੂਜਾ ਹੈ ਬਿਮਲ। ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਬਹੁਤ ਚਰਚਿਤ ਹੋਈ। ਹਿੰਦੀ 'ਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਗੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਦਸਹਿਰੇ ਮਗਰੋਂ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਹਰ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਮੂਹਰੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ। ਉਦੋਂ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਜਗਾਉਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਂ, ਅਨਾਰਕਲੀ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਕਈ ਵੱਡੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਉੱਪਰ ਲੱਗੇ ਬਲਬ ਜਗਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਰਾਤ ਲੋਕ ਖਾਸਕਰ ਬੱਚੇ ਤੇ ਨੌਜੁਆਨ ਪਟਾਕੇ ਤੇ ਫੁਲਝੜੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਆਤਿਸ਼ਬਾਜ਼ੀ, ਅਨਾਰ ਤੇ ਹਵਾ 'ਚ ਉੱਡਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਵਾਈਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਲੋਕ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਂਦੇ। ਮਿਠਾਈਆਂ ਵੱਡਦੇ। ਇਸ ਦਿਨ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ, ਸੀਤਾ, ਲਛਮਣ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਬਨਵਾਸ ਮਗਰੋਂ ਆਯੋਪਿਆ ਪਰਤੇ ਸਨ। ਨਵੰਬਰ 'ਚ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਲੋਕ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ ਦੀਵਾਲੀ ਵਰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ। ਗਰਮੀਆਂ 'ਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਨ ਮਨਾਉਂਦੇ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਛੜੀਲਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਠੰਢਾ ਸ਼ਰਬਤ ਪਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ 'ਚ ਗਰੀਬ ਜਾਂ ਅਮੀਰ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਿੱਖਾਂ 'ਚ ਭਾਈਚਾਰਕ ਮੇਲ ਬਹੁਤ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ। ਦਸੰਬਰ 'ਚ ਕ੍ਰਿਸਮਸ ਦਾ ਜਸ਼ਨ ਸਿਰਫ ਇਸਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਨਾਉਂਦੇ, ਸਭ ਲੋਕ ਇਸ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ। ਪੱਚੀ ਦਸੰਬਰ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲਾਹੌਰ 'ਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰ, ਖਾਸਕਰ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮਾਲ ਰੋਡ, ਮੈਕਲੋਡ ਰੋਡ ਆਦਿ 'ਤੇ ਖੂਬ ਸਜਾਵਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਫਲਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਖਾਸ ਚਾਂਦੀਆਂ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠ ਤਖ਼ਤਪੱਸ ਵਿਛਾ ਕੇ ਸਜਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਉਥੇ ਲੋਕ 'ਡਲੀਆਂ' ਬਣਵਾ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ। ਕਿਤੇ-ਕਿਤੇ ਕਾਰਨੀਵਲ ਵੀ ਲੱਗੀ ਹੁੰਦੀ ਜਿਥੇ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਖੇਲ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ। ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ 'ਚ ਜੋਸ-ਓ-ਖਰੋਸ ਭਰਿਆ ਹੁੰਦਾ। (ਚੱਲਦਾ)

ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਿਹਾੜੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਗੁੱਟ (ਯੂ.ਐਨ.ਓ) ਵੱਲੋਂ 21 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਮਨਾਏ ਜਾਂਦੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਿਹਾੜੇ ਦੀਆਂ ਮੁਬਾਰਕਾਂ। 21 ਫਰਵਰੀ 1952 ਦੀ ਘਟਨਾ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਢਾਕਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਜਗਨਨਾਥ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਢਾਕਾ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਾੜਿਆਂ ਨੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ 'ਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਬੰਗਾਲੀ ਲਈ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਗਏ। ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਨੇ ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੀਤੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਇਸ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਿਹਾੜੇ ਵਜੋਂ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿੱਤੀ। ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ ਸੰਸਾਰ 'ਚ 7000 ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਚੋਂ 50 ਫੀਸਦੀ ਆਪਣੀ ਕੁਝ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਂਦ 'ਚ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਆਓ ਆਪਾਂ ਅਹਿਦ ਕਰੀਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਸਾਡੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਜਿਉਂਦੀ ਰਹੇ।

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ : ਕੱਲ੍ਹ, ਅੱਜ ਤੇ (ਭਲਕ)

ਮਾਂ ਤੇ ਬੋਲੀ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ। ਮਾਂ ਜਣਨੀ ਹੈ ਤੇ ਬੋਲੀ, ਸਾਡੀ ਪਛਾਣ। ਬੱਚਾ ਜਦ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਂ ਦੇ ਮਿਠੇ ਬੋਲ ਹੀ ਉਸਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਾ ਰੋਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਦੁਲਾਰਦੀ ਹੈ, ਪਤਿਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਸ਼ਹਿਦ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਿਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਪਰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਬੋਲ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਬਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਲੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਬੱਚਾ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਜਦ ਹੱਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲਾਡ-ਲਡਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੀਰਾਂ, ਫਕੀਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ 'ਚੋਂ ਉਚਾਰੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਕਿ ਪਵਿੱਤਰ ਬੋਲੀ ਮਾਂ ਜਿੰਨੀ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਤ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਔਰਤ ਨੂੰ

ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਹਿਰਾਅ
ਫੋਨ: 717-575-7529

ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਬਾਰੂਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸ਼ਕਰਗੰਜ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਵੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਨਸੀਹਤਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਅਨੇਕਾਂ ਭੁੱਲੇ ਭਟਕੇ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਦਸੇਰਾ ਬਣਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ:

ਕੰਨਾਂ, ਦੰਦਾਂ ਅੱਖੀਆਂ, ਸਭਨਾਂ ਦਿੱਤੀ ਹਾਰ।
ਵੇਖ ਫਰੀਦਾ ਛੱਡ ਗਏ, ਮੁੱਢ ਕਦੀਮੀ ਯਾਰ।
ਫਰੀਦਾ ਖਾਕ ਨਾ ਨਿੰਦੀਐ, ਖਾਕੁ ਜੇਡ ਨਾ ਕੋਇ
ਜੀਵਦਿਆ ਪੇਰਾ ਤਲੈ ਮੋਇਆ ਉਪਰਿ ਹੋਏ।
ਫਰੀਦਾ ਹਾਥੀ ਸੋਨ ਅੰਬਰੀਆ, ਪੀਛੇ ਕਟਕ ਹਜਾਰ
ਜਾ ਸਿਰ ਆਈ ਆਪਣੇ, ਤਾ ਕੋ ਮੀਤ ਨਾ ਯਾਰ।

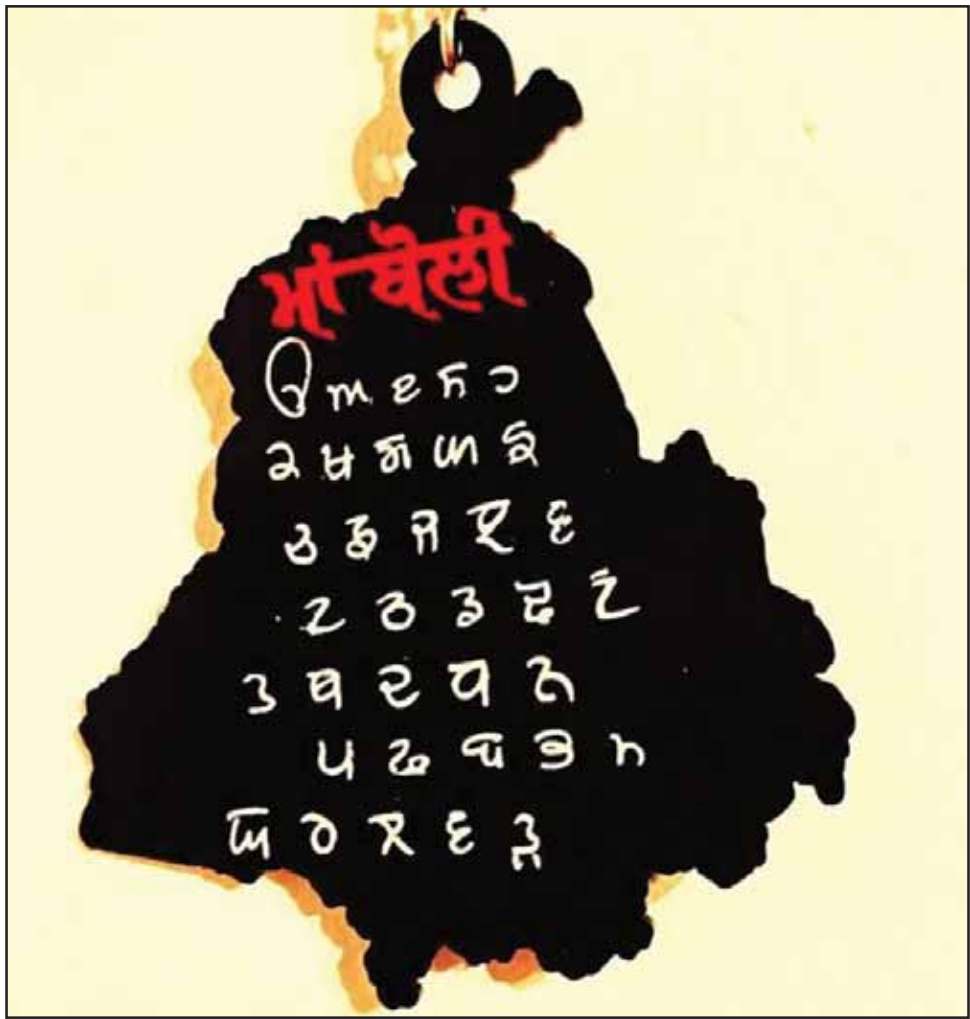
ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ, ਸੁਲਤਾਨ ਬਾਹੂ, ਅਲੀ ਹੈਦਰ ਮੁਲਤਾਨੀ, ਖਵਾਜਾ ਗੁਲਾਮ ਫਰੀਦ, ਮੀਆਂ ਮੁਹੰਮਦ ਬਖਸ਼, ਮੌਲਵੀ ਗੁਲਾਮ ਰਸੂਲ ਅਤੇ ਫੇਰ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਣ-ਇੱਜ਼ਤ ਬਖਸ਼ੀ ਉਸਦਾ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਧਰਮ ਵਜੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਾਂਝਾ ਰਾਂਝਾ ਕਰਦੀ ਨੀ ਮੈਂ ਆਪੇ ਰਾਂਝਾ ਹੋਈ।
ਸੱਦੇ ਨੀ ਮੈਨੂੰ ਧੀਦੇ ਰਾਂਝਾ ਹੀਰ ਨਾ ਆਖੋ ਕੋਈ।
ਉਂਨ ਜਾਗ ਘੁਰਾਤੇ ਮਾਰ ਨਹੀਂ।
ਇਹ ਸੋਣ ਤੇਰੇ ਦਰਕਾਰ ਨਹੀਂ।

ਹਾਜੀ ਲੋਕ ਮੱਕੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਮੇਰਾ ਰਾਂਝਣ ਮਾਹੀ ਮੱਕਾ, ਨੀ ਮੈਂ ਕਮਲੀ ਹਾਂ।
ਬੁੱਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਚੱਲ ਓਥੇ ਚਲੀਏ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਰੇ ਹੋਣ ਅੰਨੇ।
ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਜਾਤ ਪਛਾਣੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਸਾਨੂੰ ਮੰਨੇ।
ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਵੇਂ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਉਸਤਤ ਵਿਚ ਫੇਰ ਸਾਰਾ ਕਲਾਮ ਰਚਿਆ। ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਦੀਆਂ ਹਨ:
ਉਰਦੂ ਦਾ ਮੈਂ ਦੋਖੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਹੀਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦਾ
ਪੁਛਦੇ ਓ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਬੋਲੀ, ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਏ।
ਬੁੱਲਾ ਮਿਲਿਆ ਏਸੇ ਵਿਚੋਂ, ਏਸੇ ਵਿਚੋਂ ਵਾਰਿਸ ਵੀ,
ਧਾਰਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਏਸੇ ਵਿਚੋਂ, ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਏ।
ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਹੀਰ ਲਿਖ ਕੇ ਜੋ ਇੱਜ਼ਤ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਉਹਦੀ ਮਿਸਾਲ ਲੱਭਣੀ ਅੱਖੀ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਲਿਖੇ ਬੰਦ

ਲੋਕ ਕਹਾਵਤਾਂ ਬਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝੇ ਹੋਏ ਹਨ-
ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਲੁਕਾਈਏ ਜੱਗ ਕੋਲੋਂ
ਭਾਵੇਂ ਆਪਣਾ ਹੀ ਗੁੜ ਖਾਈਏ ਜੀ।
ਬਾਬੂ ਫੀਰੋਜ਼ ਦੀਨ ਸ਼ਰਫ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:
ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ
ਹਾਂ ਮੈਂ ਪੇਂਡੂ ਪਰ ਸ਼ਹਿਰੀਏ ਢੰਗ ਦਾ ਹਾਂ

ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਿੰਨੀ ਬੇਕਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਅੱਜ ਕੈਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਰਗੇ ਮੁਲਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਣਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਤੋਂ ਅਵੇਸਲਾ ਹੈ। ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸ਼ਾਇਰ ਹਬੀਬ ਜਾਲਿਬ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ...

ਬੋਲੀ ਆਪਣੀ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰੱਖਾਂ
ਇਹ ਗੱਲ ਆਖਣੋਂ ਕਦੀ ਨਾ ਸੰਗਦਾ ਹਾਂ।
ਅਵਾਮੀ ਸ਼ਾਇਰ ਬਾਬੂ ਰਜਬ ਅਲੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:
ਖੰਡ ਤੋਂ ਮਿਠੀ ਬੋਲੀ ਪਿਆਰੇ ਵਤਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀ।
ਮੁੱਖ 'ਚੋਂ ਲਪਟਾਂ ਮਾਰਨ ਜੈਸੇ ਅਤਰ ਗੁਲਾਬ ਦੀ।
ਕੈਲੋਫੋਰਨੀਆ, ਵਸਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਾਇਰ ਹਰਜਿੰਦਰ ਕੰਗ
ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-
ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਲਹੂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਘੁਲੀ ਹੋਈ ਏ
ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਘੁਲੀ ਹੋਈ ਏ।
ਪਰ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸੱਤਿਆਨਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਗਵਾਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਭਲਾ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਥਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੋ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਉਥੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਆਏ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਮਹਿੰਗੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਆਪਕ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹਨ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਰਵੱਈਆ

ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇਰੀ ਚਾਦਰ ਲਾਹੀ।
ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਮਾਈ।
ਕਵੀ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾੜ੍ਹਕ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:
ਜਾਗੇ ਵੇ ਮੇਰਿਓ ਸ਼ੇਰੇ ਵੇ, ਕਿਉਂ ਦੇਰ ਲਗਾਈ ਵੇ।
ਮੈਂ ਲੁੱਟ ਲਈ ਦਿਨ ਦੀਵੀ ਵੇ, ਕੋਈ ਸੁਣੇ ਦੁਹਾਈ ਵੇ।
ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀ ਵਡਿਆਈ, ਬੁੱਲੇ ਨੇ ਮੈਥੋਂ ਪਾਈ ਏ।
ਅਵਤਾਰਾਂ ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ ਦੀ ਮੈਂ ਤਖਤ ਬਹਾਈ ਏ।
ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਰਜਬ ਅਲੀ ਨੇ ਵੀ ਤਾਅਨੇ ਮਾਰੇ ਹਨ! -

ਮਾਦਰੀ ਜੁਬਾਨ ਛੱਡ ਗੈਰਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗਾ,
ਏਦੂੰ ਵੱਧ ਬੇਵਕੂਫੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਪਾਪ ਦੀ।
ਬਾਬੂ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਰੇ ਸਿੱਖਦਾ ਜੁਬਾਨਾਂ ਹੋਰ
ਵੀਰ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਤੇਰੇ ਮਾਂ ਤੇ ਬਾਪ ਦੀ
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਵੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਪਣੇ ਇਕ
ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਜਿਹੜੀ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਅਸੀਸ ਸੁੱਚੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਮਰੀ ਜਾਂਦੀ ਆ
ਜਿਹੜੀ ਆਖਦੀ ਸੀ ਜਿਉਂਦਾ ਰਵੇਂ ਜਿਉਣ-ਜੋਗਿਆ
ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਮਾਂ ਉਹੋ ਮਰੀ ਜਾਂਦੀ ਆ।
ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੱਲ੍ਹ ਅਸੀਂ ਸੁਨਹਿਰਾ
ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਪਹਿਲ ਕਰਨੀ
ਪਏਗੀ। ਪਹਿਲ ਕਰਨੀ ਪਏਗੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ
ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ
ਤੋਂ। ਇਹ ਪੱਕਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਘਰ
ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ
ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ
ਸੁੰਦਰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬਣਾਈਏ। ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ
ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਅਣਮੌਲ
ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਕਾਪੀ ਤਾਂ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ
ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੋਹਣੇ ਘਰ ਇਸ
ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲੱਗਣਗੇ। ਸਾਡੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ
ਇਸ ਉੱਪਰ ਮਾਣ ਕਰਿਆ ਕਰੇਗੀ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਅੱਜ
ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਿਆਰੇ ਮੁੱਕ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਬੀਜ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ
ਹੋਇਆ। ਅੱਜ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਦੀ
ਥਾਂ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਹੰਭਲੇ ਸਾਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ
ਦਾ ਅਵਾਮੀ ਸ਼ਾਇਰ ਬਾਬਾ ਨਜ਼ਮੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਰੱਖਾਂ,
ਮੈਂ ਇਕਬਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।
ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਏ,
ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।
ਮਨ ਦਾ ਮਾਸ ਖਵਾ ਦਿੰਦਾ ਏ,
ਜਿਹੜਾ ਏਹਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰੇ
ਕੋਈ ਵੀ ਜਬਰਨ ਕਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ
ਵਿੰਗਾ ਵਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ।

21 ਫਰਵਰੀ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਿਹਾੜਾ ਹੈ। ਇਸ
ਦਿਹਾੜੇ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ
ਮਾਂ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਆਦਰ ਮਾਣ ਦਈਏ। ਹੋਰ ਬੋਲੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ
ਵੀ ਹੋ ਸਕਣ ਸਿੱਖੀਏ। ਆਪਣੇ ਮੱਥੇ ਦੀ ਲੋਅ ਹੋਰ ਵੀ
ਰੁਸ਼ਨਾਈਏ ਪਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂਆਂ, ਪੀਰਾਂ ਫਕੀਰਾਂ
ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰੀਏ। ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ
ਦਾ ਸ਼ਾਇਰ ਆਸ਼ਕ ਲਾਹੌਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਇਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਤੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖ ਤੂੰ,
ਇਸ ਵਿਚ ਕਰ ਤਕਰੀਰਾਂ।
ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜੋ ਲੈ,
ਬਣ ਜਾਸਨ ਤਕਦੀਰਾਂ।
ਬਣ ਜਾਸਨ ਤਕਦੀਰਾਂ।

ਮੇਰੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ

ਮੇਰੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ,
ਜਿਸ ਦੀ ਟੌਹਰ ਨਵਾਬੀ।
ਇਹ ਦਾ ਵਿਰਸਾ ਬੜਾ ਮਹਾਨ,
ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਮੇਰੀ ਜਾਨ।

ਗੁੱਝੇ ਭੇਦ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਖੋਲ੍ਹੇ।
ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ ਰਚੀ ਇਸ ਵਿਚ ਬਾਣੀ,
ਜਿਸਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਪ੍ਰਾਣੀ।

ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੀ ਪਹਿਚਾਣ,
ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਇਹਦੀ ਉਚੀ ਸ਼ਾਨ।
ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਇਹ ਦਿਲ ਦੀ ਬੋਲੀ,
ਨੱਚੇ ਟੱਪੇ ਜਦ ਡਗਾ ਲਾਵੇ ਢੇਲੀ।

ਇਸਦੀ ਸੁਗੰਧ ਮਿੱਠੀ ਗੁਲਾਬ ਤੋਂ,
ਸਤਲੁਜ ਰਾਗ ਸੁਣੋ ਰਾਵੀ, ਚਨਾਬ ਤੋਂ।
ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਕਰਾਂ ਸਤਿਕਾਰ,
'ਗਗਨ' ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਕਰੇ ਪਿਆਰ।

-ਗਗਨਦੀਪ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ।

ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਰਸ ਘੋਲੇ,

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ: ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰਤਾ ਵਾਲਾ ਰਾਹ

ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਪਦੰਡ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੋਚਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਕਾਢ, ਇਸ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕਦੇ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਨਿਰੰਤਰ ਯਾਤਰਾ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਠਾਰੀਆਂ ਦੰਡੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਂ ਦੀ ਜੋੜੀ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਥਨ ਹੈ-

ਇਸ ਦਮ ਤਮ ਕ੍ਰਿਤਸਨਮ ਜਯਤ ਭੁਵੰਤੁ ਯਾਮ। ਯਦਿ ਸ ਬ ਦ ਹੰ ਯ ਮ ਜੋਤਿਰਸੰਸਾਰਮ ਨ ਦੀਪਯਤੇ॥ ਇਸ ਦਾ

ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਵੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਤਿਵਾਰੀ
ਅਨੁਵਾਦ: ਡਾ. ਰਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ
ਡਾ. ਅਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ

ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਗੈਬਰੀਅਲ ਗਾਰਸੀਆ ਮਾਰਕੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਵਲ 'ਸੌ ਸਾਲ ਦਾ ਇਕਲਾਪਾ' ਵਿਚਲੇ ਉਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਸਤੂਆਂ ਅਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਭੁੱਲਣ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਣ ਸਮੇਂ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਨੇੜੇ ਚਾਰ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਜਾਨਵਰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗਤਾ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਦੁੱਧ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਗੱਤੇ 'ਤੇ ਲਿਖ ਕੇ ਗਾਂ ਦੇ ਗਲੇ 'ਚ ਲਟਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਭੁੱਲ ਨਾ ਜਾਣ। ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਨਾਲ ਆਚਾਰੀਆਂ ਦੰਡੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਭੁੱਝਿਆ ਰਹੇ।

ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਅ ਉਸ ਨਾਲ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਾ ਆਰੰਭ

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਆਈ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ-ਬੋਲੀਆਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਮਾਂ-ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਪਿੰਡ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਪਰ ਉਹ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਹਵ-ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੋਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਬੱਚਾ ਜਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬੱਚੇ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ' ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਲੇਖਕ ਅਜੀਤ ਵਡਨੋਰਕਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, "ਮੇਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ 'ਮਾਂ' ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਨ, ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।"

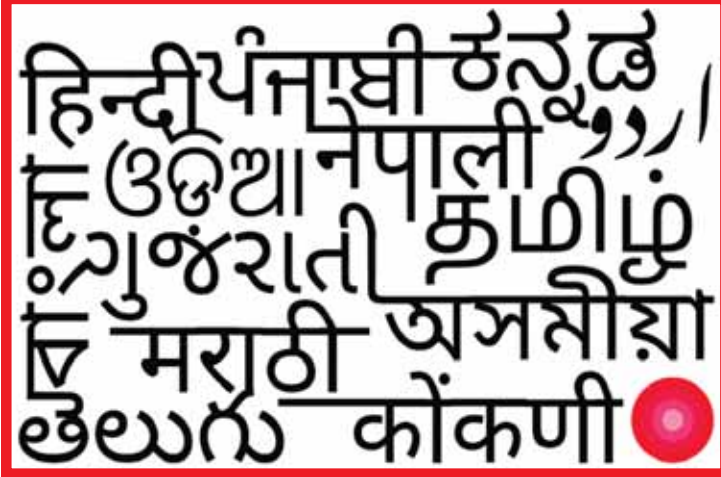
ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਆਈ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ-ਬੋਲੀਆਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਮਾਂ-ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਪਿੰਡ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ ਪਰ

ਅਜਿਹਾ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਜੀਵਨ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਬੁੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਧਾਵੱਲਭ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ "ਹਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ-

ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿੱਖਣੀ ਪਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਦਾ ਯੰਤਰ ਬਣ ਗਈ। ਆਜ਼ਾਦੀ-ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਨਾਇਕ ਅਤੇ ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਮਗਰੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਫਨਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ 75 ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਸੁਫਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ। ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਹੀ ਦਬਦਬਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਨੁਸਖੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਸਨ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਯਕੀਨੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੀ ਹੱਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ

ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸ਼ਾਹ-ਖਰਚੀ

ਕੀ ਇਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਦੀਰਘਕਾਲੀ ਪਤਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾਕੁਨ ਪਲ ਹੈ? ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਾਲੀ ਫੰਡ (ਆਈ.ਐੱਮ.ਐੱਫ.) ਦੀ ਟੀਮ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਦੌਰੇ 'ਤੇ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਸਮਝੋਤਾ ਤੈਅ ਪਾਉਣ ਲਈ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਰਜ਼ਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਵਿਚ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਘਿਰੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਮਝੋਤਾ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਿਆ ਤੇ ਜਿਵੇਂ

ਟੀ.ਐੱਨ. ਨੈਨਾਨ

ਆਈ.ਐੱਮ.ਐੱਫ. ਦੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਜੇ ਹੋਰ ਲੰਮੇ ਚੌਠੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਆਈ.ਐੱਮ.ਐੱਫ. ਦੇ ਬੋਰਡ ਨੇ ਫਿਲਹਾਲ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕਰਜ਼ਾ ਭਾਵੇਂ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਨਾ ਮੌਜੂਦਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਅਫਰਾ-ਤਫਰੀ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਖ਼ਤ ਕਦਮਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਸ਼ਰੀਫ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਤੇਲ ਤੇ ਗੈਸ ਕੀਮਤਾਂ, ਬਿਜਲੀ ਬਿਲ, ਉਚੇਰੀਆਂ ਟੈਕਸ ਦਰਾਂ, ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਵਿਚ ਕਟੌਤੀ ਅਤੇ ਮਹਿਗਾਈ ਦਰ (ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 27 ਫੀਸਦ ਹੈ) ਵਾਲਾ ਰਾਹ ਅਪਨਾਉਣ ਤੋਂ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ

ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਵਾਮ ਦਾ ਜਿਊਣਾ ਮੁਹਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚ ਇੱਕ ਵਾਰ 15 ਫੀਸਦ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਗਈ; ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕੀਮਤ ਕਰੀਬ 35 ਫੀਸਦ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੇਲ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਅਵਾਮ ਇਸ ਪੈਕੇਜ ਨੂੰ ਕੌੜਾ ਘੱਟ ਸਮਝ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਵੇਗੀ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਤਾਂ ਮੋੜਨ ਤੋਂ ਅਸਮੱਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਿੱਟੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਆਗੂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰਜ਼ਦਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਜਾਂ ਮਾਲੀ ਇਮਦਾਦ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਲਈ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੂਹ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖਾਈ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਜਿੰਨੀ ਹੁਨਰਮੰਦੀ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਜਾਂ ਅਦਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਹੈ, ਓਨੀ ਚੀਨ ਨਾਲ ਆਰਥਿਕ ਲਾਂਘੇ ਦੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਦੇ ਢੁਕਵੇਂ ਠੇਕੇ ਦੇਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਬਾਬਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ

ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੀਏ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਤੋਂ ਨਿਜ਼ਾਤ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਤੇ ਬੰਦਰਗਾਹਾਂ ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਬਿਹਤਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਲਾਰਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਪਲਾਂਟਾਂ ਦਾ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕੋਲਾ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਦਰਾਂ 'ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਨੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਬਿਜਲੀ ਘਰ ਬਣਾਏ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਇਗੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਜੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਘਰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਬਾਦਸਤੂਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਆਈ.ਐੱਮ.ਐੱਫ. ਆਪਣੀ ਟੂਟੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੀਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਖਾੜੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਕਰਜ਼ਾ ਜਾਂ ਮਾਲੀ ਇਮਦਾਦ ਮਿਲਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੇ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਮੰਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਹੁਣ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਦੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਕਰਜ਼ਦਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਬਰ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ

ਚੀਨ ਨੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੁੜ ਵਿਉਂਤਣ ਦੀ ਮੰਗ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਠੰਢਾ ਰੁਖ ਅਪਨਾਇਆ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਸ਼੍ਰੀਲੰਕਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਸੀ)। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਰਜ਼ਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਕਤੀ ਮਾਲੀ ਓਹੜ-ਪਹੁੜ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਚਿਰਸਥਾਈ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ? ਦਲੀਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਈ.ਐੱਮ.ਐੱਫ. ਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕਰਜ਼ਾ ਸ਼ਰਤਾਂ ਜ਼ਰੀਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਮੌਤਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਵੇਗੀ।

ਮਸਲੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਕੋਲ ਕੋਈ ਪਾਏਦਾਰ ਅਰਥਚਾਰਾ ਨਹੀਂ। ਦਰਾਮਦੀ ਰੋਕਾਂ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਰਾਮਦਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਰਾਮਦਾਂ ਦੁੱਗਣੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ। ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ 'ਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਕਬਜ਼ੇ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਤਾਲਿਬਾਨ ਖਿਲਾਫ ਮੁਹਰੈਲ ਰਿਆਸਤ ਬਣ ਕੇ ਲੜਨ ਬਦਲੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਅਮਰੀਕੀ ਮਾਲੀ ਤੇ ਫੌਜੀ ਇਮਦਾਦ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਨਾਲ ਇਹ ਖੱਪਾ ਪੂਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਦੀਆਂ ਦੋਗਲੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਪਿਛਾਂਹ ਖਿੱਚ ਲਏ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੇ ਚੀਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਦਾਬਹਾਰ ਦੋਸਤੀ ਦੀਆਂ ਪੀਘਾਂ ਪਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ

ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਲੀ-ਹੋਲੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਸਰਵਉੱਚਤਾ ਦਾ ਯੰਤਰ ਬਣ ਗਈ। ਆਜ਼ਾਦੀ-ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਨਾਇਕ ਅਤੇ ਨਾਇਕਾਵਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਖ਼ਾਤਮੇ ਮਗਰੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਰ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਵਿਡੰਬਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁਫਨਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ 75 ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਸੁਫਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ। ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਹੀ ਦਬਦਬਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਸਥਾਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਨੁਸਖੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਸਨ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਯਕੀਨੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜੇ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾ ਕੇ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦੀ ਹੱਦ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਲਿਖੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਧਿਅਮ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜਮ੍ਹਾਂ-ਪੂੰਜੀ ਦਾਅ 'ਤੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਰਜਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਵਿਚ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖਦਾ ਅਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਜਪਾਨ, ਫਰਾਂਸ, ਜਰਮਨੀ ਵਰਗੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਰਬਪੱਖੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਪਣਾਈਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ 'ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਤੀ-2020' ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਭਾਸ਼ਾ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਉਮੀਦ ਦੀ ਕਿਰਨ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਿਆਰ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਸਿਲ ਕਰੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਬੱਚਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਸੁਖਾਵਾਂ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤੋਂ ਕਰੀਬ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸ਼ਬਦ ਸਿੱਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਰਾਹ ਸੌਖਾ ਅਤੇ ਸਾਰਥਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਰੀਡਿੰਗ ਦੇ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਟੈਸਟਾਂ ਵਿਚ ਬਿਹਤਰ ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਗੈਰ-ਮਾਂ-ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੁਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗੂਣ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਵਾਧੂ ਹੁਨਰ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਤਰਕਸੰਗਤ ਅਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਵਾਂ ਪੰਨਾ ਪਲਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਨੀਵੀਂ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੈ (ਭਾਰਤ ਤੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੂਚਕ ਅੰਕ ਦਰਮਿਆਨੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਹੈ), ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਐਮਐੱਮ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮਹਿੰਜ਼ ਦੇ ਤਿਹਾਈ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਪੈਦਾਵਾਰ (ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ.) ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਟੈਕਸ ਮਾਲੀਆ ਭਾਰਤ ਦੇ ਟੈਕਸ ਮਾਲੀਏ ਤੋਂ 70 ਫੀਸਦ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੂਲ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ਼ਾਤਿਬ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸਕਰ ਉਦੋਂ ਜਦੋਂ ਮਾਲੀਏ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਫੌਜ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਸਨਅਤੀ ਆਧਾਰ ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਪਾਟੋਪਾਤ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਕੁਹਾੜੀ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦੇ ਕੌਮੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਸਿਰਦਰਦੀ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਫਿਰ ਵੀ ਜਦੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਪਣੇ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਪਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖੇਗਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਕਟਾਂ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੜਬੜ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਬਦਲਦੇ ਵਕਤ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਸਕਾਰ ਵਾਂਗ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਬੱਚਾ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ-ਤਿਵੇਂ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਣ, ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਗਟਾ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਸਲੇ ਏਨੇ ਸਾਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾਈ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀ ਹੀ ਉਹਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਜਿੰਨੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ, ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ। ਮਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ 'ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਉਂ? ਪਿਤਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ

ਓਨੀਆਂ ਹੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ। ਮਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ 'ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਉਂ? ਪਿਤਾ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਕਿ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ

ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢੀਂਗਰਾ
ਫੋਨ: +91-94173-58120

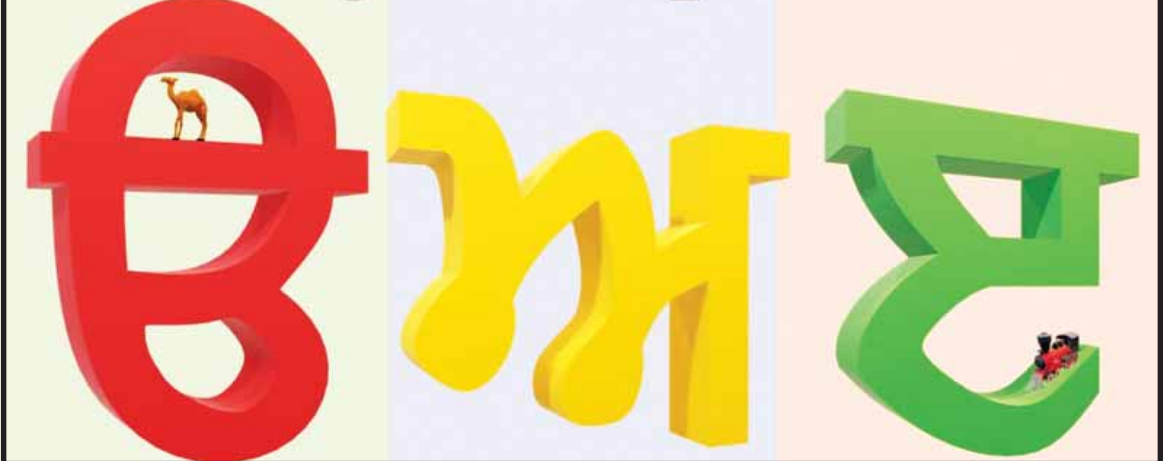
ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਾ ਜਦੋਂ ਮਾਂ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਪਲ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਦੇ ਡਰਨ, ਰੋਣ, ਹੱਸਣ, ਦੁਖੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਉਹ ਗੂੰਗਾਰਾ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ। ਮੁਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਲਫਜ਼ ਸਿੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਲਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਮਰਮ ਸਿੱਖਦਾ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੋਂਦ, ਉਹਦੀ ਪਛਾਣ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਦੁੱਖਾਂ, ਸੁੱਖਾਂ, ਹਾਸਿਆਂ, ਰੋਣਿਆਂ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜ਼ਬਾਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਸਿੱਖ ਲਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਵੇ ਪਰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਸੁੱਤੇ ਸਿੱਧ ਉਹਦੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ- ਇਕ ਵਾਰ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਦਾ ਆਇਆ। ਉਹ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਕਈ ਬੋਲੀਆਂ ਬੜੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਬੋਲ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਬੜੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਸੁਆਦਲੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੰਦਾ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਇਹ ਬਿਲਸਿਲਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਹੜੀ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਬੀਰਬਲ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜਨਬੀ ਸੌ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੀਰਬਲ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਭਰੀ ਬਾਲਟੀ ਸੁੱਤੇ ਪਏ 'ਤੇ ਪਲਟ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਅੱਗ ਬਗੂਲਾ ਹੋ ਕੇ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣ ਲੱਗਾ, ਉਹ ਉਹਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਜ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਹੋਣਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਦੂਸਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੀ ਤਾਂ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੁਹਾਰਤ ਹਾਸਲ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਖੇਤਰੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਬੜੀ ਪੈਚੀਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਘੇਰੇ ਵਾਲਾ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ, ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਬਹੁ-ਨਸਲੀ ਤੇ ਬਹੁ-ਧਰਮੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ, ਬਹੁ-ਜਾਤੀ ਤੇ ਬਹੁ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਝਗੜੇ ਕਈ ਵਾਰ ਖੂਨੀ ਝੜਪਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਦਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਦਾ ਇਕ

ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਖੇਤਰੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਬੜੀ ਪੈਚੀਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵੱਡੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਘੇਰੇ ਵਾਲਾ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ, ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਬਹੁ-ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਧਰਮੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਦੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਮੁਲਕ ਵਿਚ 'ਇਕ ਮੁਲਕ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਫਿਰਕੂ ਧਰੁਵੀਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਖੇਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਚਰਚਾ ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢੀਂਗਰਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਆਧਾਰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵੀ ਸੀ।

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਲੀ ਨਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਕਈ ਬਖੜੇ ਖੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਝਗੜੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਉਲਟਾ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਪੱਖੋਂ ਉਦਾਰਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਤੇ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਸੁਪਰਮੇਸੀ ਅਥਵਾ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ 'ਤੇ ਠੋਸਿਆ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸੁਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀ ਘੜੀ, ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੂ ਕਰ ਕੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਤੜੇ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਸ਼ਾਈ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਹ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਖੇਡ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿਚ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਾਤਵੀਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਬਹੁਤੇ ਜੇਤੂਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਤਮਸਾਤ ਕਰ ਲਿਆ ਜਦਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਥ ਆਸਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਵਾਲੇ ਚੱਕਰਵਿਉ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਲਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਸੰਚਾਰ ਤੇ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਪੁਖਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਵਿਹਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ।

ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਧਿਕਾਰ ਲੈਣ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨੇ ਪਏ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨੀਆਂ 'ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਬੋਧੀ ਗਈ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇਹ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ। ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਮਾਰਵਾੜੀ, ਪੁਧਰੀ, ਹੜੱਤੀ, ਮਾਲਵੀ, ਮਵਾੜੀ, ਧੰਧਾਰੀ, ਬਾਗੜੀ, ਮੇਵਾੜੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ, ਸੰਚਾਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅੰਦੋਲਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੱਠੀ ਰਵੱਈਆ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਸਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹੀ ਹਾਲ ਹਰਿਆਣੇ ਦਾ ਹੈ। ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਹੈ

ਜਦਕਿ ਇਹ ਉਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। 1966 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰਿਆਣਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਾਂਗਰੂ, ਬਾਗੜੀ, ਦੇਸ਼ਵਾਲੀ, ਜੱਟੂ, ਅਹੀਰਵਟੂ, ਮੇਵਾੜੀ, ਪੁਆਧੀ ਆਦਿ ਬੋਲੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਸਥਾਨਕ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ, ਸੰਚਾਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਨਿਆਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ 'ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਠੋਸ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੌਣੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਜੋ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਪੱਖੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵੈੱਟ ਬੈਂਕ ਖਾਤਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਹੈ। ਹਿਮਾਚਲ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਹਰਿਆਣੇ ਵਾਂਗ 1966 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਏਥੇ ਸਿਰਮੌਰੀ, ਮਹਾਸੂਦੀ, ਬਘਾਟੀ, ਕਹਿਲੂਰੀ, ਮੰਡਿਆਲੀ, ਕਾਂਗੜੀ, ਕਿੱਨੌਰੀ, ਚੰਬਿਆਲੀ ਆਦਿ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸਿੱਖਿਆ, ਸੰਚਾਰ, ਨਿਆਂ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਕਾਨੂੰਨ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੋਤਪਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇਕ ਖੋਜਕਾਰ ਨੇ ਸਿਰਮੌਰੀ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਖੁਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਕੋਈ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹਿੰਦੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਡੋਗਰ ਅਥਵਾ ਜੰਮੂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਡੋਗਰੀ ਨੂੰ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉਪਬੋਲੀ ਸੀ, ਹਿੰਦੀ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 1931 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਜਿਲਦ 24 ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਦੇ ਪੰਨਾ 282 'ਤੇ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਜੰਮੂ ਤੇ ਇਹਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜੋ ਕਿ ਡੋਗਰੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਉਪ-

ਬੋਲੀ ਹੈ। ਡੋਗਰ ਅਥਵਾ ਡੁੱਗਰ ਸ਼ਬਦ 12ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਰਚੇ ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਕੁਚਾਲਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਡੋਗਰੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਤੋੜਿਆ, ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਕੱਮਲ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਇਹਦੇ 'ਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਬੋਧ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਅਜੀਬੋ ਗਰੀਬ ਹੈ। ਬਾਗਲਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ 1288 ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਗਲਪੁਰੀ ਦੱਸੀ, ਮੌਘਰ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ 31 ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਮੌਘਰੀਆ ਦੱਸੀ, ਮੁਜ਼ੱਫਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ 25 ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੁਜ਼ੱਫਰਪੁਰੀ ਨੂੰ ਤੇ ਤਮਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ 5045 ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਤਮਾਰੀਆ ਲਿਖਵਾਈ। ਹੋਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਿਹਾਰੀ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਂ-ਬੋਲੀਆਂ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈਆਂ ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਬੋਧੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਥਾਨਕ ਬੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਨਾਲ ਨੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੈਥਿਲੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਤਰੀ ਬਿਹਾਰ ਵਿਚ ਮਿਥਿਲਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਣਦੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦਾ ਮੋਹਰੀ ਲਫ਼ਜ਼ ਮੌਘਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਜਾਤੀਗਤ ਸਮੀਕਰਨ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਧੁਰੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਾਤੀਗਤ ਪਛਾਣਾਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪਛਾਣਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ।

ਭੱਜਪੁਰੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਭੱਜਪੁਰੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਭੱਜਪੁਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਸੀ ਕਿ ਭੱਜਪੁਰੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਗੌਰਵਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਅਣਦੇਖੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਬਦਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ

ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਸੂਬਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਤਰਾਖੰਡ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਪਹਾੜੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖ ਕਰ ਕੇ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੜਵਾਲੀ, ਕੁਮਾਉਣੀ, ਮਨੀਪੁਰੀ-ਮੋੜੇਈ, ਮੁੰਡਾਰੀ, ਤੁਲੂ ਆਦਿ ਬੋਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਥਾਨਕ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹਿੰਦੀ ਬੋਧੀ ਗਈ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀ ਚਕਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅੰਧ-ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇਕ-ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਲੜਾਈ-ਝਗੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਲੋਚਕਾਂ ਲਈ ਚਗਲੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਨੇਕੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੁੰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਾਠੀ ਅਤੇ ਕੋਂਕਣੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬੜੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੋਂਕਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬੋਲਣਹਾਰੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਰਾਠੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਰੁਤਬਾ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਰਾਠੀ ਦੀ ਉਪ ਬੋਲੀ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੋਂਕਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੁਦਾਇ ਦਾ ਤਰਕ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਉਲੋਧ 12ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਰਾਠੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਮਰਾਠੀ ਦੀ ਬਜਾਇ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਦਲੀਲ ਸੀ ਕਿ ਸੋਲੁਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੇ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹਿਤ ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਲੰਮੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਂਕਣੀ ਨੂੰ ਉਹਦਾ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਈ ਰੁਤਬਾ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਮੁਕੱਮਲ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ।

ਉਡੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਸਥਾਨਕ ਮਾਤ-ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਿਆਰੀ ਉਡੀਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸੰਭਲਪੁਰੀ ਉਡੀਆ, ਉਤਰੀ ਤੇ ਦੱਖਣੀ ਉਡੀਆ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਂਜ ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਵਿਚ ਉਡੀਆ ਦੇ ਚੌਥੀ ਰੂਪਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਮਾਂ-ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਝਗੜੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਤੇ ਦਬਦਬਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸੂਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਦੌਰ 'ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੀਤੀਆਂ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਾਮਰਾਜੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਲੋਕ-ਇਛਾਵਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ 'ਇਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦੇ ਕੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਕੋਈ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਥਾਨਕ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ੀ ਮਾਰ ਖਾਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖਤਰਾ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਪਰਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੋਧਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ। ਉਹ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲੀ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੱਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਈ ਕੌਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕਾਇਮ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਤਬਾ-ਬਹਾਲੀ ਨਾਲ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਇਛਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਵਿਰੋਧ ਘਟਣਗੇ।

ਅੱਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖਤਰਾ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਪਰਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਥਾਨਕ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਲਾ ਘੁੱਟ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੋਧਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ। ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੱਧਰਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲੀ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਦੇਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੱਕ ਹੈ।

ਇਹਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਵਾਬੀ

ਪੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬੀ, ਲਿਖ ਪੰਜਾਬੀ, ਬੋਲ ਪੰਜਾਬੀ ਯਾਰ
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖੀਏ, ਆਪਾਂ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ।

ਗੁਰੂਆਂ-ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ, ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ
ਏਸੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ, ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਖੁਦਾ ਦੀ
ਪੰਜਾਬੀ ਇਨਸਾਨ ਬਣਾਇਆ, ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਜਣਹਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ...

ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਫਰੀਦ, ਕਬੀਰ ਜੀ,
ਰਚੇ ਨੇ ਕਈ ਸ਼ਲੋਕ
ਦੇਸ-ਵਿਦੇਸ 'ਚ ਲੱਖਾਂ, ਏਹੋ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਲੋਕ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਸਾਡਾ ਵੀ ਕਿਰਦਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ...

ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਸੂਫੀ ਕਵਿਤਾ, ਵਾਰਾਂ-ਕਿੱਸੇ-ਦੋਹੇ
ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੇ,
ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਨਗਮੇ ਛੇਹੇ
ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਿਆ ਪੀਲੂ, ਮੁਕਬਲ, ਅਹਿਮਦ ਯਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ...

ਹਾਸਮ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਨੇ, ਲਿਖੇ ਨੇ ਬਿਰਹਾ ਗੀਤ
ਏਸੇ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ 'ਨਵ ਸੰਗੀਤ'
ਸਾਰੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਿਮ ਤੇ ਸਰਦਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ...

ਕਦੇ ਏਸਨੂੰ ਸਮਝ ਗੰਵਾਰੂ, ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਰੋਲੀ
ਬੋਲ ਕੇ ਵੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਹੈ ਨਾ ਮਿਸ਼ਰੀ ਘੋਲੀ
ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ, ਨਾ ਪਾਈਏ ਫਿਟਕਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ...

ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਦਾ ਖੋਲ੍ਹ ਵੇਖੀਏ, ਇਹ ਅਨਮੋਲ ਖਜ਼ਾਨਾ
ਆਪਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੋ, ਕੋਈ ਨਾ ਦਿਸੇ ਬੇਗਾਨਾ
ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦਾ ਉੱਚਾ ਰੁਤਬਾ, ਵਿਰਸਾ, ਸਭਿਆਚਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ...

ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਮੌਕੇ,
ਜਾਂ ਫਿਰ ਖੁਸ਼ੀ-ਗਮੀ ਵਿਚ

ਇਹੋ ਭਾਸ਼ਾ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦੇਵੇ, ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ਕ-ਨਮੀ ਵਿਚ
ਗਿਣੇ ਨਾ ਜਾਵਣ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੇ, ਕਿੰਨੇ ਨੇ ਉਪਕਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ...

ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ, ਮਿਲਿਆ ਉੱਚਾ ਦਰਜਾ
ਮੰਨੀਏ ਖੁਦ ਨੂੰ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ, ਬਿਨ ਇਹਦੇ ਨਾ ਸਰਦਾ
ਰਫਤਾਰ-ਰਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ, ਤੇਜ਼ ਹੋਈ ਰਫਤਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ...

ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਖਬਾਰ ਰਸਾਲੇ, ਪੜ੍ਹਨ ਕਈ ਗੁਰਬਾਣੀ
ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ, ਗੱਲ ਇਹ ਸੱਚੀ ਜਾਣੀ
ਦੇਸ-ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬੋਲਣ, ਮੰਦਿਰ-ਮਸਜਿਦ-ਗੁਰ ਦਰਬਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ...

ਸਮਝੋ-ਸਿੱਖੇ ਹੋਰ ਬੋਲੀਆਂ, ਛੱਡੋ ਨਾ ਪੰਜਾਬੀ
'ਰੂਹੀ' ਉੱਚੀ ਆਖ ਸੁਣਾਵੇ: ਇਹਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਵਾਬੀ
ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈ ਛਿੜਦੀ,
ਕਣ ਕਣ ਵਿਚ ਝੁਣਕਾਰ।
ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖੀਏ, ਆਪਾਂ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ।
-ਪ੍ਰੋ. ਨਵ ਸੰਗੀਤ ਸਿੰਘ

‘ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ’

ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ,
ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੜੀ ਨਿਆਰੀ,
ਇਹ ਬੋਲੀ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਸਿਖਾਈ,
ਵਿਰਸੇ 'ਚੋਂ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ,
ਲਗਾਂ ਮਾਤਰਾ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੀ,
ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ...

ਸਭ ਬੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ,
ਜਾਪੇ ਖੰਡ ਮਿਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਘੋਲੀ,
ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਜਾਵਾਂ ਬਲਿਹਾਰੀ,
ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ...

ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਜਾਵਾਂ,
ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨਾ ਕਦੇ ਭੁਲਾਵਾਂ,

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਵਿਤਾਵਾਂ

ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਰਦਾਰੀ,
ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ...!
ਫਰੀਦ, ਬੁੱਲ੍ਹਾ ਤੇ ਨਾਨਕ ਬੋਲਣ,
ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗੁੱਝੀਆਂ ਘੁੰਘੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹਣ,
ਇਹ ਸਭਨਾਂ ਧਰਮਾਂ ਸਤਿਕਾਰੀ,
ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ...

ਰਾਵੀ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੀਂ ਬੋਲਣ,
ਪੰਜਾਬੀ ਦਿਲ ਦੇ ਦੁਖਤੇ ਫੋਲਣ,
ਇਸ ਦੇ ਬੜੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲਿਖਾਰੀ,
ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ...

ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਸਿੱਖ ਈਸਾਈ,
ਸਭ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸਭ ਦੀ ਮਾਈ,
ਸਭ ਨੇ ਮੁੱਖੋਂ ਇਹ ਉਚਾਰੀ,
ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ...

ਬੋਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਲੱਗਦੇ,
ਸਭ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੋਹਣੇ ਫੱਬਦੇ,
ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਖੋ ਸਦਾ ਸੁਆਰੀ,
ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ...

ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਕਰੋ ਪਿਆਰ,
'ਪਸਨਾਵਾਲੀਆ' ਜੇ ਲੈਣਾ ਸਤਿਕਾਰ,
ਸਾਂਝੇ ਇਹ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਿਆਰੀ,
ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ,
ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੜੀ ਨਿਆਰੀ।

-ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਪਸਨਾਵਾਲ,
ਫੋਨ: 99150-33740

ਓਸ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦਿਲੋਂ ਸਲਾਮ ਏ...

ਜਿਸ ਦੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ 'ਚ ਬੈਠ
ਲੋਰੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ 'ਚ ਸੁਣਿਆ ਏ।

ਤੇ ਜਿਸ 'ਚ ਅਸੀਂ ਨੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅਕਲਾਂ
ਨੂੰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਏ।
ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚਲੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰਿਆ
ਏ।

ਓਸ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦਿਲੋਂ ਸਲਾਮ ਏ...

ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਠਤੀ ਬੋਲੀ 'ਚ
ਸੁਰਤ ਸੰਭਲਦਿਆਂ ਈ
ਬਾਬੇ ਫਰੀਦ ਦੇ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਏ।
ਤੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣ,
ਅਕਸਰ ਸਿਰ ਧੁਣਿਆ ਏ।
ਤੇ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਵਾਰਸ ਦੀ ਹੀਰ ਨੂੰ
ਸੱਥਾਂ 'ਚ ਬਹਿ ਸੁਣਿਆ ਏ।
ਓਸ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦਿਲੋਂ ਸਲਾਮ ਏ...।
ਜਿਸ 'ਚ ਜੰਗਨਾਮਾ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਫਰੰਗੀਆਂ ਰਚਿਆ
ਏ।

ਤੇ ਜਿਸ 'ਚ ਹਾਸਮ ਨੇ ਸੱਸੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦੁੱਖ ਕਹਿ
ਧਰਿਆ ਏ।
ਭਾਈ ਵੀਰ ਨੇ ਜਿਸ 'ਚ ਆਪਣਾ ਕਲਾਮ ਲਿਖ ਭਰਿਆ
ਏ।

ਓਸ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦਿਲੋਂ ਸਲਾਮ ਏ...

ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਹੁਣ ਤੱਕ
ਕੰਵਲ ਤੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਏ।
ਤੇ ਜਿਸ 'ਚ ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਲੂਣਾ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਜੜਿਆ ਏ।
ਤੇ ਪਰਸਾ ਜਿਸ 'ਚ ਇੱਕ ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ ਬਣ
ਹਾਲੇ ਤਾਈਂ ਖੜਿਆ ਏ।
ਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਚੇਤੇ ਹੈ ਉਹ ਜੋ ਦਸਵੀਂ 'ਚ
ਨਾਵਲ 'ਤੁਤਾਂ ਵਾਲਾ ਖੂਹ' ਪੜ੍ਹਿਆ ਏ।
ਓਸ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦਿਲੋਂ ਸਲਾਮ ਏ...।

ਜਿਸ 'ਚ ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੋਂ ਲੈ ਹੁਣ ਤੱਕ
ਇੱਕ ਪਾਠਕ ਤੋਂ ਲੇਖਕ ਬਣਨ ਤੱਕ ਦਾ
ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਿਆ ਏ।

ਤੇ ਜਿਸ ਬੋਲੀ ਸਦਕਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ
ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਘਰ ਕਰਿਆ ਏ।
ਓਸ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦਿਲੋਂ ਸਲਾਮ ਏ...।

-ਮੁਹੰਮਦ ਅੱਬਾਸ ਧਾਲੀਵਾਲ
ਫੋਨ: 98552-59650

ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਲਿਪੀ: ਸੰਕਟ ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਕੀ?

ਲਿਪੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ; ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ
ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਵਾਲ ਹੈ? ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ
ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ
ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਤਾਰੇ
ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਤੁਹਾਡੀ ਰੂਹ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ
ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ
ਗਿਆਨ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋ;
ਤੁਹਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚੋਂ
ਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਬਦ; ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ

ਡਾ. ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ
ਸੰਪੂਰਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਬਿੰਬ ਭਾਸ਼ਾ ਰਾਹੀਂ ਉਸਰਦਾ ਹੈ।
ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸਮੂਹਿਕ ਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ; ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ
ਹੈ। ਨਿਰਅਰਥ ਵਰਣ ਤੋਂ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ
ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕ ਬਣ ਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ
ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਜੋ
ਵਰਤਾਰਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਦੇ ਬਾਹਰੀ ਸਰੂਪ; ਆਵਾਜ਼ ਦੇ
ਨਸ਼ਵਰ ਬੋਧ ਨੂੰ ਦਿੱਖ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਪੀ
ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਅੱਖਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਵਾਂਗ
ਹਨ। ਲਿਖਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ
ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਲਿਪੀ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਇਕ ਤੋਂ
ਵਧੇਰੇ ਲਿਪੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ
ਇੱਕ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾ
ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਰੋਮਨ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਯੂਰਪ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ
ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਲਿਪੀ
ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਲਿਖਤ
ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ
ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਉਚਾਰ ਵਾਲਾ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾ
ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ
ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸ਼ਬਦ; ਦੂਸਰੇ ਦੇ

ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਸਨੂੰ ਉਚਾਰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਬੋਲੀ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਜਾ ਕੇ; ਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਤਕ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰ
ਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਣ
ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਤੋਂ ਭਾਸ਼ਾ ਤੱਕ
ਜਾਣ ਲਈ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇਮਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ
ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ
ਵਿਆਕਰਣ ਹੀ ਸੋਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਬੋਲੀ
ਵਿਚ ਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਬੋਲੀ
ਵਿਚ ਕਿਰਿਆ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਣੀ ਹੈ।
ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਪੜਨਾਵ ਨੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ
ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕਾਲ ਨੂੰ
ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੋਲੀ
ਵਿਚ ਇਕ ਵਚਨ ਅਤੇ ਬਹੁਵਚਨ
ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੋਲੀ ਵਿਚ
ਲਿੰਗ ਪੁਲਿੰਗ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੇ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਵਰਤਾਰੇ
ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ। ਬੋਲੀ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਵਾਲੇ
ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਘੜੇ ਹੋਏ ਸਥੂਲ
ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਸਥੂਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ
ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਪੀ ਆਖਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਬੋਲੇ
ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ; ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ
ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਬੋਲੇ
ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਨਸ਼ਵਰ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਥੂਲ, ਠੋਸ ਅਤੇ ਚਿਰ
ਸਥਾਈ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ
ਲਿਪੀ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਲਿਪੀ ਆਪਣੇ
ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਸ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ
ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ
ਲਿਪੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਸਭਿਅਤਾ ਨਹੀਂ ਉਸਰ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਲਿਪੀ ਮਨੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ
ਸਾਰਥਿਕ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ
ਦੇ ਸਮਾਨਅਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲਿਖਤ ਜਾਂ ਲਿਪੀ; ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸਥਾਈ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾ
ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਹੀ
ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ

ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪ੍ਰਚੱਲਤ
ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਕ ਲਿਪੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਰਤੀ
ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ
ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਲਿਪੀ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ
ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਲਿਪੀ ਨੂੰ
ਬਚਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ; ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਇਸ
ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ
ਆ ਰਹੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਹਾਂ ਲਿਪੀ ਨੂੰ। ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬਚਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ
ਦੀ ਕੀਮਤ 'ਤੇ ਨਹੀਂ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀਆਂ
ਵਿਧੀਆਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ
ਰਾਹੀਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ
ਨਾਲ ਬਚਦੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਸੂਚਕ
ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਲਿਪੀ ਸਾਡੇ ਬਾਹਰੀ ਸੁਹਜ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ
ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਲਿਪੀ ਦੇ ਨਾ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ
ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸਮੇਂ ਰਹਿੰਦੇ
ਆਧੁਨਿਕ ਲਿਪੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲੈਂਦੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਉਹ ਮਰੀ
ਹੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਮੇਂ
ਦੀ ਤੌਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਧਿਆਨ ਦੇ
ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਲੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ
ਬਣੇ; ਲੜੀਵਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕੀਤਾ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਈ
ਪੈਰ ਅੱਖਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ; ਫਾਰਸੀ ਲਈ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿੰਦੀਆਂ
ਪਾਈਆਂ; ਭਾਵ ਲਿਪੀ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਆਈ ਹੈ।
ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਬਦਲ ਗਏ
ਹਨ ਅਤੇ ਢੰਗ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ; ਲਿਖਤ ਦੀ ਕਲਾ ਬਦਲ ਗਈ
ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਪੀ ਨੇ ਸਦਾ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ
ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਕੇਵਲ ਲਿਪੀ ਨੂੰ
ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਹਨ? ਕੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਿਪੀ
ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ।

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੰਨਾ: ਜੈਤੋ ਦਾ ਮੋਰਚਾ

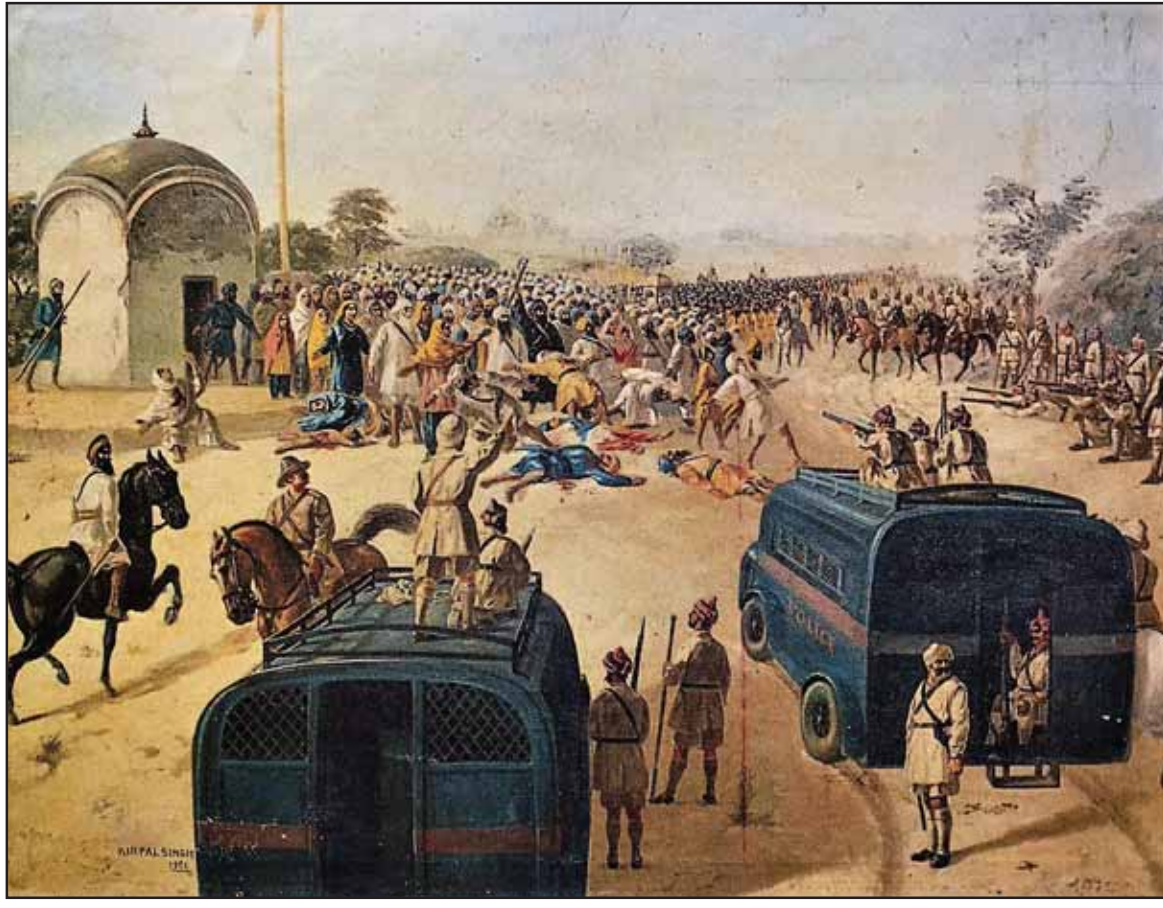
ਜੈਤੋ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਵਜੋਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਮੋਰਚਾ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਮੋਰਚਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ (ਪੈਂਤੇ ਦੋ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ) ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਹ ਰਹੀ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ' ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰੂਪ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਅੱਜ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਸੰਸਥਾ ਹੈ,

ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਉਥੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨੂੰ ਖੰਡਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਨੂੰ ਗੱਦੀਓਂ ਲਾਏ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਜੈਤੋ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੋਰਚੇ ਬਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਾਂਗਰਸ ਵੱਲੋਂ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗਿਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ ਕੇ. ਸਨਾਤਮ

ਲੈਣ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਥਾ ਨਾਭਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜਾਅ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ 20 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਫਰੀਦਕੋਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਰਗਾੜੀ ਵਿਖੇ

ਕੂ ਗਜ਼ ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੇ ਤਾਂ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਜਥਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਅਣਸੁਣਿਆ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅੰਗੇ ਵਧਦਾ ਰਿਹਾ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਲਸਨ ਜਾਨਸਟਨ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸੈਕਤੋ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ 300 ਸਿੰਘ ਗੋਲੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 100 ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਾਦਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਗਏ)। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਨਵਾਂ ਜੋਸ਼ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਾਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਠਾਠਾ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ। ਲੋਕ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥੇ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਾ-ਦਸਤੂਰ ਕਾਇਮ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਹ ਤੇ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ। ਦੂਜਾ 500 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ 28 ਫਰਵਰੀ, 1924 ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ। ਤੀਜਾ ਜਥਾ 22 ਮਾਰਚ 1924 ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ 7 ਅਪਰੈਲ, 1924 ਨੂੰ ਜੈਤੋ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਿੱਥੇ ਫ਼ੌਜ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਜਕੜ ਕੇ ਜੈਤੋ ਕਿਲ੍ਹੇ ਅੰਦਰ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਨਾਭਾ ਬੀੜ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਪੰਜਵਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਤੋਂ 12 ਅਪਰੈਲ, 1924 ਨੂੰ ਪੈਲਸ ਰਵਾਨਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਜੈਤੋ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ। 29 ਜੂਨ, 1924 ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਦੇ 100 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਕਲਕੱਤੇ ਤੋਂ ਚੱਲਿਆ। ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ 11 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ 17 ਜੁਲਾਈ 1924 ਨੂੰ ਚੱਲ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ 14 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤੇ ਅਤੇ 28 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ 2 ਜਨਵਰੀ, 1925 ਨੂੰ ਜੈਤੋ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ।

ਹਰਦਮ ਸਿੰਘ ਮਾਨ
ਫੋਨ: 98153-6457

ਜੋ ਸਿੱਖ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਆਰੰਭ 8 ਜੂਨ, 1923 ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਜਬਰੀ ਲਾਹ ਕੇ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਰੋਸ ਦੀ ਲਹਿਰ ਫੈਲਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਤਰਫੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ 5 ਅਗਸਤ 1923 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਬੈਠਕ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪੁਦਮਨ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 9 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਾਭਾ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਿਪੁਦਮਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ 9 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੇ ਮਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜੈਤੋ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੰਗਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਸ ਰੋਸ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਬੇਹੱਦ ਖੜਾ ਹੋਈ। ਜੈਤੋ ਵਿਖੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਵੱਡੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵਜੋਂ ਲਿਆ ਅਤੇ 14 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੰਗਸਰ ਸਾਹਿਬ ਜੈਤੋ ਵਿੱਚ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਖੰਡ ਪਾਠ

ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਦਾ ਖੰਡਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸਿੱਖ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਘੱਟ ਉਲੰਘਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਵਾਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੈਤੋ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਖੰਡਿਤ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਨੂੰ ਮੁੜ ਅਖੰਡਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਾਲੂ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲਦਿਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ 25-25 ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਜੈਤੋ ਵੱਲ ਭੇਜਣੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। 25 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਚੱਲ ਕੇ ਜਦੋਂ ਜੈਤੋ ਪਹੁੰਚਦਾ ਤਾਂ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾ ਕੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਹੋਏ

ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ ਜੈਤੋ ਮੰਡੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਜੈਤੋ ਪੁੱਜਣ 'ਤੇ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਰਾਤ ਜੈਤੋ ਕਿਲੇ ਦੀ ਇਕ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨਾਭਾ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। 29 ਸਤੰਬਰ, 1923 ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ 25-25 ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਭੇਜਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਨਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤਹਿਤ 500-500 ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜਥੇ ਭੇਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। 500 ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਜਥੇ ਨੂੰ 21 ਫਰਵਰੀ, 1924 ਨੂੰ ਜੈਤੋ ਪੁੱਜ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੰਗਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ

ਪੁੱਜਿਆ। 21 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਜਥਾ ਜੈਤੋ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ। ਜਥੇ ਦੇ 500 ਸਿੰਘਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਵੱਸ ਜਥੇ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਕ ਵੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੀਬੀਆਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਨੇਤਾ ਡਾਕਟਰ ਕਿਚਲੂ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗਿਡਵਾਨੀ ਅਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮਿਸਟਰ ਜ਼ਿਮਦ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜਥੇ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਥੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਲਕੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਜਥੇ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਟਿੱਬੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ 150

ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਰੋਸ ਅਤੇ ਰੋਹ ਅੱਗੇ ਅੰਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਝੁਕਣਾ ਪਿਆ। ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਜੈਤੋ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲਾਈ ਪਾਬੰਦੀ 21 ਜੁਲਾਈ, 1925 ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਗਈ। ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੰਗਸਰ ਸਾਹਿਬ ਜੈਤੋ ਵਿਖੇ ਮੁੜ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ਭੇਗ ਪਾਏ। ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਥੇ ਉਪਰ ਜਿਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਪਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਟਿੱਬੀ ਸਾਹਿਬ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਇਕੱਤਰੀ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 21 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੋਤ ਮੇਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਨਤਮਸਤਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸਿਵਾਏ ਪੁਤਲੇ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਭਾਸ਼ਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਬੋਲ ਕੇ ਜਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕਹਿਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ

ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਉਦਮ ਦੀ ਵੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ ਦੀ, ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓ! ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਸਿੱਖੇ, ਪੜ੍ਹੇ, ਲਿਖੇ, ਬੋਲੇ ਪਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾ ਭੁੱਲੋ ਨਾ ਵਿਸਾਰੋ। ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੀ ਸਿੱਖੇ ਹੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਪਾਏ ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲੋ। ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ, ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋਵੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਬੇਸ਼ਕੀਮਤੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੋ। ਇਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੋ, ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੋ। ਇਹ ਕਦੇ ਨਾ ਭੁੱਲੋ ਕਿ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਮਾਣ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਰੰਗ ਬਿਰੰਗੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਜਾਣਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਨੇ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ, ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਗਵਾਰਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਮੰਨਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਣ ਲਈ ਜਦ ਆਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਭ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਬੇਗਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਲਏ, ਬੇਬੇ, ਬਾਪੂ ਦੀ ਥਾਂ ਮੌਮ, ਡੈਡ, ਵੀਰ ਜੀ, ਭੈਣ ਜੀ ਦੀ ਥਾਂ ਬਰੋ, ਸਿਸ ਬਣ ਗਏ, ਚਾਚਾ-ਚਾਚੀ, ਤਾਇਆ-ਤਾਈ, ਭੂਆ-ਫੁੱਫੜ, ਮਾਸੀ-ਮਾਸੜ, ਮਾਮਾ-ਮਾਮੀ ਸਭ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇ 'ਚ ਵਲੋਣ ਲਏ ਆਂਟੀ-ਅੰਕਲ...। ਸਰ, ਮੈਡਮ ਨੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਨਿਗਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਲਾਰੀ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੀ,

ਬੱਸ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਮਾਝੇ, ਮਾਲਵੇ, ਦੁਆਬੇ ਵੱਲ ਦੇ ਆਂ... ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲੋਂਗ ਕਰਦੇ ਆਖਦੇ ਆਂ... ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਬੇਗਾਨੇ ਬੋਲਾਂ ਹੇਠ ਦਰੜ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਬਹਿਸ, ਚਰਚੇ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਡਾਕਟਰੀ, ਵਕਾਲਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਕੌਰਸ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਹੋਣ, ਹਰੇਕ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਕਾਜ, ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਹੋਣ, ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਧੂ ਕਾਰਜ ਵਜੋਂ ਹੋਵੇ। ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ, ਨਿੱਜੀ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣਾ, ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜੁਰਮ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਣ, ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਲਈ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਵਾਲੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਕਿੱਥੋਂ ਉਠ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਵਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਖਾਸ ਮੁੱਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ। ਸੇ ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਉਹ ਹਰ

ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਉਚਾਈਆਂ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਵਿਰਸਾ ਗਵਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੱਲ ਮੁੜ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋਵੇ। ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ ਸੰਦੇਸ਼: ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ, ਵਪਾਰੀਆਂ ਆਪਣੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ, ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਤਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਾਲੇ ਤਖ਼ਤੇ (ਬੋਰਡ) ਸਭ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਉੱਤੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ, ਹੇਠਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਆਪਣੇ ਖਾਤੇ (ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵਾਲੇ) ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਓ।

ਗਗਨ ਫੂਲ
ਫੋਨ: 75289-03512

ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਿਵਾਏ ਪੁਤਲੇ ਦੇ ਉਹ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੌਮ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ/ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ 22 ਮੁੱਖ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਉਹ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਡੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਹਵਾ ਵਗੀ ਹੈ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਿਆਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਉਸਦਾ ਬਣਦਾ

ਸਮਰੱਥ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਲਮ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ

ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣਾ ਖਾਸਾ ਔਖਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਸਿੱਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵੀ ਲੋੜਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕ ਪਰ ਇਹਨੂੰ ਸੁਗਲ-ਮੇਲਾ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਕਾਸੇ ਬਾਰੇ ਨਾ ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਰਗਰੀਤ, ਚੀਜ਼-ਵਸਤ, ਰਸਮ-ਰਿਵਾਜ ਬਾਰੇ ਜੋ ਮਨ ਆਇਆ, ਝਰੀਟ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਤਹੀ ਅਤੇ ਬੇਲੋੜਾ, ਸਗੋਂ ਨਾਵਾਜਬ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਹਿੱਸ-ਚੁੰਝ ਹੋਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਦਰਯੋਗ ਅਤੇ ਨਕਾਰਨਯੋਗ ਵਿਚਕਾਰ ਨਿਖੇੜ ਕਰ ਸਕੇ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਿਸੇ ਬੱਝਵੀਂ, ਅਬਦਲ, ਸਦਾ-ਸਦਾ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੈਮ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਉਂ-ਦੀ-ਤਿਉਂ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰੱਖ ਜਾਣ ਲਈ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੋਵਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ
ਫੋਨ: +9180763-63058

ਵਿਚੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਜਲ ਨਿਕਲਦਾ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਜਰਾ ਜਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਲਿਖਤ ਤਦ ਹੀ ਮੁੱਲਵਾਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਹਿੱਸ-ਨਿਖੇੜੇ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀ ਕਲਮ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਕਦਰਯੋਗ ਅਤੇ ਨਕਾਰਨਯੋਗ ਵਿਚਕਾਰ ਫਰਕ ਕਰਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।

ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਸਥਾਨ ਯਾਦਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਾਂ ਵਸਤ-ਸੰਗ੍ਰਹਿਆਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਛੋਟਾ ਹੋਣ ਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਵਧਣ ਨਾਲ ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਬੜਾ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਜੁੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਧਾਰਨ-ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਰਤਾਰਾ ਕਿਸੇ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਚਿੰਤਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਣੀ ਵਾਜਬ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਵੇਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸਥਾਈ-ਸਦੀਵੀ ਮੁੱਲ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸੁੱਟ ਪਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਬੇਸਮਝ ਆਪ-ਧਾਪੀ ਵਿਚ ਵਿਹੜਿਉਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਰੀਕੀਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਹੋਣੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦਿੱਤੀ। ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਵਾਂਗ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਨਾਂ-ਪੱਖੀ ਰੁਦਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਹਾਇ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਕੱਤਦੀਆਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਕੱਤਣੀਆਂ ਕਿੱਧਰ ਗਈਆਂ; ਹਲਟਾਂ ਦੀਆਂ ਟਿੱਡਾਂ ਤੇ ਗਾਧੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤ ਕਿੱਧਰ ਗਏ; ਲੋਕ ਸਿਤਾਰਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਪੱਖੀਆਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਝੱਲਦੇ ਤੇ ਕੋਕਿਆਂ ਵਾਲੇ ਖੁੰਡੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਫੜਦੇ; ਜੱਟੀਆਂ ਭੱਡਾ ਲੈ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਜੱਟ ਭੋਏ-ਚਾਦਰੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦੇ; ਹਾਇ ਉਇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਦਾ ਦੀਵਾ ਤੇ ਹਾਇ ਉਇ ਹਾਰੀ ਦਾ ਕੜਿਆ ਦੁੱਧ! ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹਾ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਦਿਅਕ-ਵਿਗਿਆਨਕ-ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਗਤੀ ਫੜ ਲਵੇ, ਬੜਾ ਕੁਝ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗੀ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਭਿਆ ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਾਂਭਿਆ ਜਾਣਾ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਜੁੜ ਰਹੇ ਨਵੇਂ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਡੱਕਣ-ਰੋਕਣ

ਪਿੰਡ ਪਿਥੇ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਬਹੁਤੀ ਹਯਾਤੀ ਮੁਲਕ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਲੰਘਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਿਸਾਲੀ ਲਿਖਾਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪਲੇਠੇ ਨਾਵਲ 'ਇਹੁ ਜਨਮੁ ਤੁਮਹਾਰੇ ਲੇਖੇ' ਨਾਲ ਇਕੋ ਡਗੇ 'ਤੇ ਪਿੰਡ ਲੁੱਟਣ ਵਰਗਾ ਕ੍ਰਿਸਮਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਹ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਢੇਰ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹੀਰੋ-ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਰੋਈਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਫਲਸਰੂਪ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਹਨ ਅੰਦਰ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਹਿ-ਲਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼' ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਔਰਤ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ 'ਕਲਮਾਂ ਵਾਲੀਆਂ' ਨਾਂ ਹੇਠ ਭੇਜੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਲੜੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲੜੀ ਦੇ ਪੰਦਰਵੇਂ ਪੂਰ ਵਿਚ ਉੱਘੀ ਲੇਖਕਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਹਨ।

ਦਾ ਨਾਂ-ਪੱਖੀ ਹੋਕਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਇਹ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਵੇਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਡੱਕਣ-ਰੋਕਣ ਦੀ ਲੋੜ ਉਹਨੂੰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਓਪਰਾ, ਅਮੇਲ ਅਤੇ ਅਨਚਾਹਿਆ ਹੈ। ਘੁੰਡ ਦੇ ਓਹਲਿਉਂ ਨੰਗੀ ਅੱਖ ਦਾ ਦੀਵਾ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਲਗਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਹੁਣ ਇਹ ਦੀਵਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਹਲੇ ਤੋਂ ਸੁਹੱਪਣ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਬਨੇਰੇ ਉੱਤੇ ਜਗਦਾ ਹੀ ਸੋਝਦਾ ਹੈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਅਤੇ ਫਿਕਰ ਉਹ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਮੁੱਲਵਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜਿਕ ਹੋਂਦ ਦੀ ਚੂਲ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੇਰੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜੋ ਹੁਣ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਝ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਕਾਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਮੁੜ-ਪਰਵੇਸ਼ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੁਹਾ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਇਹਦਾ ਮੁੱਖ ਸਰੋਕਾਰ ਅਤੇ ਫਿਕਰ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਮੂਲ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਕਸਵੱਟੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਖਰਾ ਨਹੀਂ ਉੱਤਰਦਾ ਪਰ ਕੇਵਲ ਭੇਡ-ਚਾਲ ਕਾਰਨ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੀ ਇਹਦਾ ਰਵੱਈਆ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸ ਸੁਆਣੀ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਗਲੀ ਵਿਚੋਂ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਤਨ ਲੋਚਦੇ ਕਿਸੇ ਓਪਰੇ ਡੰਗਰ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਡਾਂਗ ਵੀ ਚੁਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁਹਾ ਵੀ ਭੇੜਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਹੋਣ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਉਦੇਸ਼ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਚੇਤਾ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਜੋ ਸਦੀਵੀ ਮੁੱਲ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਆਧਾਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੇਰੇ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਰੰਗਤ, ਮਹਿਕ ਤੇ ਧੁਨੀ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਵਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨਿਕਾਸ ਤੇ ਆਵਾਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨਵੇਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਹੜ੍ਹ ਕਾਰਨ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦੀਆਂ ਨਿੱਕਲਣਯੋਗ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਕਾਰਨ ਹੀ ਬਾਹਰ ਧੱਕੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਅਨੁਚਿਤ ਹੋਰਵੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦੀ ਸਗੋਂ ਉਚਿਤ ਫਿਕਰ ਨਾਲ ਲਿਖਦੀ ਹੈ। ਝੋਰੇ-ਭਰਿਆ ਹੋਰਵਾ ਇਹਦਾ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਸਾਵਧਾਨੀ-ਭਰਿਆ ਹੋਕਾ ਇਹਦਾ ਸਰੋਕਾਰ ਹੈ।

ਇਥੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲੇਖਕ ਬਣਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪ ਰਹੇਗਾ। ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਕੇਤਾਂ ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿਭ ਰਹੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਨਿੱਘ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਮੁੱਕ ਗਏ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਚੀਸ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਲਗਦਾ। ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਵਿੱਥਾਂ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਬੱਝਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ

ਸੀ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿ ਰਚਨਾਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਹੋਵੇ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਇਹਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਰ ਇਹਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਵੱਧ ਚੰਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਲਗਦੀਆਂ ਜੋ ਇਹ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਵਿਕ ਕਰਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦਾ, ਜੋ ਅਜੋਕੀ ਪਰਿਵਾਰਕ-ਸਮਾਜਿਕ ਅਵਸਥਾ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਮਨ ਵਣਜਾਰਾ ਅਤੇ ਏਥੇ ਓਥੇ ਦੇ ਸਰਵਰਕ।

ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ, “ਕੁਝੀਏ, ਤੂੰ ਇਹ ਸਭ ਲਿਖਦੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?”
ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੀ, “ਭਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੀ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਣੀ।”
ਮੈਂ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ, “ਲੇਖਕ ਲਈ ਵਿਧਾ ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਗੱਲ ਉਹਦੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਵਿਧਾ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਲੇਖਕ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੇ ਜੋ ਉਸ ਵਿਧਾ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵਿਚਾਰ ਆਪਣੀ ਹੋਰ ਵਿਧਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਗੇ। ...ਤੂੰ ਲਿਖ! ਤੂੰ ਲਿਖ ਸਕਦੀ ਹੈ।”

ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਲਈ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦਾ। ਕਦੀ ਇਹ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੀ, ਕਦੀ ਹੁੰ-ਹਾਂ ਕਰ ਛੱਡਦੀ ਅਤੇ ਕਦੀ ਲਿਖਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਵੀ ਕਰਦੀ। ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਲਿਖੇ, ਇਹਦੇ ਉਹ ਲੇਖ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਅਰਥਪੂਰਨ ਹੋਣਗੇ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਰੰਗ ਲਿਆਇਆ ਅਤੇ ਇਹਦਾ ਪਹਿਲਾ ਲੇਖ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿਚ ਛਪਣ ਲਈ ਪੁੱਜਿਆ, ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸਹੀ ਸਿੱਧ ਹੋਇਆ।

ਮੈਂ ਲੇਖ ਮੰਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਇਹ ਪਰ ਕਦੀ-ਕਦਾਈਂ ਹੀ ਲਿਖਦੀ। ਓਨਾ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਹ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਇਹਦੀ ਇਸ ਚਾਲ ਦੀ ਸਮਝ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਈ ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਇਹਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ।
ਇਹਨੇ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਇਕ ਕੰਮ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਸਕੂਟਰ ਦੂਜੇ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹਰ ਜੀਅ ਦਾ ਹਰ

ਫਿਕਰ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਹਰ ਕੰਮ ਸੰਵਾਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਏ-ਗਏ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਹਦੇ ਆਪਣਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਆਂਢੀਆਂ-ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਸਾਰ ਜਾਣਨੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਤੇ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਵੇਂ ਛਪਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਾਤਾ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨੂੰ ਇਹਨੇ ਇਉਂ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਤੇ-ਸਿਧ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਅਤੇ ਜਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹੇਗੀ, “ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਇਕ ਐਰ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿਓ” ਅਤੇ ਆਪ ਉਸ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਂ ਵੱਡਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਟੁੰਬਦਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਢਿੱਲੀ ਪੈਂਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਬਾਰੇ, ਫਿੱਕੀ ਪੈਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਮੋਹ-ਮਮਤਾ ਦੀ ਰੰਗਤ ਬਾਰੇ, ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਸਜਾਈ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਬਾਰੇ, ਦੂਜੇ ਦਾ ਦਰਦ ਸਚਮੁੱਚ ਵੰਡਾਉਣ ਦੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਦਿਲੋਂ-ਮਨੋਂ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਨ ਦੀ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਰੁਚੀ ਬਾਰੇ ਇਹਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰਨਾ! ਇਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਦੇ-ਪੈਰੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜ ਦੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਕਸ਼-ਨੁਹਾਰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਆਪਣੀ ਹਰ ਲਿਖਤ ਵਿਚ, ਕੁਝ ਵੀ ਲਿਖੇ, ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕੋ ਗੱਲ ਆਖ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਵੇ ਲੋਕੋ, ਜੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕੋਈ ਨੁਹਾਰ ਨਾ ਰਹੀ, ਇਹਨੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਕੀ ਘੜ ਦੇਣੀ ਹੈ; ਤੇ ਜੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਚੱਜ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਨਾ ਰਿਹਾ, ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਜੀਵ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਦੋ-ਪੈਰੇ ਜੀਵ!

ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਹੈਰਾਨੀ ਇਹ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਇਹ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸਾਂਭਣਯੋਗ ਏਨਾ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਵਿਚ ਇਉਂ ਸਾਂਭ-ਸਾਂਭ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖ ਸਕੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਇਸ ਹੈਰਾਨੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਕਈ ਵਾਰ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਮਿਲਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਹਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੀ ਉਹ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਬਹੁਤ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਓਨਾ ਚਿਰ ਲਗਾਤਾਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੁਸੀਂ ਉੱਥੇ ਬੈਠਦੇ ਹੋ—ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਹੋ। ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਇਕ ਵਿੱਥ ਸਿਰਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਥ ਲਈ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਹਦੇ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਰੀ-ਫਿਰਦੀ ਦੇਖਦਿਆਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ-ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਇਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਰਹੱਸ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਦਘਾਟਨ

ਕਲਮਾਂ ਵਾਲੀਆਂ

ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਹਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਚਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਇਧਰੋਂ-ਉਧਰੋਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਹਨੇ ਜੀਵਿਆ ਹੈ, ਇਹਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹਦਾ ਮਨ-ਮਸਤਕ ਬਣ ਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਰਚਿਆ-ਵਸਿਆ ਹੈ, ਲਹੂ ਵਿਚ ਘੁਲ ਕੇ ਇਹਦੀਆਂ ਨਾਤਾਂ ਵਿਚ ਵਗਦਾ ਤੇ ਇਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਧੜਕਦਾ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੋ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਨੈਣਜੋਤ ਪੁੰਦਲੀ ਨਹੀਂ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਅਤੇ ਮਾਨਵੀ ਨਿਰਖ-ਪਰਖ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਪਤਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਵਿਚੋਂ ਅਸਲ ਪੰਜਾਬਣ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਪਵੇਗਾ, ਕਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਤੇ ਕਦੀ ਧੀ ਦਾ! ਅਜਿਹੀ ਸੁਆਣੀ ਦੀ ਕਲਮ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਿਆਣੀਆਂ ਤੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨੀ ਕਾਹਦੀ!

ਇਥੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸਣੀ ਵੀ ਕੁਝਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹਨੂੰ ਜਾਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਹਦੀ 'ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ' ਨਾਂ ਲਿਖੇ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਤੋਂ ਵਿਰਵੇ ਇਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ। ਉਂਜ ਅਜਿਹੇ ਇਕਹਿਰੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ, ਕੌਣ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ! ਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਮੰਗਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਤਾਂ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਅਤੇ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪੰਜ ਦਰਿਆ ਆਪੋ ਜੋੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਰ ਇਹਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲੇਖ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿਚ ਛਪਣ ਲੱਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰਾਂ ਤਾਂ ਕਈ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ-ਦੋ ਲੇਖਿਕਾਵਾਂ ਹਨ ਵੀ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਿਮਤ ਤਾਂ ਹੋਈ ਪਰ ਸਵਾਲ ਸੀ ਕਿ ਨਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ? ਆਖਰ ਮੈਂ ਆਖਿਆ, “ਨਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਜੋੜਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਵੀ ਇਕੋ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ!” ਤੇ ਇਉਂ ਉਹ ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਹੋ ਗਈ।

ਜਦੋਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇ ਕਾਫੀ ਲੇਖ ਛਪ ਗਏ, ਮੈਂ ਇਹਨੂੰ ਇਸੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਆਖਦਾ, “ਸੁਰਿੰਦਰ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਇਕ ਕੰਮ ਹੋਰ ਕਰ ਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਛਪਵਾ ਦੇ!” ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਇਹਦੇ ਲੇਖ ਪੁਸਤਕ 'ਗਲੀਆਂ ਬਾਬਲ ਵਾਲੀਆਂ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਮੇਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਤਸੱਲੀ ਉਸ ਮਾਲੀ ਵਾਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਬੀਜਿਆ ਬੀ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਿੜਿਆ ਖਲੋਤਾ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਮਾਲੀ ਅਤੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਤੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਆ ਗਈ ਜੋ ਪਾਠਕਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਘੱਟ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ; ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ। ਕਿੱਸਾ ਇਹ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹਦੀ ਕਿਸੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲਿਖਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ, ਇਹ ਆਖਦੀ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਲਿਖਣ ਲਾਇਆ, ਇਹਦਾ ਮਾਣ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੀ, ਮੈਂ ਹਸਦਾ, ਸਭ ਤੋਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਇਹਦੇ ਇਕ ਛਪੇ ਹੋਏ ਲੇਖ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਹਾਸੇ ਦੇ ਇਸੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾ ਵੀ ਮੰਨੇਂ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਔਲਾਨੀਆ ਗੁਰੂ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਤੇਰੀ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲਿਖਤ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ, ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ!”

ਹਾਸੇ-ਹਾਸੇ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਜ ਮੈਂ ਇਥੇ ਪੂਰੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਲੇਖ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਪੁੰਨ ਮੈਂ ਖੱਟਿਆ।

ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਡਾਇਰੀ (4) : ਭਾਰਤ 'ਚ ਹੰਮਿਗਬਰਡ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ

ਸੁਬਾ ਦੇ ਦਸ ਵੱਜੇ ਨੇ, ਪੁੱਪ ਸੁਖਾਵੀਂ ਹੈ, ਮੈਂ ਸੈਰ ਲਈ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਪਿਆ ਹਾਂ। 40-50 ਮਿੰਟਾਂ 'ਚ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਇਕ ਚੱਕਰ ਵਾਸਤੇ, ਘੜੀ ਦੀਆਂ ਸੂਈਆਂ ਦੀ ਉਲਟੀ ਦਿਸ਼ਾ 'ਚ ਗਵਾਂਢੀ ਘਰ ਦਾ ਕੁੱਤਾ, ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ, ਮੈਨੂੰ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ ਸੁੰਘ-ਸੁਣ ਕੇ, ਵਿਹੜੇ ਦੀ ਉਚੀ, ਲੱਕੜ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਪਿੱਛੋਂ ਭੌਂਕਿਆ ਹੈ। ਦੋ ਘਰ ਅੱਗੇ, ਇਕ ਬੰਦਾ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ - ਨਿੱਕਾ ਟਰੱਕ ਹੀ - ਗੱਡੀ 'ਚ ਰੱਖੀ ਇਕ ਮੋਟਰ ਨਾਲ, ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਰਵਿਸ-ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰੈਸ਼ਰ ਬਣਾ ਧੋਂ

ਡਾ. ਅੰਬਰੀਸ਼ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: 98143-89522

ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਉੱਡੀ ਹੀ ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਛੋਟੀ ਕਾਰ, ਜਾਂ ਕੰਪੈਕਟ ਐੱਸ ਯੂ ਵੀ ਦਾ ਕਾਨਸੈਪਟ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਘਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਨੇ - ਪਾਰਕਿੰਗ ਲਈ ਥਾਂ ਹੀ ਦੋ ਲਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਗੱਡੀਆਂ ਕਲੋਨੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਸੜਕ 'ਤੇ ਪਾਰਕ ਨੇ - ਜਾਹਰ ਹੈ, ਕੁਝ ਘਰਾਂ 'ਚ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਾਰਾਂ ਨੇ। ਪੰਜਾਬ, ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਉੱਚ ਮੱਧਵਰਗੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ 'ਚ ਵੀ ਹੁਣ ਇਹੋ ਚਲਨ ਹੈ। ਗਲੋਬਲੀ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਹੁਣ ਲੋਕ ਹੀ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇ - ਇਕ ਅਮਰੀਕੀ, ਤੇ ਦੂਜੇ, ਜੋ ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਵਰਗਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ; ਇਸ ਜੀਵਨ-ਵਿਧੀ ਦਾ ਧਰਤੀ ਗ੍ਰਹਿ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਹਰਨ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ। ਉਹ

ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਤੁਰਦਾ, ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਨੂੰ 90° ਮੁੜਦਾ, ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਖੇਡਣ ਦੀ ਇਕ ਥਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹਾਂ। ਏਥੇ ਅਕਸਰ ਇਕ-ਔਂਝ ਮਾਂ, ਜਾਂ ਪਿਤਾ, ਅਕਸਰ ਇਕੱਲੇ, ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਖਿਡਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ; ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਰੋਣਕ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ-ਔਂਝ ਜਣਾ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਦਾ ਕਦੇ ਕੋਈ ਹਾਇ ਜਾਂ ਗੁੱਡ ਮੌਰਨਿੰਗ ਵੀ ਕਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਸੜਕ 'ਤੇ ਧੀਮੀ ਗਤੀ ਚੱਲਦਾ ਤੇ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਉਂਦਾ ਵੱਡਾ ਟਰੱਕ ਵਿਖਾਲੀ ਦਿੱਤਾ - ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਲੱਗੇ ਫੁਹਾਰਿਆਂ, ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਲੱਗੇ ਗੋਲ ਚੱਲਦੇ ਝਾੜੂਆਂ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਫ ਦਿਸਦੀ ਸੜਕ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਮੂਲ ਰੂਪ 'ਚ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ/ਔਂਝਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਟੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਚੌੜੀ, ਫੁੱਲਾਂ-ਬੂਟਿਆਂ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ ਕੁਝ ਬੋਧਿਆਨੇ ਤੇ ਬੋਲਾਗ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਤੇ ਸੀਸੇ ਦੀਆਂ ਖਾਲੀ ਬੋਤਲਾਂ, ਲਿਫਾਫੇ, ਰੈਪਰ ਤੇ ਵਰਤੇ ਮਾਸਕ ਆਦਿ ਸੁੱਟੇ ਨੇ। ਏਨੀ ਸਾਫ-ਸੁਥਰੀ ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਗੰਦਾ ਕਿੱਝ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ? ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮਕਾਜੀ ਨਿੱਕਾ ਟਰੱਕ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੋਈ ਮੈਕਸੀਕਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਉਸ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਦੀ ਪਟੜੀ ਮੁਰੰਮਤ, ਜਾਂ ਬਗੀਚੇ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੈਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਐਸੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਵਸਤ ਜਾਂ ਵਰਤਾਰਾ ਜਾਂ ਵੇਰਵਾ ਦਿਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੁੰਦਾ - ਨਵੇਂ ਵਸਤੋਂ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਨਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉੱਜ ਵੀ, ਇਸ ਉਪਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੈਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਰਤਾ ਘਬਰਾਹਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੇਜ਼ ਵਹਿੰਦੀ ਸੜਕ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ, ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਵੀਰਾਨ ਇਲਾਕੇ 'ਚ ਕਿਸੇ ਅਮਲੀ, ਲੁੱਟ-ਖੋਹ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਹੋ ਜਾਣ ਆਦਿ ਦਾ ਹਲਕਾ ਡਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬੇਟੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ, 'ਪੋਰਚ ਪਾਇਰੇਟ' (ਉਹ ਅਪਰਾਧੀ ਅਨਸਰ ਜਿਹੜੇ ਐਮੇਜ਼ੋਨ ਆਦਿ ਵੱਲੋਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਡਲਿਵਰ ਕਰ ਰੱਖੇ ਪੈਕਟਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰੀ ਚੁੱਕ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ) ਦੇ ਡਰ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਬਹੁਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਇਲਾਕਾ

ਡਾ. ਅੰਬਰੀਸ਼, ਡਾ. ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਨਾਂ ਹੈ। ਉਹ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਗੌਰਮਿੰਟ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਥੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਮੁਕਤ (ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ) ਹੋਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਾਵਿ-ਕਿਤਾਬਾਂ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਵੀ ਬੇਹੱਦ ਸ਼ੌਕ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਡਾ. ਬੇਟੇ ਕੋਲ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ 'ਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਏਥੇ ਇਕੱਲਿਆਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇੰਜ ਲੱਗਦਾ ਜਿਉਂ ਕੰਦਰ 'ਚੋਂ ਹੁਣੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿਸੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਬਾਲ ਹੋਵਾਂ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਨਵੇਂ ਦਿਨ ਕੰਦਰ ਦੁਆਲੇ ਆਪਣੀ ਖੋਜਬੀਨ ਦਾ ਘੇਰਾ ਮੋਕਲਾ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਖੇਡ-ਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਟੜੀ ਇਕਦਮ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਗਤੀ ਜ਼ਰਾ ਵਧਾ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਧੜਕਦਿਆਂ, ਤੇ ਸਾਹ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਚੱਲਣਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ, ਸਗੋਂ ਬਚਪਨ ਮਗਰੋਂ ਉਮਰ ਦੇ ਸਭ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਹੀ, ਹਫਤੇ ਵਿਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 5 ਦਿਨ, ਤੇ ਹਰ ਉਸ ਦਿਨ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਔਧਾ ਘੰਟਾ, ਇੰਜ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਾਭ ਬਹੁਤ ਨੇ: ਦਿਲ, ਦਿਮਾਗ, ਮਨ, ਸਭਨਾਂ ਵਾਸਤੇ।

ਪਟੜੀ ਦੇ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਲੋਨੀ ਬਣੀ ਹੀ ਇਕ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਹੈ, ਤੇ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਚਪੇਟ ਤੋਂ ਬਚ ਗਈ ਅੱਧੀ ਪਹਾੜੀ ਵਾਂਗਵਾ ਹਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਚੋਖਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਮਨ 'ਚ ਸਦਾ ਲਈ ਉਕਰੀ ਗਈ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਕਵਿਤਾ - ਉਹਦੇ ਰਹੱਸਮਈ ਬਿੰਬ ਕਾਰਨ - ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ: "ਐਸੇ ਮਤ ਮੁਸਕਰਾਓ ਜੈਸੇ ਹਰੀ ਪਹਾੜੀ ਪੇ ਬਾਦਲ, ਲੋਗ ਜਾਨ ਜਾਏਗੇ ਕਿ ਹਮ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ।" ਚੁਫੇਰੇ ਦੂਰ ਤਕ ਦਿਸਦਾ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਉੱਚ-ਨੀਵਾਂ, ਅਰਧ-ਪਹਾੜੀ ਹੈ; ਘਰ, ਕਲੋਨੀਆਂ, ਪਿੰਡ, ਤੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਲੇ ਖੇਤ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਦਿਸਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਇਕਸਾਰ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਹਲਕੇ ਭੂਰੇ-ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਟਾਈਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਤਿਕੋਣੀਆਂ, ਢਾਲਵੀਆਂ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਕਸਰ ਪਹਾੜੀ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ।

ਪਟੜੀ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਇਕ ਤਿੱਖਾ ਮੋੜ ਮੁੜਦਾ ਤਾਂ ਪਟੜੀ ਹਲਕੀ ਉਤਰਨ, ਫਿਰ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਪਟੜੀ ਨਾਲ ਖੱਬੇ ਹੱਥ, ਤੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਸੜਕ ਦੇ ਪਾਰ, ਸਭ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੰਭਾਲੇ ਹੋਏ ਨਿੱਕੇ ਬਗੀਚੇ, ਤੇ ਆਮ ਵਾਂਗ, ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਨੇ। ਪਿਛਲੀ ਅੱਧਸਦੀ ਦੌਰਾਨ, ਆਮ ਅਮਰੀਕੀ ਘਰ, ਰੈਫਰਿਜਰੇਟਰ, ਮਾਈਕ੍ਰੋਵੇਵ, ਗੈਸ ਚੁੱਲ੍ਹੇ, ਏ.ਸੀ. ਤੇ ਕਾਰ ਦਾ ਆਕਾਰ, ਮੀਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਦਿ, ਉਰਜਾ ਦੀ ਖਪਤ, ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੇ ਨੇ। ਇਹ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਰੀਬ 190 ਮੁਲਕਾਂ 'ਚੋਂ ਅਮਰੀਕਾ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਫੈਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚੇ-ਫਰਿਰਿਸਤ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਹੈ: ਚੀਨ ਨੰਬਰ 1, ਅਮਰੀਕਾ ਨੰਬਰ 2, ਭਾਰਤ ਨੰਬਰ 3। ਏਥੇ ਇਹ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਚੀਨ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਅਬਾਦੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਕ ਔਸਤ ਅਮਰੀਕੀ ਇਕ ਔਸਤ ਭਾਰਤੀ ਤੋਂ 40 ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਉਰਜਾ ਖਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਉਂ, ਪਟੜੀ ਕੋਲ ਲਾਏ ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਪੰਛੀ ਉਡਿਆ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਖਾਸ ਉਡਾਣ, ਤੇ ਨਿੱਕੇ, ਬਹੁਤ ਨਿੱਕੇ, ਅੰਗੂਠੇ ਕੁ ਜਿੰਨੇ ਆਕਾਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਕਦਮ ਉਹਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ: ਹੰਮਿਗਬਰਡ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਸ ਕ੍ਰਿਸਮੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਉਤਰੀ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ 'ਚ ਹੈ। ਕਬੂਤਰ, ਘੁੱਗੀਆਂ, ਕਾਂ, ਘਰੇਲੂ ਚਿੜੀਆਂ, ਜੰਗਲੀ ਬੱਤਖਾਂ, ਹੰਸ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਪੰਛੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਈ ਵੱਖ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ 'ਚ ਦਿਸ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਹੰਮਿਗਬਰਡ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਮੌਸਮ, ਭੂਗੋਲ, ਬਨਸਪਤੀ, ਫੁੱਲ ਆਦਿ ਅਮਰੀਕਾ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਜਿਹੇ ਨੇ, ਪਰ ਏਥੇ ਹੰਮਿਗਬਰਡ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਹਦਾ ਰਾਜ ਕ੍ਰਮਵਿਕਾਸ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਰਹੱਸਾਂ: ਮੌਕਾਮੇਲ, ਕੁਦਰਤੀ ਚੋਣ, ਜਿਨੈਟਿਕ ਮਿਉਟੇਸ਼ਨ, ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ ਦਾ ਸਰਕਣਾ ਆਦਿ 'ਚ ਛਿਪਿਆ ਹੈ। ਜਿਉਂ ਲੀਮਰ ਸਿਰਫ ਮਡਗਾਸਕਰ ਤੇ ਕੰਗਾਰੂ

ਸਿਰਫ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਏਸ਼ੀਆ ਤੇ ਅਫਰੀਕਾ 'ਚ ਇੰਜ ਦੇ ਪੰਛੀ, ਸੰਨਬਰਡ ਮਿਲਦੇ ਨੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੱਖਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਲੰਮੀ ਵਿਕਾਸ-ਉਤਪਤੀ 'ਚੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਨੇ, ਪਰ ਉਹ ਆਕਾਰ 'ਚ ਵੱਡੇ ਹੁੰਦੇ, ਤੇ ਹੰਮਿਗਬਰਡ'ਜ਼ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਫੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਮੰਡਲਾਅ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ। 'ਪਰਪਲ ਸੰਨਬਰਡ' ਨਾਂ ਦੀ, ਤਲਵਾਰ ਜਿਹੀ ਮੁੜੀ

ਤੇ ਲੰਮੀ ਚੁੰਝ ਵਾਲੀ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਾਮਨੀ-ਕਾਲੀ ਚਿੜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਅਕਸਰ ਕਨੇਰ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਦੀ-ਮਿੱਠਾ ਰਸ ਪੀਣ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੰਮਿਗਬਰਡ'ਜ਼ ਨੂੰ ਮੈਂ ਡਿਸਕਵਰੀ, ਨੈਸ਼ਨਲ ਜੀਓਗਰਾਫਿਕ ਤੇ ਐਨੀਮਲ ਪਲੈਨੇਟ ਆਦਿ ਚੈਨਲਾਂ 'ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਤੱਕਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਲ, ਪੀਲੇ, ਨੀਲੇ, ਸੁਰਮਈ, ਬਿਲਬਰੀ, ਗੁਲਾਬੀ, ਭੂਰੇ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਤੇ ਬਦਾਮੀ ਆਦਿ ਝਿਲਮਿਲਾਉਂਦੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਦਿਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵੱਖਰੇ ਕੋਣ ਤੋਂ, ਤੇ ਪੁੱਪ-ਛਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਉਹ ਵੱਖਰੇ ਰੰਗਾਂ-ਭਾਗਾਂ 'ਚ ਝਿਲਮਿਲਾਉਂਦੇ ਨੇ - ਜਿਉਂ ਸਵੇਰ ਦੀ ਤਿਰਸ਼ੀ ਪੁੱਪ 'ਚ ਪੱਤੇ ਦੀ ਨੋਕ 'ਤੇ ਅਟਕਿਆ ਮੋਟਾ ਤੁੱਲ-ਤੁਪਕਾ, ਵੇਖਣ ਦਾ ਕੋਣ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਬਦਲਣ 'ਤੇ ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ 'ਚ ਚਮਕਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਹਰੀ-ਸਾਉਲੀ ਪੁੱਪ-ਛਾਂ 'ਚ, ਕਿਸੇ ਹੰਮਿਗਬਰਡ ਦਾ ਕਿਸੇ ਫੁੱਲ 'ਤੇ ਮੰਡਲਾਉਂਦਿਆਂ ਦਾ ਤਸਵੀਰ ਤਾਂ ਕਰੋ! ਇਹ ਜੰਗਲ ਦੇ ਉਡਦੇ ਹੀਰੇ ਨੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੀਰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਰਤ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਕਮਾਲ ਹੈ। ਮਹਿਜ਼ 2 ਤੋਂ 7-8 ਗ੍ਰਾਮ ਭਾਰ - ਹਾਂ, ਔਸਤਨ 5 ਗ੍ਰਾਮ ਭਾਰ - ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਚੋਨੀਆਂ ਅਕਸਰ 20-25 ਗ੍ਰਾਮ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ - ਇਹ ਪੰਛੀ ਉਡਣ-ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਸਿਖਰ ਛੇਹ ਚੁੱਕਿਆ, ਉਡਾਰੂਆਂ 'ਚ ਚੈਪੀਅਨ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਮੰਡਲਾਅ ਤਾਂ ਸਕਦਾ ਹੀ, ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ, ਪਿੱਠ ਭਰਨੇ ਵੀ ਉਡ ਸਕਦਾ, ਕੁਝ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਮੱਧ ਦੱਖਣੀ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਮੁੰਦਰ, ਮੈਕਸਿਕੋ ਦੀ ਖਾੜੀ ਤੋਂ ਦੀ, ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। Aeronautical ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਨੇ ਇਹਦੀ ਇਸ ਮੁਹਾਰਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵਿਕਸਤ ਉਡਣ-ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਦਦ ਲਈ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ ਕਮਾਲ ਦੀ ਉਡਣ-ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਇਸ ਅਤਿ ਸੋਹਣੇ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪਈ/ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਲੱਖਾਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਰੋੜਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੌਰਾਨ, ਇਹਦੀ ਚੁੰਝ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਆਕਾਰ, ਤੇ ਉਡਣ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਦਾ ਕ੍ਰਮਵਿਕਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰਾਂ ਤੇ ਰੁੱਖਾਂ-ਝਾੜੀਆਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਰਸ ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਫੁੱਲਰਸ ਤੇ ਕੁਝ ਨਿੱਕੇ ਕੀਟ-ਪਤੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ

ਇਹਦੇ ਭੋਜਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ super-specialist ਪੰਛੀ ਹੈ, ਘਰੇਲੂ ਚਿੜੀ ਜਿਹਾ generalist ਨਹੀਂ। ਸੋ ਕੁਝ ਖਾਸ ਫੁੱਲ ਖਤਮ ਤਾਂ ਇਹਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਖਤਮ। ਐਮੇਜ਼ੋਨ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹੀ ਤਾਂ ਹੋਇਆ/ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਨੰਤ "survival of the fittest" ਦੀ ਖੇਡ 'ਚ ਇਹ ਪੰਛੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੁਦਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੀ, ਜਾਣ ਸਕਦੀ, ਕਿ ਡਾਇਨਾਸੌਰਾਂ ਦੀ ਵਿਲਪਤੀ ਮਗਰੋਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ Homo sapiens ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਜਾਤੀ ਆਏਗੀ ਜਿਹੜੀ ਧਰਤੀ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਉਲਕਾ-ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਘਾਤਕ ਹੋਏਗੀ ਜਿਹਨੇ ਡਾਇਨਾਸੌਰਾਂ ਸਮੇਤ ਧਰਤੀ ਤੋਂ 99% ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਡਾਲੀਆ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਹੋਲਿਸਟਰ, ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ, ਕਿੰਨੀ ਨੇੜੇ!
ਹੰਮਿਗਬਰਡ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਮੈਂ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਮੁੜ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇਕ ਮੁੱਖ ਸੜਕ ਦੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ। ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਅਜੇ ਬਚੀ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਖਾਲੀ ਥਾਂ ਕੋਲੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜਿਸ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਛੱਟੀ 'ਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਲਾਲ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: No Public Access. ਪਰ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਤੁਰਦਾ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਅਣਜਾਣ ਉਸ ਨਿੱਕੇ ਜੰਗਲੀ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਅੱਖ ਭਰ ਤੱਕ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹਦੀਆਂ ਬੇਪੱਤਾ ਟਹਿਣੀਆਂ ਹਲਕੀ ਗੁਲਾਬੀ ਰੰਗਤ ਵਾਲੇ ਸਫੈਦ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਨੇ; ਕਚੂਰ ਹਰੇ ਲੰਮੇ ਸੰਘਣੇ ਘਾਹ ਹੇਠ ਛਿਪੀ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਵੱਖੀ 'ਤੇ ਢਾਲਵਾਂ ਖੜ੍ਹੇ, ਮੇਰੇ ਅਣਜਾਣੇ, ਆਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕੋ ਇਕ (ਆਹ! ਕਿੰਨਾ ਇਕੱਲਾ) ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹਦੀਆਂ ਸੰਘਣੀਆਂ, ਲਗਭਗ ਜ਼ਮੀਨ ਛੋਹਦੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਮੋਟੇ ਤਣੇ ਦੁਆਲੇ ਝੁਰਮਟ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਉਸ ਪਹਾੜੀ 'ਤੇ ਇਕੋ ਬਚੇ ਉਹਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਰਥਿਕ ਦਿਓ ਮੈਥੋਂ ਖੋਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਓਥੇ ਭਰਪੂਰ ਉੱਗੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ, ਝਾੜੀਆਂ ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਹਲਕੀ ਮਹਿਕ ਨੂੰ ਸੁੰਘ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕੋਸੀ ਤੋਂ ਹੁਣ ਗਰਮ ਹੁੰਦੀ ਹਵਾ 'ਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਅਸਿੱਖ ਪੱਤੇ ਆਕਸੀਜਨ ਸਮੇਤ ਹਵਾ 'ਚ ਘੋਲ ਰਹੇ ਨੇ। (ਤਿੰਨ ਕੁ ਹਫਤਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਕੁਲੀ ਸੀਤ ਸ਼ਾਮ ਮੈਂ ਏਥੋਂ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਤਾਂ ਮਹਿਕ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਕਲੋਨੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਰ ਮਹਿਕਾਂ ਵੀ ਪਹਿਲੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਨੇ; ਉਦੋਂ ਬਹਾਰ ਦਾ ਆਗਮਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਣਾ ਹੈ।) ਹਰ ਜੰਗਲੀ ਥਾਂ, ਹਰ ਘਾਹ ਦੇ ਮੈਦਾਨ, ਹਰ ਛੱਡ, ਜੂਹ, ਨਦੀ, ਤੇ ਢਾਬ ਕਿਨਾਰੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਮਹਿਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਾੜਾਂ 'ਚ ਚੀੜ੍ਹ ਜਾਂ ਦੋਉਦਾਰ ਦੇ ਜੰਗਲ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ ਸਾਡੇ 'ਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੋਏਗਾ; ਤਾਜ਼ੇ ਕੱਟੇ ਘਾਹ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦਾ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਵਾਕਿਫ ਹੈ।

ਇੰਜ ਦੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਤੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿੱਥੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ, ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ, ਏਸ਼ੀਆ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਇਕ ਨਿੱਕੇ ਪਿੰਡ ਡਾਲੀਆ ਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਲਿਸਟਰ, ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆ, ਯੂ.ਐੱਸ.ਏ., ਉੱਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੀ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਦੀ ਖਾਲੀ ਥਾਂ! ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ, ਸੱਤ ਧਰਤੀ-ਖੰਡਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਫਾਸਲਾ। ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਮੁੰਦਰੀ, ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ 15-16 ਘੰਟੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹਵਾਈ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਫਾਸਲਾ। ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਥਾਂਵਾਂ ਬਨਸਪਤੀਆਂ ਉਹੀ, ਜਾਂ ਲਗਭਗ ਉਹੀ। ਉਹੀ ਕਣਕਾਂ 'ਚ ਉੱਗਣ ਵਾਲੀ ਬੂਟੀ ਜਮੰਪਰ (ਜਿਹਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਬਾਅਦ 'ਚ ਪਤਾ ਚੱਲਣਾ ਕਿ ਉਹ ਜੰਗਲੀ ਓਟ'ਸ (wild oats) ਨੇ; ਤੇ ਜਿਹਦੇ ਬੀਜ, ਪੰਛੀਆਂ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਆਪਣੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ, ਤੀਲੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ "ਲੱਤਾਂ" ਨਾਲ "ਤੁਰਦੇ", ਜ਼ਮੀਨ 'ਚ ਝੀਥਾਂ ਜਾਂ ਸੁਰਾਖਾਂ 'ਚ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ) ਜਿਹੜੀ ਅਸੀਂ ਬਚਪਨ 'ਚ ਕਣਕ ਦੀ ਗੋਡੀ ਕਰਦਿਆਂ ਡੰਗਰਾਂ ਲਈ ਰੱਖ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਉਹੀ ਕਣਕਾਂ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬੀ-ਜਾਮਨੀ ਨਿੱਕੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਬੇਨਾਮ ਬੂਟੀ ਜਿਹੜੀ ਗੋਡੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੱਢਣ ਮਗਰੋਂ ਮਿੱਟਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਸਮੇਤ ਉਦਾਸ ਕਰਦੀ ਮੁਰਝਾਅ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹੀ ਸੌਚਲ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਰੁੜੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜੰਗਲੀ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਉੱਗਿਆ ਕਰਦੀ, ਤੇ ਜਿਹਦੀ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਦੇ ਕਸਬੇ ਦੀਨਾਨਗਰ 'ਚ ਕਿਸੇ ਦੇਸੀ ਦਵਾਈ 'ਚ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮੰਗ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਹੀ ਮੈਨਾ ਜਿਹਨੂੰ ਪਿੰਡ ਸਾਡੇ ਬਚਪਨ ਵੇਲੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਮਾਂ ਆਲੂਆਂ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਭੁਰਜੀ ਬਣਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਵੀ ਇਹ ਭੁਰਜੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਨੇ।) ਉਹੀ ਏਥੇ ਹੁਣ ਜੰਗਲੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਸਰ੍ਹੋਂ-ਪੀਲੇ, ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਮੂਲੀਆਂ ਦੇ ਸਫੈਦ ਫੁੱਲ। ਉਹੀ ਹਰੇ ਘਾਹ 'ਚ ਖਿੜੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਪੀਲੇ ਨਿੱਕੇ ਸੂਰਜ: ਕਕਰੋਂਦੇ (dandelion)। ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਆਮ ਇਸ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ 'ਚ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ।

ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਆਇਆਂ ਮੈਂ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਖੇਡ ਮੈਦਾਨ 'ਚ, ਉਹੋ ਹਲਕੇ ਪਿਆਜ਼ੀ, ਨਾਜ਼ੁਕ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਆਪਣੀ ਇਕ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਕਦੇ ਮੈਂ ਬੁੱਧ-ਮੰਦਰ 'ਚ ਜਗਦੇ ਸੈਂਕੜੇ ਦੀਵਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ - ਵੇਖੇ, ਜਿਹੜੇ ਮੈਂ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਦੇ ਕੈਂਪਸ, ਤੇ ਫਿਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਮੈਡੀਕਲ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੈਂਪਸ ਦੀ ਇਕ ਵੀਰਾਨ ਪਈ ਥਾਂ 'ਤੇ ਵੇਖੇ ਸਨ, ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਸਾਂ।

ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਰ, ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ 'ਤੇ ਗਿਆਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਪਰੂਸ ਜਾਂ ਫਰ ਜਾਂ ਕੋਸਟਲ ਪਾਈਨ ਦੇ ਇਕ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ 'ਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਝਾੜੀਆਂ 'ਚ ਇਕ, ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ ਖਿੜੇ ਗੁਲਾਬੀ-ਜਾਮਨੀ ਫੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਪਈ। ਉਹ ਇਲਾਹੀ ਸਨ, ਸੁਫਨਿਆਂ 'ਚ ਵੇਖੇ ਫੁੱਲਾਂ ਜਿਹੇ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ common periwinkle ਦੇ ਫੁੱਲ ਸਨ - ਆਮ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਲਾਹੀ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਚੰਭਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ। ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਉਸ ਸਫਰ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ, ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਦੋਸਤ ਡਲਹੋਜ਼ੀ ਜਾਂਦੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪੁੱਜ ਇਕ ਥਾਂ ਕੁਝ ਖਰੀਦਣ ਵਾਸਤੇ ਸੜਕ ਕੰਢੇ ਰੁਕੇ, ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਖਾਸਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਆਸਾ-ਪਾਸਾ ਨਿਹਾਰਨ ਲਈ ਸੜਕ ਕੰਢੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ। ਤੇ ਅਚੰਭਿਆਂ ਦਾ ਅਚੰਭਾ! ਦੋਉਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਚੀੜ੍ਹ-ਬਿਰਖਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢਾਂ 'ਚ ਉਹੀ common periwinkle ਏਥੇ ਧੂੜ ਚ ਆਂਟੇ, ਪਰ ਉਹੀ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਵਾਲੇ, ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਉਹੀ।

ਸਭ ਕੁਝ ਅਚੰਭਾ ਹੈ
ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਅਚੰਭੇ ਹੀ ਅਚੰਭੇ ਨੇ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਾਦਾ ਤੁਹਾਡੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ, ਤੇ ਪਿੱਠ ਭਰਨੇ ਉਡਦਾ ਹੰਮਿਗਬਰਡ ਵੀ ਨਹੀਂ।

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਗਊ-ਜੱਫੀ ਦਿਵਸ: 'ਨ੍ਹਾਤੀ ਧੋਤੀ ਰਹਿ ਗਈ'

ਵਿਅੰਗ

ਜਮਾਂਦਰੂ ਦਲਿੰਦਰ-ਨਰੈਣ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜੰਗ-ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਾਈ-ਟੈੱਕ ਮਿਸਾਈਲਾਂ ਵਰਗੀ ਫੁਰਤੀ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਛੀ ਨਸਲ ਦੀ ਮਹਿੰਗੀ ਗਊ ਆਪਣੇ ਕਿੱਲੇ 'ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਬਿਠਾਈ।

ਹੋਇਆ ਐਂ ਕਿ ਦਲਿੰਦਰੀ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬੋਰਡ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਪ੍ਰੋ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗੰਡਮ

ਕਿ ਐਤਕੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਦਿਨ, ਜਾਣੀ 14 ਫਰਵਰੀ ਵਾਲਾ ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ, 'ਗਊ ਜੱਫੀ ਦਿਵਸ' ਵਜੋਂ ਮਨਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿ ਗਊ ਮਾਤਾ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਹੋਰ ਵਧੇ, ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਿਗੋੜੇ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਦਰਮਦੀ ਪਿਆਰ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਕੌਮੀ ਪਸ਼ੂ ਭਲਾਈ ਬੋਰਡ (ਦਿ ਐਨੀਮਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਬੋਰਡ ਆਫ ਇੰਡੀਆ) ਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗਊ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਬਦਾਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਅਮੀਰੀ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਣ ਨਾਲ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਭਾਵੁਕ ਅਮੀਰੀ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਲੇਗੀ।

ਪਰ ਦਲਿੰਦਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਚੁਸਤੀ-ਫੁਰਤੀ ਧਰੀ ਧਰਾਈ ਰਹਿ ਗਈ ਜਦ ਬੋਰਡ ਨੇ 'ਡੀ-ਡੇਅ' ਆਉਣ ਤੋਂ ਠੀਕ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਇਹ ਫੁਰਮਾਨ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲਿਆ। ਦਲਿੰਦਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿੱਧਰੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਇਸ ਹਾਸੇ-ਹੀਣੇ ਫੁਰਮਾਨ ਦਾ ਸੋਸ਼ਲ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਉਪਰ ਡਾਢਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਏ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਦਲਿੰਦਰੀ ਨਾਲ ਤਾਂ 'ਨ੍ਹਾਤੀ ਧੋਤੀ ਰਹਿ ਗਈ, ਮੂੰਹ/ਨੱਕ 'ਤੇ ਮੱਖੀ ਬਹਿ ਗਈ' ਵਾਲੀ ਹੋਈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿ ਲਈਏ ਕਿ 'ਭੱਜ ਭੱਜ

ਮੋਈ ਪੇਕੇ ਵੀ ਨਾ ਪਹੁੰਚੀ' ਤੇ ਜਾਂ 'ਭੱਜੀ ਰੀੜ ਨਾਲ ਦੱਬੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਨਾਲ' ਵਰਗੀ ਵਾਪਰੀ! ਜਾਣੀ 'ਨਾ ਖੁਦਾ ਹੀ ਮਿਲਾ ਨਾ ਵਿਸਾਲੇ ਸਨਮ'!

ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ ਕਿ ਗਊ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਵਾਹਵਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਕੇ ਪਿਆਰ-ਪਰੋਚੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਗੜ੍ਹੇ ਜੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਜੱਫੀਆਂ ਪੁਆਏਗਾ ਅਤੇ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿਚਵਾ ਖਿਚਵਾ ਖੂਬ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਖੱਟੇਗਾ (ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਖੱਟੀ ਕਮਾਈ ਵੀ ਹੋ ਜਾਏ)। ਉਸ ਨੇ 2003 ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬੋਲੀਵੁੱਡ ਫਿਲਮ 'ਮੁੰਨਾ ਭਾਈ ਐਮ.ਬੀ.ਬੀ.ਐੱਸ' ਵਿਚ 'ਜਾਦੂ ਕੀ ਜੱਪੀ' ਦਾ ਅਸਰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਗਊ-ਜੱਫੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ 'ਦਿਲ ਕੀ ਦਿਲ ਹੀ ਮਾਹੋਂ ਰਹੀ'। ਹਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਬੜਾ ਉਲਟਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਫੇਦ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਚੱਲਿਆ ਕਾਰਤੂਸ ਹੈ। ਭਲਾ ਥਾਂ ਬਦਲਿਆਂ ਕਦੀ ਫਿਉਂਜ਼ ਬਲਬ ਵੀ ਜਗਦੇ ਹਨ! ਗਾਂ ਨੇ ਐਸੀ ਛੜ/ਦਲੀਤੀ ਮਾਰੀ ਕਿ ਦਲਿੰਦਰੀ ਦੇ 'ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ' ਤਕ ਸੱਟਾਂ ਲਗੀਆਂ। ਉਪਰੋਂ ਉਸ ਦੀ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲਕਣ, ਜਾਣੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੱਫੀਆਂ-ਪੱਪੀਆਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਐਂ ਵੇਲਣ ਵਗਾਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਿਵੇਂ ਰੂਸ-ਯੂਕਰੇਨ ਵਿਚ ਚਲ ਰਹੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਗੋਲਾ-ਬਾਰੂਦ ਹਾਈ-ਟੈੱਕ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ! ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਲੱਗੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਹੋਰ ਗਹਿਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਤਰਾਟਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। 'ਧੋਲਾ ਝਾਟਾ ਸ਼ਰਮ ਦਾ ਘਾਟਾ' ਵਾਲਾ ਅਖਾਣ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਵਰਗੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤੋਂ ਰੁੱਝੇ/ਝੁੰਝੇ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਗੱਲ ਐਥੇ ਈ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕੀ। ਸਾਡੇ ਐਧਰ ਮੱਝਾਂ ਵਧੇਰੇ ਪਾਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪ

ਵੀ ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀ ਪੀ ਕੇ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਮੂਰਾਹ ਨਸਲ ਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ।

ਜਦ ਸਾਡੀ ਪੰਜ-ਕਲਿਆਣੀ (ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਅਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਫੁੱਲ ਹੋਣ) ਮੱਝ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਤਾਂ ਤੀਗਤ ਗਈ ਅਤੇ ਮਿਲਣੋਂ/ਦੁੱਧ ਦੇਣੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਣ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੜ੍ਹ ਬਦਿਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਲੱਤਾਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਸਾਡਾ ਬੁਝਾਤਾ ਭੰਨ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ

ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜੱਫੀ ਦਿਵਸ ਗਾਂ ਦਾ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਇੱਥੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਪੋਸਟ ਚੇਤੇ ਆ ਗਈ-ਮੱਝ ਦੀ ਦੁੱਖਭਰੀ ਕਹਾਣੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਮੱਝ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ- 'ਬੱਚਾ ਜਦ ਬੋਤਾ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਦੁੱਧ ਮੇਰਾ ਪੀਂਦਾ, ਉਹ ਵੀ ਬੋਰਨਵੀਟਾ ਪਾ ਕੇ। ਪਰ ਨਿਬੰਧ ਲਿਖਣ ਲਈ ਗਾਂ, ਹਾਥੀ ਜਾਂ ਕੁੱਤਾ? ਜੇ ਬੱਚਾ ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ-ਕਾਲਾ ਅੱਖਰ ਭੈਂਸ ਬਰਾਬਰ; ਕੀ ਦੂਜੇ ਜਾਨਵਰ ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਹਨ? ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ-ਗਈ ਭੈਂਸ ਪਾਨੀ ਮੈਂ, ਭਲਾ ਬਾਕੀ ਜਾਨਵਰ ਕੀ ਕੋਕਾ ਕੋਕਾ 'ਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਗੋਕੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਐਂ ਡਰਦੇ ਹਨ ਜਿੰਦਾਂ ਸਾਹਨ ਲਾਲ ਕੱਪੜੇ ਤੋਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਹਿਰੂ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਪਾਣੀ ਨੂੰ

ਦੇਖ ਕੇ ਰੀੜਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਜੇ ਕੋਈ ਨਾ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣਗੇ-ਭੈਂਸ ਅੱਗੇ ਬੀਨ ਵਜਾਉਣਾ; ਬਾਕੀਆਂ ਅੱਗੇ ਕੀ ਲਤਾ ਮੰਗੋਸ਼ਕਰ ਦਾ ਗਾਣਾ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ? ਅਸੀਂ ਮੱਝਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਮੱਝ ਵਰਗੀ ਮੋਟੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ 'ਪਤੀ-ਪ੍ਰੇਮੇਸ਼ਰਾਂ' ਲਈ 'ਮਹੋਂ ਵਾਂਗ ਮਾਸ ਚੜ੍ਹਿਆ' ਅਤੇ 'ਭੂਸਰਿਆ/ਬਰੂ ਖਾਧਾ ਝੋਟਾ' ਵਰਗੇ ਨਾਂਗ-ਵਾਚੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ?

ਜਾਨਵਰੀ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਗੱਲ ਲਿੰਗੀ (ਜੈਂਡਰ) ਵਿਤਕਰੇ ਤਕ ਅੱਪੜ ਗਈ। ਬਲਦਾਂ/ਬੈਲਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਇਆ ਕਿ 'ਮਾਦਾ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਪਸ਼ੂ-ਸਮਾਜ' ਵਿਚ 'ਨਰ ਨਸਲ' ਨਾਲ ਦੁਜੈਗ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਮਾਦਾ-ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਸੰਕੀਰਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਈ। ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਏ ਬਲਦਾਂ ਨੇ 'ਜੂਲਾ-ਛੱਤ' ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਸਖਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿੰਗੋ-ਸਿੰਗੀ ਹੋ ਪਏ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਬਾਂ ਬਾਂ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਫੈਲੀ 'ਲਿੰਪੀ ਸਕਿਨ ਡਿਸੀਜ਼' ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ/ਲੱਖਾਂ ਗਊਆਂ/ਬੈਲ ਮਰੇ ਅਤੇ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਗਊਆਂ ਦੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਦੁੱਧ ਸੁੱਕ ਗਏ। ਕਿਸਾਨਾਂ/ਗਊ ਪਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਚਮੜੀ ਦੀ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਆਵਾਰਾ ਗਊਆਂ/ਬਲਦ ਸੜਕਾਂ/ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ ਫਿਰਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ; ਕਈ ਰੁਲ ਖੁਲ ਕੇ ਮਰ ਗਏ। ਪਰ ਕੋਈ ਨਾ ਬਹੁਤਿਆ। ਨਾ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਖੌਤੀ ਗਊ-ਪ੍ਰੇਮੀ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਗਊ-ਸਾਲਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੁੰਦੇ ਭਲਾ ਐਨੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਵਾਰਾ ਗਊਆਂ/ਬੈਲ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਗਏ?

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗਊ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੀ ਵਸੋਂ ਵਲੋਂ ਪੂਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਗਊ ਮਾਤਾ

ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਦੁੱਧ ਤਾਂ ਦੁੱਧ ਹੋਇਆ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਗਊ-ਮੂਤਰ ਦਾ ਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਭੋਲੇ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਜੀਵ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਲਈ ਅਤੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਪਾਪੜ ਵੇਲੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ।

ਗਊ ਬਾਰੇ ਕਈ ਮੁਹਾਵਰੇ/ਅਖਾਣ ਵੀ ਹਨ- ਗਊ ਦਾ ਜਾਇਆ, ਗਊ-ਗਰੀਬ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ, ਗਊ ਹੋਣਾ, ਅਖੋਂ ਬੜਕ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਹਨ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਮੌਕ ਕਿਉਂ ਮਾਰਦੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਗਊ ਦੇ ਜਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ!

ਸ਼ਬਦ-ਵਿਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਾਰੇ ਗੋਕਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮਾਦਾ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮਹਾਨਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਗਊ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 'ਗੋ/ਗੋ' ਮੂਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਗਠਾ ਵਜੋਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ 'ਬੈਲ' ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਦੀਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ 'ਗਾਂ' ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਗਰੀਬ, ਨਿਮਰਤਾ ਵਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ- 'ਗਊ ਕਉ ਚਾਰੈ ਸਾਰਦੁਲ'॥ (ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ 898)। ਗਊ ਮੁਖ ਦਾ ਮਤਲਬ ਗਊ ਵਾਂਗ ਚੁਪ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਮੂੰਹ ਦਾ ਨਰਮ ਅਤੇ ਦਿਲੋਂ ਖੋਟਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ- 'ਗਊਮੁਖ ਬਾਘ ਜੈਸੇ ਬਸੈ ਮ੍ਰਿਗਮਾਲ ਬਿਖੇ' (ਭਾਗੁ ਕ)। ਗੋਮੁਖ, ਗਊ ਗ੍ਰਾਸ, ਗਊ ਚਰਾਹਾ, ਗਊਚਰਿ, ਗਊ ਚੋਣੀ ਆਦਿ ਹੋਰ ਸਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵੀ ਹੈ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਗਾਂ/ਗਊ ਨੂੰ 'ਕਾਓ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜਰਮੈਨਿਕ ਮੂਲ ਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਵੀ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰੋਟੋ-ਵੈਸਟ ਜਰਮੈਨਿਕ ਦੇ 'ਕ੍ਰਾਹ', ਪਰੋਟੋ ਜਰਮੈਨਿਕ ਦੇ 'ਕ੍ਰੂਜ਼', ਪਰੋਟੋ-ਇੰਡੋ-ਯੂਰਪੀਅਨ ਦੇ 'ਗਾਊਜ਼', ਡੱਚ ਦੇ 'ਕੋਇ', ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ 'ਗੋ' ਅਤੇ ਮਿਡਲ/ਓਲਡ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਦੇ 'ਕ੍ਰਾ/ਕ੍ਰਾਹ' ਤੋਂ ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ 'ਕਉ' 'ਤੇ ਅੱਪੜਿਆ। ਲਾਤੀਨੀ ਅਤੇ ਯੂਨਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਇੰਡੋ-ਯੂਰਪੀਅਨ ਮੂਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸਬੰਧੀ 'ਬੋਸ' ਅਤੇ ਬਾਉਸ' ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦਾ ਬਾਕੀ)

ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ, ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ 'ਚ ਪਨਪਦਾ common periwinkle ਵੀ ਨਹੀਂ। ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਸਮਾਨਾਂਤਰ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਵਿੱਦਿਆ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੌਦਿਆਂ ਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਨੇ ਕਿ ਵੱਖ ਮੌਸਮਾਂ-ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ, ਵੱਖ ਭੂ-ਖੰਡਾਂ 'ਚ ਜੀਵ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੇ ਨੇ। Survival of the Fittest ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮ ਤਹਿਤ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ-ਰੂਪ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਪਛਾਣਾ। ਮਸਲਨ, ਤਵੇ ਦੇ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਜਿੰਨੇ ਕਾਲੇ ਅਫਰੀਕੀ, ਤੇ ਨਾਮਨਿਹਾਦ ਸੋਹਣੇ, ਗੋਰੇ ਯੂਰਪੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮੁੱਢ ਇਕੋ ਥਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਅਫਰੀਕਾ ਦੀ "ਰਿਫਟ ਵੈਲਿ" ਵਿਚ ਬੱਝਿਆ ਸੀ; ਇਕੋ ਕਾਲੀ, mitochondrial ਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਵਜ ਹੈ। ਮਨੁੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਵੱਖ ਭੂ-ਖਿੱਤਿਆਂ 'ਚ ਪਰਵਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਿੱਤਿਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੰਗਰੂਪ ਬਦਲਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ common periwinkle ਏਨੇ ਦੂਰ ਤੇ ਭੂ-ਖਿੱਤਿਆਂ 'ਚ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੋ ਰੰਗਰੂਪ ਵਾਲਾ ਕਿੱਜ ਹੈ? ਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ, ਜਾਣੇ-ਅਣਜਾਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਹਾਂਦੀਪ ਤੋਂ ਦੂਸਰੇ 'ਤੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਜਾਤੀ, ਵੱਖਰੇ ਮਹਾਂਦੀਪਾਂ 'ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਇਹ ਪ੍ਰਜਾਤੀ ਦਰਅਸਲ ਉਦੋਂ ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਰੋੜਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਾਂਦੀਪ ਅਜੇ ਆਪਸ 'ਚ ਜੁੜੇ ਸਨ?

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਪਤਾ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਜੀਵਨ 'ਚ ਰਹੱਸ ਬਣੇ ਰਹਿਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਰਹੱਸ, ਜੀਵਨ 'ਚ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਚੋਂ ਹੈ। ਤੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਗੂੜ੍ਹੇ ਰਹੱਸਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਬੁੱਝ ਸਕਦੇ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਬੁੱਝ ਲਵੋਗੇ ਕਿ ਘਾਹ ਦੇ ਇਕ ਤਿਨਕੇ 'ਚ - ਕ੍ਰਾਂਟਮ ਜਗਤ ਦੇ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਤੇ ਜਟਿਲ, ਤੇ ਅਨੰਤ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਰਹੱਸਾਂ ਸਮੇਤ - ਸਭ ਭੇਦ ਦਰਜ ਨੇ।

ਯੂੱਪ ਨਾਲ ਲਬਾਲਬ ਸੰਗਤਰੀ ਕਲਸ਼ ਸਥੂਲ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ 25-30 ਮਿੰਟ ਹੋਏ ਨੇ, ਪਰ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਕਈ ਕਾਲ- ਤੇ ਭੂ-ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਭੁਮਣ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ 'ਹੋਮ ਰਨ' 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਸੰਖੇਪ ਸੈਰ ਦਾ 'ਐਨਕੋਰ' ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਹੈ।

ਕਲੋਨੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਕਰ, ਮੈਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਖੇਡ-ਪਾਰਕ ਕੋਲੋਂ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਪਰਤ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਮਘ ਗਈ ਯੂੱਪ 'ਚ ਕਲੋਨੀ ਅੰਦਰ ਬਣੀ ਪਟੜੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਉਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਰੋਜ਼ਮੇਰੀ ਝਾੜੀਆਂ 'ਚੋਂ ਮੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਮਹਿਕ ਉੱਠਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਝਾੜੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਛਿਪੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਨਜ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਹਨੂੰ ਮੈਂ ਨਿਮਨਚੇਤਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਣ ਤੋਂ ਹੀ ਲੱਭ ਰਿਹਾ ਸਾਂ: ਯੂੱਪ 'ਚ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੰਗਤਰੀ ਰੰਗ ਦੇ, ਸਗੋਂ ਯੂੱਪ ਨਾਲ ਲਬਾਲਬ ਸੰਗਤਰੀ ਕਲਸ਼, ਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੱਡੇ, ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਪੌਪੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਕਿਆਰੀ ਹੀ। ਵਾਹ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਕਹਿਣਾ ਘੱਟ-ਬਿਆਨੀ ਹੈ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਪੋਸਤ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ 'ਚ ਅਫੀਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਇਸ ਰਾਜੇ ਦਾ ਜੰਗਲੀ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਬੀਜ ਹੀ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੈਂਕੜੇ ਪੱਤਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਮੇਰੀ ਜਿਹਨੀ

ਐਲਬਮ 'ਚ ਜੜੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ, ਜਿਹਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਈ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਪਰਤ ਆਈਆਂ ਨੇ। ਇਸ ਫੁੱਲ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤੀ 5-6 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਂਦੇ ਅਸੀਂ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਧੂਰ ਦੱਖਣ 'ਚ ਅੰਧ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਕੰਢਲੇ ਸੋਹਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸਾਊਥਹੈਪਟਨ 'ਚ ਵੱਸੇ ਕਵੀ-ਦੋਸਤ ਵਰਿੰਦਰ ਪਰਿਹਾਰ ਦੇ ਘਰ ਤਿੰਨ ਕੁ ਹਫਤਿਆਂ ਲਈ ਰੁਕੇ ਸਾਂ ਤੇ Eden Project ਵੇਖਣ ਗਏ ਸਾਂ। ਇਹਨੂੰ ਮੈਂ 'ਓਥੋ'editeranean Dome 'ਚ ਤੱਕਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਓਥੋ ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਘਸਮੇਲਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ Eden Project 'ਚ ਬਿਤਾਇਆ ਦਿਨ, ਓਥੋਂ ਤੱਕ ਦਾ ਤੇ ਪਰਤਣ ਦਾ ਸਫਰ, ਵਰਿੰਦਰ ਦਾ ਘਰ, ਉਹਦਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਧੂਪੀ-ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਬਨਸਪਤੀ, ਸਮੁੰਦਰ ਕੰਢੇ ਫਿਰਦਿਆਂ ਓਥੋਂ ਦੀ ਸੀਤ, ਸਿੱਲ੍ਹੀ, ਹਲਕੀ ਨਮਕੀਨ ਸੁਗੰਧ ਵਾਲੀ ਤੇਜ਼ ਹਵਾ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਦਲਦਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਅਸਮਾਨ, ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਮਗਰੋਂ ਦੀ 'ਐਪਲ-ਪਾਈ'। ਸਭ ਧਾਅ ਕੇ ਮਿਲੇ ਨੇ।

ਮੈਨੂੰ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆਈ ਪੌਪੀ ਦਾ ਇਕ ਭਾਈਬੰਦ Himalayan Blue Poppy ਵੀ ਯਾਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਕਰੀਬ ਡੇਢ ਦਹਾਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਕੁਦਰਤ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਘੁੱਮਕਤ ਦੋਸਤ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡ-ਆਕਾਰੀ ਸਚਿੱਤਰ ਪੁਸਤਕ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਸੀ: Hundred Himalayan Flowers. ਉਹਦੇ ਸਰਵਰਕ 'ਤੇ ਇਸ ਫੁੱਲ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੀ। ਅਕਸਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵਰਕੋ ਫਲੋਰਦਿਆਂ ਤੇ ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤਮਾਲਾ 'ਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ-ਆਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੇਖਦਿਆਂ ਇਹ ਸੁਫਨੇ 'ਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਦੇ ਮੈਂ ਹਿਮਾਲਿਆਈ ਬਲੂ ਪੌਪੀ ਦੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਦਰਸ ਕਰਾਂਗਾ।

10 ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ 4 ਜਣਿਆਂ, ਪਤਨੀ ਪੰਮੀ ਤੇ ਮੇਰਾ, ਅਤੇ ਕਵੀ-ਦੰਪਤੀ ਦੋਸਤ ਭੁਪਿੰਦਰਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਬਿਪਨਪ੍ਰੀਤ ਦਾ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਟਰਬਕ

ਸੀ। ਕਸ਼ਮੀਰ-ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਪਹਿਲਗਾਮ ਗਏ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਗਾਮ ਤੋਂ ਘੰਟੇ ਕੁ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਿੱਕੇ ਕਸਬੇ/ਪਿੰਡ ਆਰੂ ਚਲੇ ਗਏ ਸਾਂ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ - ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਨੇ ਮੇਰੀ ਵੇਖਾ-ਵੇਖੀ - ਆਰੂ ਤੋਂ 3-4 ਘੰਟੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦਾ, ਪਹਿਲਾ ਅੱਧਾ ਰਾਹ ਘੋੜਿਆਂ 'ਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਪੈਦਲ, ਕਤਰਨਾਗ ਝੀਲ ਤੱਕ ਦਾ ਬੇਹੱਦ ਮੁਸ਼ਕਲ, ਤੇ ਜਿਉਂ ਟਰਬਕ ਦੀ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਚੜ੍ਹਾਈ 'ਤੇ ਹੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਮੁਰਖਾਨਾ, ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਰਾਹ ਬਾਕੀ ਸਭਨਾਂ ਤੋਂ ਰਤਾ ਸੌਖਾ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਅਤਿ ਮੁਸ਼ਕਲ ਚੜ੍ਹਾਈ ਦੌਰਾਨ, ਹਫਦਾ ਵੀ, Hundred Himalayan Flowers 'ਚ ਵੇਖੇ ਜੰਗਲੀ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖਿਚਦਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ, ਹਿਮਾਲਿਆਈ ਬਲੂ ਪੌਪੀ, ਮੈਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਉਦੋਂ ਦਿਸਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮੰਜਲ ਝੀਲ 'ਤੇ ਪੁੱਜ, ਕੁਝ ਹਲਕਾ ਖਾ ਕੇ ਤੇ ਰਤਾ ਅਰਾਮ ਕਰ ਕੇ ਉਤਰਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਝੀਲ ਕੰਢੇ, ਕਾਲੀ, ਸਿੰਧੀ ਖੜੀ ਇਕ ਗੁੰਨਾਈਟੀ ਚੱਟਾਨ 'ਚ ਉੱਗੇ ਉਸ ਬੂਟੇ 'ਤੇ 4-5 ਫੁੱਲ ਸਨ: ਵੱਡੀਆਂ ਨੀਲੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਵਾਲੇ, ਹਲਕੀ ਵਹਿੰਦੀ ਸੀਤ ਹਵਾ 'ਚ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਝੂਮਦੇ, ਜਿਉਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਉਡੀਕਦੇ, ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ 'ਚ ਉਸ ਇਕ ਵਾਰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਬੂਟੇ 'ਤੇ ਖਿੱਤੇ ਦਿਸਣ ਮਗਰੋਂ, ਉਸ ਟਰਬਕ 'ਤੇ, ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਹਿਮਾਲਾ 'ਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸੈਰਾਂ ਦੌਰਾਨ, ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿਸੇ। ਕਾਸ਼! ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ। ਹੁਣ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਉਸ ਇਕ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਜੋਖਮ ਭਰੇ ਤੇ ਦੁਰਗਮ ਟਰਬਕ 'ਤੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸਾਂ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ (ਕੀ ਇੰਜ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ?) ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਸਿਰਫ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ

ਦੂਰ-ਦੁਰਗਮ ਸਫਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਨੇ। ਜਿਉਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਉਤਰਾਖੰਡ 'ਚ ਹੋਮਕੁੰਟ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਲੋਕ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਘਾਟੀ ਵੇਖਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਜਿਉਂ ਕੁਝ ਅਮਰੀਕੀ, ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਚ ਕੁਝ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ, ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ 'ਚ ਇਕੱਠੇ ਖਿੱਤੇ ਜੰਗਲੀ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਪੌਪੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਹਰ ਸਾਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਉਂਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਟਾਵੀਆਂ ਜੁੰਡਲੀਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿੜਣ-ਮੌਸਮ ਦੌਰਾਨ, ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਸਟੇਟ ਹਾਈਵੇਅਜ਼ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ ਦਿਸ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪਛਾਣਦੇ ਹੋਵੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸੁਨਹਿਰੀ-ਕੇਸਰੀ ਰੰਗ ਕਾਰਨ ਅਣਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਏਥੋਂ ਦੇ ਮੂਲਨਿਵਾਸੀ ਇੰਡੀਅਨ ਇਸ ਫੁੱਲ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਤੇ ਬੀਜਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ 'ਚ, ਅਤੇ ਇਹਦਾ ਤੇਲ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ਬੈਂਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ 'ਸੋਨੇ ਦਾ ਪਿਆਲਾ' ਸੰਨ 1903 ਤੋਂ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦਾ ਰਾਜ ਫੁੱਲ ਵੀ ਹੈ।

(ਤਕਰੀਬਨ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੀ ਬਹਾਰ ਆਪਣੇ ਭਰਪੂਰ ਜੋਬਨ 'ਤੇ ਹੋਣੀ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਧੂਪੀਲੀ ਦੁਪਹਿਰ ਹੌਲਿਸਟਰ ਤੋਂ, ਗਿਲਰੋਏ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚੋਂ ਦੀ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਮੁੜ ਉਵਾਸ ਕੈਨਿਅਨ ਪਾਰਕ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸੋਹਣੇ ਅਰਧ-ਪਰਬਤੀ ਇਲਾਕੇ 'ਚੋਂ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਨਾ, ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਡਿਵਾਈਡਰਾਂ 'ਤੇ, ਕੁਝ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕੋਲ ਵੱਕੀਆਂ ਤੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ, ਅਜੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਿੱਪੱਤਰੀਆਂ ਤੇ ਛਾਂਗੀਆਂ ਅੰਗੂਰ-ਵੇਲਾਂ ਦੇ ਬਾਗਾਂ 'ਚ, ਚਰਾਗਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਘਾਹੀ ਢਲਾਨਾਂ 'ਤੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ 'ਤੇ, ਨਿੱਕੀਆਂ ਝੰਗੀਆਂ ਤੇ ਖਿੱਤਿਆਂ 'ਚ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਝੁਰਮਟਾਂ 'ਚ ਇਹ ਫੁੱਲ ਏਨੇ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਸ਼ੋਭ ਦਿਸਨੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਮੁੱਕ ਜਾਣੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 'ਸੋਹਣੇ' ਕਹਿਣਾ ਮੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਉਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਰਸਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ।)

21ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ

ਅਸੀਂ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਜੀਅ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਬਾਲ ਵਿਆਹ, ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ, ਵਿਧਵਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਮਨਾਹੀ, ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਆਦਿ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਠਾਰਵੀਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹੀਆਂ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਅਣਥੱਕ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਗੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ

ਕੰਵਲਜੀਤ ਕੌਰ ਗਿੱਲ

ਵੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜੇਕਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਬਾਰੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਉਪਰ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਬਾਰੇ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਅਸਾਮ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 4074 ਜੋੜਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਕਾਰਨ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 2300 ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 18 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਇੰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ (ਪੋਕਸੋ) ਤਹਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਖ਼ਬਰ ਨੇ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਕਈ ਸੁਆਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ, ਕੀ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ ਵਿਚ ਅਜੇ ਵੀ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹੈ? ਦੂਜਾ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਿਆਹ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈ? ਇਹ ਵਿਆਹ ਹੋਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਤੀਜਾ, ਇਹ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੋੜਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਕਿਉਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਪੋਕਸੋ ਤਹਿਤ ਕੇਸ ਕਿਉਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ? ਚੌਥਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ/ਪਤਨੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬਾਣੇ ਜਾ ਕੇ ਵਿਰੋਧ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ਵੱਸੇ ਵਸਾਏ ਘਰ ਕਿਉਂ ਉਜਾੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸਿੱਧੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਪਰਿਵਾਰ

ਟੁੱਟਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਖਮਿਆਜ਼ਾ ਔਰਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਭੁਗਤਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵਿਆਹ ਕਾਰਜ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ। ਰਾਜ ਰਾਮਮੋਹਨ ਰਾਏ ਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਚੰਦਰ ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਅਤੇ ਸਤੀ ਪ੍ਰਥਾ ਜਿਹੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1872 ਵਿਚ ਸਪੈਸ਼ਲ ਮੈਰਿਜ ਐਕਟ ਅਤੇ 1929 ਵਿਚ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਰੋਕੂ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਮਕਸਦ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦਿਆਂ ਵਿਆਹ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਮਰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਲੜਕੇ ਲਈ 18 ਸਾਲ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਲਈ 14 ਸਾਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1949 ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਉਮਰ 15 ਸਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 1978 ਵਿਚ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਮੁੜ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੀ ਵਿਆਹ ਲਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਮਰ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 21 ਸਾਲ ਤੇ 18 ਸਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੰਨੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। 2006 ਵਿਚ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਮਨਾਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਦਸੰਬਰ 2021 ਵਿਚ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਯਾ ਜੋਤਲੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਉਮਰ ਵੀ ਵਧਾ ਕੇ 21 ਸਾਲ ਕਰ ਦੇਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਰੱਖੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਹੈ।

ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਵਿਰੁੱਧ ਸਖ਼ਤ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਕੁਝ ਥਾਵਾਂ, ਜਾਤੀਆਂ, ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਅਜੇ ਵੀ ਉਢੇ ਹੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਧਾੜਵੀ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਰਾਜ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਮਾਲ-ਧਨ ਲੁੱਟਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਪੱਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਮੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣਾ ਅਤੇ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਜਿਹੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਸਨ। ਲਿੰਗਕ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇੱਜ਼ਤ ਮਾਣ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਮਾਪੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ

ਧੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਸੁਰਖਰੂ ਹੋਣਾ ਲੋਚਦੇ ਸਨ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲਾ ਦਰਜਾ, ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਾਹੌਲ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਭੋਗ-ਵਿਲਾਸ ਦੀ ਵਸਤੂ ਮੰਨਣਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਂ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਗ਼ਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਜਾਂ ਪੱਛੜੀਆਂ ਜਾਤਾਂ/ਜਨਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤਰਕ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਦਾਜ ਦੀ ਰਕਮ ਵੀ ਘੱਟ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਦਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਪਰਾਧ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਹਤ, ਆਜ਼ਾਦ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਿਰਥੇ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲੈਣ ਆਦਿ, ਸਭ ਕੁਝ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਮਾਂ ਬਣਨ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਜਣੇਪੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਦਰ ਅਤੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਣਚਾਹੇ ਗਰਭ ਨਹਿਰਨੇ, ਮਰੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ, ਗਰਭ ਗਿਰਨ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਧਣ ਕਾਰਨ ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਪ੍ਰੋਬਲਮਾਂ ਵੀ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਲ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆਈ ਮੁਲਕ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼, ਨੇਪਾਲ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਭਾਗ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ ਵੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ। ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪੀ.ਈ.ਡਬਲਿਊ. ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਜਨਗਨਣਾ ਬਿਊਰੋ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕਮਿਊਨਟੀ ਸਰਵੇ 2014 ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ 36 ਰਾਜਾਂ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੱਧ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਵਰਜੀਨੀਆ,

ਟੈਕਸਾਸ, ਫਲੋਰੀਡਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰਥਾ ਆਮ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਨਾਹੀ ਜਾਂ ਆਦੇਸ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਥੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਿਮਤੀ ਜਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤਹਿਤ 16-17 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ 15 ਤੋਂ 17 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਆਹੇ ਜੋੜਿਆਂ ਵਿਚ 55 ਫ਼ੀਸਦੀ ਕੁੜੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਲੋਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਮਜ਼ਬੂਰੀਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗ਼ਰੀਬ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਵਧੇਰੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਿਹਤ ਸਰਵੇਖਣ ਅਨੁਸਾਰ 2005-06 ਵਿਚ 47 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਘਟ ਕੇ 2015-16 ਵਿਚ 26.8 ਫ਼ੀਸਦੀ ਅਤੇ 2020-21 ਵਿਚ 23.3 ਫ਼ੀਸਦੀ ਹਨ। ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ 40 ਫ਼ੀਸਦੀ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ 18 ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਰਾਜ ਹਨ- ਝਾਰਖੰਡ, ਆਸਾਮ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਰਾਜਸਥਾਨ ਅਤੇ ਤਿਲੰਗਾਨਾ। ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਅਨੁਸਾਰ 2022 ਵਿਚ ਝਾਰਖੰਡ ਵਿਚ 54.6 ਫ਼ੀਸਦੀ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿਚ 54.9 ਫ਼ੀਸਦੀ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਗ਼ਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਨ। ਕੇਰਲ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕੇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕਾਰਨ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੇਰਲ ਸਾਖਰਤਾ ਦਰ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੈ ਅਤੇ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਮਰਦ-ਔਰਤ ਹੱਥ ਭੰਨਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੇ ਔਰਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਲਗਪਗ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਬੱਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਵੀ ਕੌਮੀ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਬਾਲ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਆਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਪੱਖ ਨਾਲੋਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਖ ਵਧੇਰੇ ਭਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਸਾਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨੇ 'ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਗ਼ਰੀਬ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਭਾਈਚਾਰੇ

ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਦੂਜੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਥੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਵੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਸਿਰਫ ਆਸਾਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਬਾਲ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਚਾਣਚੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਮਕਸਦ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਇਹ ਅਤਿਅੰਤ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੈ।

ਬਾਲ ਵਿਆਹ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਉੱਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਉੱਪਰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਯੂਨਾਈਟਡ ਨੇਸ਼ਨਜ਼ ਫੰਡ ਫਾਰ ਪਾਪੁਲੇਸ਼ਨ ਐਕਵਿਟੀ (ਯੂ.ਐੱਨ.ਐਫ.ਪੀ.ਏ.) ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਘ ਦੀ ਵਸੋਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਲਈ ਫੰਡ ਜੁਟਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ 2020 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ 51 ਫ਼ੀਸਦੀ ਅਨਪੜ੍ਹ ਅਤੇ 47 ਫ਼ੀਸਦੀ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ (ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਸ) ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ 18 ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂਕਿ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲੇਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਗ਼ਰੀਬ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤਾਂ, ਜਨਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਕੌਮੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸਿਹਤ ਸਰਵੇਖਣ-5 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਬਾਲ ਵਿਆਹਾਂ ਨੂੰ ਠੱਲ ਪਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਯੂਨੀਸੈੱਫ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ 2030 ਤੱਕ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਮਿੱਥਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੱਲ੍ਹੜ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ, ਪ੍ਰਜਨਣ ਅੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਕੇਰਸਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਕਾਉਂਸਲਿੰਗ ਆਦਿ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੁਢਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸਵੈ-ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਹੱਕ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਜੋ ਕੌਮੀ ਜਮਹੂਰੀ ਗੱਠਜੋੜ (ਐੱਨ.ਡੀ.ਏ.) ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਅਕਸਰ ਗਾਇਬ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਲ ਕੁ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਜਾਇ ਹੱਕਾਂ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ

ਜ਼ੋਇਆ ਹਸਨ

ਗਿਆ। ਹੱਕਾਂ ਅਤੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਦਾ ਫਰਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਓਨਾ ਵਾਹ-ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾ ਹੱਕਾਂ ਵੱਲ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੈ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੌਮੀ ਦਿਹਾੜੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਗਾਰੰਟੀ ਯੋਜਨਾ (ਮਗਨਰੇਗਾ) ਪ੍ਰਤੀ ਮਾੜੇ ਰਵੱਈਏ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਬਤ ਬਜਟ ਘਟਾਉਣ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਵਡੇਰਾ ਮੁੱਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤਬਕਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

2005 ਵਿਚ ਪਾਸ ਮਗਨਰੇਗਾ ਦਿਹਾੜੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਮਿਸਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ। ਇਹ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਇਕਹਿਰੀ ਦਿਹਾੜੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਯੋਜਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਹਿਤ ਸਾਲ 'ਚ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਇਕ ਜੀਅ ਨੂੰ 100 ਦਿਨ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਯੋਜਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਸੂਬਾਈ ਸਰਕਾਰ 100 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ

ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਖ਼ਸ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਉੱਝ, ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕਟੌਤੀਆਂ ਦੀ ਬੁਰੀ ਮਾਰ ਪਈ ਹੈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਾਂਝੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਮੋਰਚੇ (ਯੂ.ਪੀ.ਏ.) ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਵੇਲੇ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਮਗਨਰੇਗਾ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਵਿਗਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੁਕ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਸ ਦੀ ਉਜਰਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਐੱਨ.ਡੀ.ਏ. ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕਟੌਤੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਜਰਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਂਬੱਧ ਅਦਾਇਗੀ ਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਾਰੰਟੀ ਨੂੰ ਪੇਟਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਉਦੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਵਿਚਕਾਰ ਪਾੜਾ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਲਮੀ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਰਿਪੋਰਟ-2022 ਅਤੇ ਔਕਸਫੈਮ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਰਿਪੋਰਟ-2023 ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਅਸਾਸਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾੜੇ ਪੱਖੋਂ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਭਰਿਆ ਮੁਲਕ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਰਥਿਕ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਫਿਰ ਵੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਜਟ 'ਚ ਕਟੌਤੀ ਜ਼ਰੀਏ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ 'ਤੇ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਗਨਰੇਗਾ ਵਰਗੀਆਂ

ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵੁੱਕਤ ਘਟਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕੌਮੀ ਖਾਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵੀ ਅੰਗ ਹੈ।

ਮਗਨਰੇਗਾ ਪ੍ਰਤੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਕਾਫ਼ੀ ਮੱਠਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਮੌਜੂ ਉਡਾਇਆ ਸੀ। ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਐਤਕੀਂ ਆਪਣੇ ਬਜਟ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਐੱਨ.ਡੀ.ਏ. ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਖ਼ਤਮ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਜਟ 'ਚ ਕਟੌਤੀ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਹ ਔਘਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 2023-24 ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਲਈ 61032.65 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਰੱਖੇ ਹਨ; 2022-23 ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਸੋਧਿਆ ਬਜਟ 73000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮਗਨਰੇਗਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਬਜਟ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਟੌਤੀ 30 ਫ਼ੀਸਦ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ 25 ਫ਼ੀਸਦ ਕਟੌਤੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਹ 98000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਬਜਟ ਅਨੁਮਾਨ ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 73000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮਗਨਰੇਗਾ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਕਟੌਤੀ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਟੌਤੀ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਹੋਰ ਮੱਦਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ 'ਤੇ ਖਰਚ ਘਟਾਉਣ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ; ਮਤਲਬ, ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਪਹਿਲਕਦਮੀਆਂ ਘਟ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ 100 ਦਿਨਾਂ ਘੱਟੋ-

ਮਗਨਰੇਗਾ ਦੀ ਬੇਕਦਰੀ

ਘੱਟ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਦਿਹਾੜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮਾਇਨੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਔਸਤ ਰੁਜ਼ਗਾਰ 100 ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਮੰਗ ਨਿਰਦੇਸ਼ਤ ਯੋਜਨਾ ਹੈ ਪਰ ਫੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਗਰ ਹੋਣਾ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਕੰਮ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸਲ ਰਕਮ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਮਗਨਰੇਗਾ ਲਈ ਪੂਰਕ ਰਕਮਾਂ ਵਿਚ ਚੋਖਾ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਬਜਟ ਘੱਟ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੰਗ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਜਟ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਮੰਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਰਕਮਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਜਰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀਆਂ ਲਾਗਤਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਗਨਰੇਗਾ ਦੇ ਬਜਟ ਦਾ ਔਘਾ ਹਿੱਸਾ ਬਕਾਏ ਅਦਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਾਲ ਦੇ ਔਘ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉੱਧਰ, ਕੰਮ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਖੋਜ

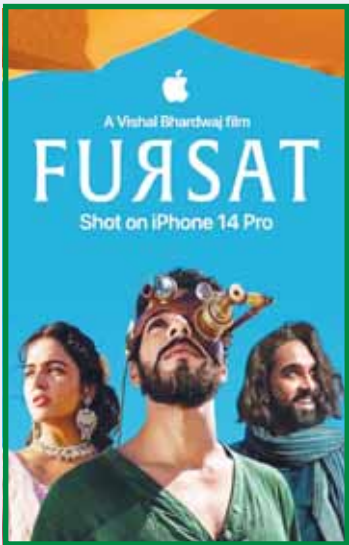
ਅਤੇ ਪੈਰਵੀ ਗਰੁੱਪ ਪੀਪਲਜ਼ ਐਕਸ਼ਨ ਫਾਰ ਐਂਪਲਾਇਮੈਂਟ ਗਾਰੰਟੀ (ਪੈਗ) ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਮੁਤਾਬਕ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਜਟ ਦਾ ਕਰੀਬ 21 ਫ਼ੀਸਦ ਪੈਸਾ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬਕਾਏ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। 2022-23 ਦੌਰਾਨ 16070 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਕਾਏ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ 'ਪੈਗ' ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ 2023-24 ਲਈ 2.72 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਬਜਟ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸੋਧੇ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲੋਂ ਤਿੰਨ ਫ਼ੀਸਦ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ 100 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕੰਮ ਦੇਵੇ। ਪਿਛਲੇ ਬਕਾਇਆਂ ਅਤੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵਧਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਮੰਗ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਮਗਨਰੇਗਾ ਰਾਹੀਂ ਲੱਖਾਂ ਦਿਹਾੜੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਕੋਵਿਡ-19 ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਤਹਿਤ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੱਖਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਇਹੀ ਯੋਜਨਾ ਕਾਰਜਮਾਨ ਸਾਬਿਤ ਹੋਈ ਸੀ।

ਉੱਝ, ਮੁਲਕ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਮਗਨਰੇਗਾ ਦੀ ਖਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਮੁਲਕ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕੰਮ ਦੇ ਦਿਨ ਵਧਾ ਕੇ 150 ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕੰਮ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਦੇ ਫੰਡ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੰਮ ਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਕਾਮਿਆਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਾਮਿਕਾ ਦੀ ਬੱਲੇ-ਬੱਲੇ

ਅਦਾਕਾਰਾ ਵਾਮਿਕਾ ਗੱਬੀ ਅਤੇ ਅਦਾਕਾਰ ਇਸ਼ਾਨ ਖੱਟਰ ਦੀ ਲਘੂ ਫਿਲਮ 'ਫੁਰਸਤ' ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਲਈ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੱਚਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਵੀ ਲਈ। ਵਾਮਿਕਾ ਗੱਬੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ, "ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਨੇ ਡਾਂਸ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੰਟੈਂਪਰੇਰੀ ਡਾਂਸ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਹੀ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਡਾਂਸ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਡਾਂਸ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ ਹੋਏ ਨੱਚਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਟਾਈਮਿੰਗ ਇਸ ਡਾਂਸ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਕੱਥਕ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਦੇ ਹਫ਼ਤੇ ਕੰਟੈਂਪਰੇਰੀ ਡਾਂਸ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੂਟਿੰਗ ਦੌਰਾਨ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਫੁਰਸਤ ਦੇ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ।"

ਫਿਲਮ 'ਫੁਰਸਤ' ਦਾ ਪੋਸਟਰ।

ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਕਲੀ ਜੇਟਾ' ਵਿਚ ਖੂਬਸੂਰਤ ਅਦਾਕਾਰੀ ਲਈ ਵਾਮਿਕਾ ਗੱਬੀ ਦੀ ਖੂਬ ਤਾਰੀਫ਼ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਘੇ ਗਾਇਕ ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਅਤੇ ਉਘੀ ਅਦਾਕਾਰਾ ਨੀਰੂ ਬਾਜਵਾ ਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਵਾਮਿਕਾ

ਗੱਬੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਨਾਲ ਵਕੀਲ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿਚ ਜੇ ਰੰਗ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਸਹਿਜ ਅਦਾਕਾਰੀ ਨੇ ਵਾਮਿਕਾ ਗੱਬੀ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਮਨ ਮੋਹ ਲਿਆ।

-ਆਮਨਾ ਕੌਰ

ਅਦਾਕਾਰਾ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਹਿਨਾਈਆਂ

ਅਦਾਕਾਰਾ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਨੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਫਾਹਦ ਅਹਿਮਦ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਖਾਤਿਆਂ 'ਤੇ ਫਾਹਦ ਅਹਿਮਦ ਨੂੰ ਟੈਗ ਕਰਦਿਆਂ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਖਬਰ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਫਾਹਦ ਅਹਿਮਦ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਯੂਥ ਵਿੰਗ 'ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਯੁਵਜਨ ਸਭਾ' ਦਾ ਸੂਬਾਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ। ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਵੀਡੀਓ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ: 'ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਆਉਣ ਲਈ ਸ਼ੁਕਰੀਆ'।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕੱਟੜਪੰਥੀ ਭਗਵਾ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਨੇ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਆਰ.ਐਸ.ਐਸ. ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜੇ.ਐਨ.ਯੂ. ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਡਟ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਬਰੂਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਲ ਭਰ ਚੱਲੇ ਮਿਸਾਲੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਭਗਵਾ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਨੇ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਦੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਟਵੀਟ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ। ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਇਸ ਟਵੀਟ ਵਿਚ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਨੇ ਫਾਹਦ ਅਹਿਮਦ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੰਦਿਆਂ 'ਭਾਈ' ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੱਸ, ਕੱਟੜਪੰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਛਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਆਖਿਰਕਾਰ ਫਾਹਦ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਖਾਮੋਸ਼ੀ ਤੋੜੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ: 'ਚਲੋ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਭੈਣ-ਭਾਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ'।

9 ਅਪਰੈਲ 1988 ਨੂੰ ਜਨਮੀ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫਿਲਮੀ ਕਰੀਅਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਫਿਲਮ 'ਮਾਧੋਲਾਲ ਕੀ ਪਵਿੱਤਰ' ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਫਿਲਮ 2009 ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਪੱਖੋਂ ਨਾਕਾਮਯਾਬ

ਫਿਲਮ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 2011 ਵਿਚ ਆਈ ਫਿਲਮ 'ਤਨੂ ਵੈਡਸ ਮਨੂ' ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਅਦਾਕਾਰਾ ਦੇ ਰੋਲ ਵਿਚ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭਰਵੀਂ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੁਆਈ। ਇਸ ਅਦਾਕਾਰੀ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਲਮਫੇਅਰ ਦਾ ਸਰਵੋਤਮ ਸਹਾਇਕ ਅਦਾਕਾਰਾ ਦਾ ਇਨਾਮ ਵੀ ਮਿਲਿਆ। 2013 ਵਿਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ ਫਿਲਮ 'ਰਾਬਨ' ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਦਾ ਜਲਵਾ ਦਿਖਾਇਆ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਫਿਲਮਫੇਅਰ ਦਾ ਸਰਵੋਤਮ ਸਹਾਇਕ ਅਦਾਕਾਰਾ ਦਾ ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ। ਸਾਲ 2015 ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਫਿਲਮਾਂ ਆਈਆਂ: 'ਤਨੂ ਵੈਡਸ ਮਨੂ' ਦਾ ਸੀਕੁਇਲ ਅਤੇ 'ਪ੍ਰੇਮ ਰਤਨ ਧਨ ਪਾਇਓ'। ਦੋਵੇਂ ਫਿਲਮਾਂ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਮੋਟੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਲ 2016 ਵਿਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ

ਫਿਲਮ 'ਨਿੱਲ ਬਟੇ ਸੰਨਾਟਾ' ਅਤੇ 2017 ਵਿਚ ਆਈ ਫਿਲਮ 'ਅਨਾਰਕਲੀ ਆਫ ਆਰ' ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰੀਅਰ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਫਿਲਮ 'ਨਿੱਲ ਬਟੇ ਸੰਨਾਟਾ' ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਵੋਤਮ ਅਦਾਕਾਰਾ ਦਾ ਸਕਰੀਨ ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਫਿਲਮ 'ਅਨਾਰਕਲੀ ਆਫ ਆਰ' ਲਈ ਉਹ ਸਰਵੋਤਮ ਅਦਾਕਾਰਾ ਵਾਲੇ ਇਨਾਮ ਲਈ ਨਾਮਜ਼ਦ ਹੋਈ।

ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਫਿਲਮ 'ਮਿਸੇਜ਼ ਫਲਾਨੀ' ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਦੋ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਮਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਮਯੂਕਰ ਵਰਮਾ ਰਲ ਕੇ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਨੌਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਵਰਾ ਭਾਸਕਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਰਦਾਰ ਹਨ।

-ਗੁਰਜੰਟ ਸਿੰਘ

ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ ਦਾ ਜਾਦੂ ਅਤੇ ਫਿਲਮ ਸੰਸਾਰ

ਅਦਾਕਾਰ ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਅਦਾਕਾਰਾ ਦੀਪਿਕਾ ਪਾਦੂਕੋਨ ਦੀ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਡਰਾਮਾ ਫਿਲਮ 'ਤਮਾਸ਼ਾ' ਫਰਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਮੁੜ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਘੇ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਇਮਤਿਆਜ਼ ਅਲੀ ਵੱਲੋਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੀ.ਵੀ.ਆਰ. ਸਿਨੇਮਾਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਡਿਓਆਡਵਾਲਾ ਗਰੈਂਡਸਨ ਐਂਟਰਟੇਨਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਅਕਾਊਂਟ ਰਾਹੀਂ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਫਿਲਮ ਦਾ ਪੋਸਟਰ ਵੀ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: 'ਇਸ ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਹਫਤੇ ਦੌਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰੋ। 'ਤਮਾਸ਼ਾ' ਮੁੜ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।'

ਫਿਲਮ 'ਤਮਾਸ਼ਾ' ਵਿਚ ਅਦਾਕਾਰਾ ਦੀਪਿਕਾ ਪਾਦੂਕੋਨ ਤੇ ਅਦਾਕਾਰ ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਅਤੇ (ਸੱਜੇ) 'ਫਿਲਮ 'ਦਿਲਵਾਲੇ ਦੁਲਹਨੀਆਂ ਲੇ ਜਾਏਂਗੇ' ਵਿਚ ਅਦਾਕਾਰਾ ਕਾਜੋਲ ਤੇ ਅਦਾਕਾਰ ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ।

ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅਦਾਕਾਰ ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਦਾ ਰੰਗ ਉੱਝ ਵੀ ਰਤਾ ਕੁ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਦਾਕਾਰ ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ ਮੌਕੇ ਨੋਇਡਾ ਵਿਚ ਇੱਕ ਆਨਲਾਈਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਆਲੀਆ ਭੱਟ ਅਤੇ ਧੀ ਰਾਹਾ ਨੂੰ ਮਨਮੋਹਕ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਦਿਆਂ

ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੇ ਆਗਾਮੀ ਫਿਲਮ 'ਤੂ ਤੂਠੀ ਮੈਂ ਮੱਕਾਰ' ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਗਲਗੋਟੀਆਜ਼ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਰਣਬੀਰ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਗੀਤ 'ਪਿਆਰ ਹੋਤਾ ਕਈ ਬਾਰ ਹੈ' ਅਤੇ 'ਕੋਸਰੀਆ' ਗਾ ਕੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਖੂਬ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਪਲ ਰਣਬੀਰ ਵੱਲੋਂ ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ ਮੌਕੇ ਆਲੀਆ ਅਤੇ ਰਾਹਾ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ ਦੀਆਂ ਵਧਾਈਆਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋ

ਪਿਆਰਿਆਂ- ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਆਲੀਆ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਧੀ ਰਾਹਾ, ਨੂੰ ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਗਾ।" ਰਣਬੀਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਇਸ 'ਮੋਹ' ਭਰੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਕਾਫ਼ੀ ਵਾਇਰਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਰਣਬੀਰ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਖੂਬ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਲੰਬੇ ਸਾਲ 6 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਆਲੀਆ ਅਤੇ ਰਣਬੀਰ ਦੇ ਘਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਰਾਹਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਘੇ ਅਦਾਕਾਰ ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ ਅਤੇ ਅਦਾਕਾਰਾ ਕਾਜੋਲ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰੀ ਅਤੇ ਰੋਮਾਂਸ ਭਰਪੂਰ ਫਿਲਮ 'ਦਿਲਵਾਲੇ ਦੁਲਹਨੀਆਂ

ਲੇ ਜਾਏਂਗੇ' ਵੀ ਐਤਕੀਂ ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਡੇਅ ਮੌਕੇ ਪੂਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰਿਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਵਾਈ.ਆਰ.ਐਫ. ਦੇ ਮੀਤ ਪ੍ਰਧਾਨ (ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਸ਼ਨ) ਰੋਹਨ ਮਲਹੋਤਰਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, "ਦਿਲਵਾਲੇ ਦੁਲਹਨੀਆਂ ਲੇ ਜਾਏਂਗੇ' ਸਿਨੇਮਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਫਿਲਮ ਹੈ। ਰੋਮਾਂਸ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਇਹ ਫਿਲਮ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਖਾਸ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਵੈਲੇਨਟਾਈਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ 10 ਫਰਵਰੀ ਤੋਂ ਲੈ

ਕੇ ਇੱਕ ਹਫਤੇ ਤੱਕ ਸਿਨੇਮਾਘਰਾਂ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਗਈ।"

ਫਿਲਮ 'ਦਿਲਵਾਲੇ ਦੁਲਹਨੀਆਂ ਲੇ ਜਾਏਂਗੇ' 1995 ਵਿਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ ਅਤੇ ਕਾਜੋਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਮਰੀਸ਼ ਪੁਰੀ, ਫਰੀਦਾ ਜਲਾਲ, ਸਤੀਸ਼ ਸ਼ਾਹ, ਅਚਲਾ ਸਚਦੇਵ, ਹਿਮਾਨੀ ਸ਼ਿਵਪੁਰੀ, ਅਨੁਪਮ ਖੇਰ, ਪਰਮੀਤ ਸੇਠੀ, ਮੰਦਿਰਾ ਬੇਦੀ ਆਦਿ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਏ ਸਨ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਖੂਬ ਹਿੱਟ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੇ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ 80 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕਮਾ ਲਏ ਸਨ। ਇਕੱਲੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਨੇ 1.13 ਅਰਬ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਚੰਗੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ 20 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕਮਾਏ। 1995 ਦੀ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਫਿਲਮ ਬਣੀ ਅਤੇ 1990ਵਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਦੂਜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਫਿਲਮ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਹੋਈ (ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਸਲਮਾਨ ਖਾਨ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਹਮ ਆਪ ਕੇ ਹੈ ਕੌਨ' ਰਹੀ)। ਉਸ ਸਾਲ ਦੇ ਕੌਮੀ ਫਿਲਮ ਇਨਾਮਾਂ, ਫਿਲਮਫੇਅਰ ਇਨਾਮਾਂ ਅਤੇ ਸਕਰੀਨ ਇਨਾਮਾਂ ਲਈ ਫਿਲਮ 'ਦਿਲਵਾਲੇ ਦੁਲਹਨੀਆਂ ਲੇ ਜਾਏਂਗੇ' ਨੇ ਝਤੀ ਹੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

-ਕੁਦਰਤ ਕੌਰ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਿਹ

ਸੰਗਤੇ ਅਬਾਦ ਰਹੈਂ, ਆਵਤੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਰਹੈਂ, ਬੁੰਗੇ ਝਲਾ ਝਲ ਰਹੈਂ ਪੂਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕੇ॥
ਲਾਗਤੇ ਦੀਵਾਨ ਰਹੈਂ, ਗਾਵਤੇ ਸੁਜਾਨ ਰਹੈਂ, ਝੁਲਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਰਹੈਂ ਸਾਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ॥

ਪੰਥ ਕੀ ਜੀਤ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਸੈਨ ਹੋਜੇ (ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ)

3636 Gurdwara Ave, San Jose CA 95148, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੈਬ-ਸਾਈਟ: www.sanjosegurdwara.org or facebook "San Jose Gurdwara"

ਹੱਲਾ ਮਹੱਲਾ

ਖੇਡ ਮੇਲਾ

ਐਤਵਾਰ 19 ਮਾਰਚ 2023

ਸਵੇਰੇ 10 ਵਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 5 ਵਜੇ ਤੱਕ

ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਕੇ ਬੋਲਬਾਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਲਾ ਮਹੱਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੈਨ ਹੋਜੇ ਵਿਖੇ ਖਾਲਸਾਈ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ **ਐਤਵਾਰ 19 ਮਾਰਚ 2023** ਨੂੰ ਖਾਲਸਾਈ ਜਾਹੇ ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀਰਤਨ ਦੀਵਾਨ ਦੌਰਾਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕੀਰਤਨੀ ਤੇ ਢਾਡੀ ਜਥੇ, ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜਨਗੇ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸਰਵਣ ਕਰਵਾਉਣਗੇ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਲੋਂ ਖੇਡਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਲਗਾਓ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਵਾਲੀਬਾਲ, ਰੱਸਾਕਸ਼ੀ, ਬਾਸਕਿਟਬਾਲ, ਗਤਕਾ, ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਦੌੜਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੇਡਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਹਾਜ਼ਰੀਆਂ ਭਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਜੀ।

ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸਰੀ ਜਾਂ ਨੀਲੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਸਜਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚੋ ਜੀ।

General Info: Sukhdev Singh Baniwal 408-421-9463
Arun Singh 408-439-8903
Langer Seva: Harjinder Singh Ladhar 408-904-9158
Kuldip Singh Shergill 408-230-8319
Stall Reservations: Khushvinder P. Singh 408-507-1290

Parking available at Evergreen Valley High School, Carolyn Clark Elementary School. See Map for details. Shuttle will be available for rides.

Call For Registration:
(Volleyball) Charan Singh Bhandal 408-482-1372
(Basketball) Jaswinder Singh Sohal 408-391-7013
Harjinder Singh Purewal 408-824-8762
Harpinder Singh 408-771-7188

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੰਗਰ: ਇਸ ਮੌਕੇ ਛੱਲੀਆਂ, ਗੰਨੇ ਦਾ ਰਸ, ਪਕੌੜੇ, ਛੋਲੇ-ਭਠੂਰੇ, ਸਬਜ਼ੀ-ਦਾਲ, ਲਸਣ-ਅਦਰਕ ਵਾਲੇ ਨਾਨ, ਫਰਾਈਆਂ ਤੇ ਬਰੈਡ ਪਕੌੜਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੰਦੋਬਸਤ